

14595

2002. 1.

Періодика

14X

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

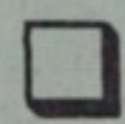
ISSN 1029-7200

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

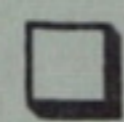
LIBRARY NEWS

У НОМЕРІ

*Звіт про міжнародну наукову
конференцію
«Бібліотечно-інформаційний сервіс»*



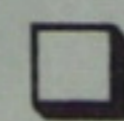
*Проблеми правового забезпечення
управління та використання
бібліотечно-інформаційних ресурсів*



*Документальні ресурси спеціалізованих
фондів*



*Професійна етика та культура бібліо-
течного обслуговування*



*Структура лінгвістичного забезпечення
сучасних інформаційних сервісів*

1'2002



Головний редактор

академік НАН України О. ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

Г. Боряк, д. і. н.; *А. Бровкін*, к. і. н.; *С. Гриша*, д. т. н.;
О. Додонов, д. т. н.; *Л. Дубровіна*, д. і. н.; *С. Зубков*,
д. ф. н.; *О. Корінний*, д. т. н.; *Л. Костенко*, к. т. н.;
Л. Крушельницька, д. і. н.; *С. Кулешов*, д. і. н.;
М. Курик, д. т. н.; *О. Литвиненко*, д. т. н.; *М. Наєнко*,
д. ф. н.; *В. Немошкаленко*, акад. НАН України,
д. ф.-м. н.; *А. Непокупний*, чл.-кор. НАН України,
д. ф. н.; *В. Німчук*, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.;
В. Омельчук, д. і. н.; *Р. Павленко*; *Т. Павлуша*, к. п. н.;

М. Пещак, д. ф. н.; *В. Попроцька*, к. п. н. (заст. головно-
ного редактора); *Н. Солонська*, к. і. н. (заст. головного
редактора); *П. Тронько*, акад. НАН України, д. і. н.;
І. Усенко, к. ю. н.; *А. Чекмарьов*, к. е. н.; *В. Чишко*,
д. і. н.; *Ліліана Біглоу* (директор Британської Ради
в Україні); *Мілена Клімова* (директор Народної бібліо-
теки в Празі, Чехія); *Ханнелоре Гоншіор* (Державна
бібліотека, Мюнхен, Німеччина); *Ханна Ласкажев-
ська* (Бібліотека Народова, Варшава, Польща)

Засновники – Національна академія наук України
та Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Зміст

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
«БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС»

- Звіт про міжнародну наукову конференцію «Бібліотеч-
но-інформаційний сервіс» 2
Коваль Т. Бібліотечно-інформаційний сервіс: сучасний
стан і перспективи розвитку 5
Сіра І., Горовий В. Технологія і організація бібліотечно-
інформаційного обслуговування 8
Усенко І., Чепуренко Я. Проблеми правового забезпе-
чення управління та використання бібліотечно-інфор-
маційних ресурсів 12
Костенко Л. Розвиток інформаційних технологій та
Інтернет у бібліотеках 16
Юхимець Г. Документальні ресурси спеціалізованих
фондів: проблеми використання і обслуговування 19
Муха Л. Технології захисту та збереження бібліотеч-
но-інформаційних ресурсів у процесі їх викорис-
тання 23
Сорока М. Інформаційні продукти бібліотек: проблеми
кооперативного формування та суспільного викорис-
тання 27
Чуприна В. МБА і служба доставки документів 31
Павлуша Т., Смаглова Н. Семінар фахівців бібліотечної
справи «Професіоналізм, етика та культура бібліо-
течного обслуговування» 33

*Васильченко С., Солонська Н., Воскобойнікова-Гузе-
ва О.* Бібліотечно-інформаційне обслуговування лю-
дей з обмеженими можливостями 37

Добко Т. Семінар-практикум «Організація довідково-
бібліографічного обслуговування електронними
інформаційними ресурсами» 42

Рекомендації міжнародної наукової конференції «Бібліо-
течно-інформаційний сервіс» 45

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ.
ЕЛЕКТРОННІ ВИДАННЯ

Баркова О. Електронні бібліотеки як перспективний засіб
організації доставки документів та обслуговування
по МБА 47

Бардієр К. Структура лінгвістичного забезпечення су-
часних інформаційних сервісів 55

РЕЦЕНЗІЇ

Ільганасва В. Дерлеменко В. Сільськогосподарські інфор-
маційні консультаційно-освітні служби. – К.: ІАЕ
УААН, 2001. – 452 с. 15

Дмитрієнко М. Швецова-Водка Г. Документ і книга в
системі соціальних комунікацій: Моногр. / Рівнен.
держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2001. – 438 с. 62

Звіт про міжнародну наукову конференцію «Бібліотечно-інформаційний сервіс»

Мета конференції — розкрити питання комплексного забезпечення бібліотечно-інформаційних послуг, максимального розширення функцій бібліотек в інформаційній сфері, повному розглянути, осмислити актуальні для всіх бібліотек проблеми, щоб переорієнтуватися на випередження запитів, які ставлять перед бібліотеками користувачі.

9—11 жовтня 2001 р. в м. Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського та Асоціацією бібліотек України, спільно з Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук проведено традиційну міжнародну наукову конференцію «Бібліотечно-інформаційний сервіс».

У рамках заходу відбулись: пленарні засідання (відкриття та закриття конференції), шість секцій:

- ⇒ Бібліотечно-інформаційний сервіс: сучасний стан і перспективи розвитку.
- ⇒ Технологія і організація бібліотечно-інформаційного обслуговування.
- ⇒ Проблеми правового забезпечення управління та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі обслуговування.
- ⇒ Розвиток інформаційних технологій та Інтернет у бібліотеках.
- ⇒ Документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування.
- ⇒ Технології захисту та збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі їх використання;

два круглих столи:

- Проблеми і шляхи розв'язання кооперації та інтеграції бібліотечних ресурсів і інформаційних мереж.
- Власні інформаційні продукти бібліотек: досвід, проблеми створення та використання;

три семінари:

- ❖ МБА і служба доставки документів.
- ❖ Професіоналізм, етика та культура бібліотечно-інформаційного обслуговування.
- ❖ Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями та

✓ семінар-практикум «Організація довідково-бібліографічного обслуговування електронними інформаційними ресурсами».

Було організовано кілька спеціальних книжкових виставок, зокрема тематична виставка «Бібліотечно-інформаційний сервіс» (огляд видань), відбулися презентації Центру безперервної освіти для бібліотекарів (спільний проект Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Української бібліотечної асоціації за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», а також збірника (Вид-во «НУКМА») на пошану пам'яті Володимира Івановича Полтавця (керівника першої в Україні школи соціальної роботи).

Відкрив конференцію акад. НАН України, генеральний директор НБУВ О. С. Онищенко. Він відзначив, що зареєстровано понад 420 учасників і привітав усіх присутніх, а також гостей, зокрема, із Західної Європи, Центральної Азії, бібліотекарів і науковців Києва, Дніпропетровська, Донецька, Кривого Рогу, Львова, Миколаєва, Одеси, Рівного, Сум, Харкова і Хмельницького. 147 учасників — це представники установ НАН і 22 вищих навчальних закладів столиці України, директори (чи їхні заступники) багатьох державних бібліотек, що свідчить про повноту представлення бібліотечного світу країни на конференції.

На її адресу надійшла урядова телеграма від голови Комітету Верховної Ради України з питань культури та духовності Леся Танюка такого змісту: *«Вітаю всіх організаторів і учасників міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс». Проведення такої конференції допоможе ще раз звернути увагу держави на необхідність підтримки бібліотек, утвердження їх статусу, засвідчить, що тільки впровадження новітніх сучасних технологій сприятиме створенню єдиних бібліотечних ресурсів нашої держави, входження її у світовий інформаційний та культурний простір для якісного обслуговування користувачів, задоволення найрізноманітніших потреб суспільства, розвитку науки, освіти. Адже через бібліотеку здійснюється велике диво, можливість спілкування поза часом, відстанню і простором з живими й тими, хто пішов від нас. Бажаю успіхів!».*

На конференції були присутні представники Комітету Верховної Ради України з питань культури та духовності, яким було висловлено вдячність за вітання і постійну підтримку бібліотечної справи на законодавчому рівні.

З доповіддю «Тенденції глобалізації економіки, освіти, науки в XXI ст. і завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек» виступив акад. НАН України, директор Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України **В. В. Немошкаленко**.

Він підкреслив, що слід надалі вдосконалювати традиційні форми роботи бібліотек, сміливіше вдаватися до нових можливостей урізноманітнення бібліотечно-інформаційного сервісу, рішучіше використовувати нові інформаційні технології в бібліотечній практиці, розв'язувати ключову проблему інтеграції інформаційних ресурсів.

Учений звернув увагу на створення чіткої інформаційної політики країни, вважаючи, що конче необхідно повернутися до Національної програми інформатизації.

— Інформація, — зазначив в своїй доповіді «Інноваційні проблеми розвитку інформаційної ролі бібліотек» акад. НАН України **О. С. Онищенко**, — стратегічний ресурс держави, тому нині головне завдання — це невпинне збагачення інформаційних ресурсів. І, насамперед, одного з найважливіших — наукового знання. Воно фігуруватиме в інтегрованому вигляді. Його інтеграції в інфоцентри-бібліотеки сприятиме комп'ютеризація, оцифрування інформації, даних, що кардинально змінюватиме спеціалізацію бібліотек і прискорить їх універсалізацію, концентрацію в них усього найновішого, найгрунтовнішого, оскільки процеси культурного, інформаційного, інтелектуального життя розвиватимуться в світі дедалі активніше.

Щоб мати можливість оперувати багатством інформації, нам потрібно накопичувати, обробляти, вводити в науковий і культурний обіг усі її носії: від паперових до електронних, здійснювати широку гаму обробки інформаційної продукції.

З погляду керівника найбільшої бібліотеки країни, навіть у спеціалізованих бібліотеках дуже повільно розширюються межі традиційних форм комплектування, формування ресурсів. Це — на тлі вже звичної електронної практики VideoCD, CD-ROM, що ставатимуть міні-бібліотеками, а в перспективі й середніми універсальними бібліотеками на одному диску.

Сьогодні характеризується, наголосив

доповідач, різноманіттям видів інформації та її носіїв.

Далі промовець проаналізував надзвичайно широкий діапазон форм бібліотечного обслуговування. До них належать і телеконференції, теледоступ, теленавчання, консалтинг.

О. С. Онищенко вважає, що в творенні власної інформації: первинної, вторинної тощо, бібліотеки можуть досягти значно більшого, ніж досі. Спинився вчений і на питанні загального управління бібліотечною справою та гострій проблемі, яка потребує втручання на державному рівні — професійної підготовки бібліотекаря нової формації. На думку генерального директора НБУВ, у процесі управління бібліотечною інформаційною діяльністю акцент нині зміщується з управління фінансами й кадрами в бік управління інформацією.

Ролі Інституту наукової інформації по суспільних науках в інформаційному забезпеченні соціальних і гуманітарних наук у Росії було присвячено доповідь чл.-кор. Російської Академії Наук, директора ІНІСН РАН **Ю. С. Пивоварова** та його заступника, д. і. н. **В. М. Бабенка**. Вони розповіли про історію створення своєї установи. Нині загальнонаціональний центр науки і освіти Росії є однією з найбільших у світі організацій, яка здійснює інформаційний моніторинг новітніх тенденцій соціального і гуманітарного знання. Діяльність ІНІСН нагадує за своєю концепцією і спрямованістю діяльність довідково-бібліографічних відділів бібліотек. Отже, інформаційні служби останніх можуть скористатися досвідом та цікавими і різноманітними напрацюваннями своїх московських колег і взяти це на озброєння. Безперечний інтерес для фахівців становить і технологія комплектування Фундаментальної бібліотеки ІНІСН, що являє собою централізовану бібліотечну мережу.

Про те, як забезпечується бібліотечно-інформаційний сервіс у Російській державній бібліотеці (м. Москва) розповіла директор з бібліотечно-інформаційного обслуговування РДБ **Н. Є. Березіна** (доповідь — «Стан, проблеми, перспективи розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування в Російській державній бібліотеці»).

Вона підкреслила, що РДБ здійснює функції державної, наукової, інформаційної, культурної, освітньої установи Росії. Доповідачка назвала красномовні цифри, які ілюструють діяльність бібліотеки і свідчать, що бібліотечно-інформаційне обслуговування є основною галуззю діяльності установи.

Доповідь **Вайганд Вібке**, завбібліотекою Гете-Інституту Інтер Націонес у Києві «Електронна доставка документів у Німеччині» викликала безперечний інтерес присутніх, бо Україна має ще багато проблем у питанні ЕДД. Електронні технології ж у Німеччині стали вже звичними. І йдеться тепер про їх удосконалення та подальшу модернізацію. Бази даних стали доступнішими через Інтернет. Істотно поліпшилася робота бібліотек і завдячуючи запровадженню проектів SUBITO та HEDD. Для українських бібліотек цей досвід становить надзвичайний інтерес і нам було б корисно ознайомитися з цими напрацюваннями детальніше, було б добре направляти в Німеччину на стажування по ЕДД українських бібліотекарів.

Директор ЦНБ НАН Білорусі, к. і. н. **Н. Ю. Бєрьозкіна** (доповідь — «Використання електронних ресурсів в інформаційному обслуговуванні вчених Білорусі») розкрила картину використання електронних ресурсів в інформаційному обслуговуванні вчених республіки. Вона зокрема висвітлила роботу Центру Internet-доступу до електронних наукових ресурсів і розповіла про послуги, які він надає користувачам.

Головний менеджер Британської Ради, к. п. н. **С. Л. Васильченко**, представила п'ятий номер журналу «Бібліотечний вісник», матеріали для якого були надані Британською Радою в Україні. Ця робота є ще однією суттєвою віхою в співпраці між двома країнами. Хотілося б, щоб добра ініціатива, корисне починання було підхоплене представниками інших держав. Дослідниця прочитала доповідь на тему: «Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями у Великій Британії».

Магістр бібліотекознавства та інформаційних наук, директор бібліотеки Лікарняного медичного центру м. Мобайл, Алабама (США) **Джентрі Ланкевіч Холберт** (доповідь — «Технологія, бібліотеки та Інтернет») поділилася думками щодо майбутнього впливу Інтернет та комп'ютерних технологій.

«Сервіс Національної парламентської бібліотеки України: стратегія розвитку і нові можли-

вості» — тема доповіді генерального директора установи **А. П. Корнієнка**. Хоча й спроможність бібліотек у нарощуванні та урізноманітненні інформаційних ресурсів, зростанні та поповненні бібліотечних фондів, оснащенні сучасною технікою, запровадженні найновіших технологій зростає дещо повільно, необхідно все одно, вважає доповідач, бачити майбутнє, грамотно і професійно планувати його.

З доповіді заступника генерального директора НБУВ, керівника Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, к. філос. н., с. н. с. **В. М. Горового** «Електронна інформація в обслуговуванні користувачів сучасних бібліотек» впливає, що розвиток електронних інфоресурсів у процесі свого розвитку спричинив виникнення якісно нової системи електронної інформації зі своїми специфічними законами розвитку і функціонування, з формуванням своєї аудиторії користувачів.

Одна з провідних галузей народного господарства України — агропромисловий комплекс, який обслуговує Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, про діяльність якої розповів її директор, к. с.-г. н. **В. А. Вергунов**. Він порушив питання про створення принципово нової електронної інформаційно-бібліотечної системи, концепція якої розробляється ЦНСГБ.

Гостро ставить проблему д. і. н., проф. Харківської державної академії культури **В. О. Ільгнаєва** в доповіді «Інформаційна політика: становлення, зміст, завдання для бібліотек».

Шляхи становлення, особливості формування фонду, специфіка діяльності і функцій роботи з особливим контингентом користувачів осмислені та глибоко проаналізовані в доповіді к. і. н., заступника генерального директора НБУВ, керівника Національної юридичної бібліотеки **А. Г. Бровкіна**.

Постановочними питаннями відрізнялася доповідь відомого українського вченого, д. і. н., проф., заввідділом НБУВ **В. Ю. Омельчука** «Формування баз даних національної бібліографії».

Тетяна Коваль

Бібліотечно-інформаційний сервіс: сучасний стан і перспективи розвитку

У роботі секції «Бібліотечно-інформаційний сервіс: сучасний стан і перспективи розвитку» (наук. кер. — к. і. н., с. н. с., заст. генерального директора НБУВ А. Г. Бровкін; к. п. н., докторант КНУКіМ Л. Г. Петрова; вчений секретар — заввідділом НБУВ Т. М. Коваль) взяло участь 70 осіб. Серед них — представники Інституту наукової інформації по суспільних науках (м. Москва, Росія), Рівненської державної універсальної наукової обласної бібліотеки, Рівненського державного гуманітарного університету, Європейського університету, Державної науково-педагогічної бібліотеки України, Державної наукової медичної бібліотеки України, Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Києва, Державної науково-технічної бібліотеки України, Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук (ЦНСГБ УААН), Київського національного університету культури і мистецтв, Міжнародного слов'янського університету (м. Харків) та ін.

Було заслухано 20 доповідей, в яких йшлося про розвиток інформаційно-бібліотечного сервісу на сучасному етапі та досвід його використання в умовах інформаційного ринку, розглядалися теоретико-методологічні засади дослідження інформаційного сервісу в бібліотеках, було проаналізовано його наукове та прикладне забезпечення.

Учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України А. А. Свобода розповіла про особливості розвитку сфери послуг в економічно розвинених країнах. Складності перехідного періоду в Україні, підкреслила вона, вплинули на якість інформаційних ресурсів бібліотек, привели до змін у читацькому складі, мотивах звернення до бібліотек, читацьких пріоритетах.

Спираючись на матеріали локальних досліджень універсальних наукових бібліотек та вузів культури України та країн СНД, зокрема Росії, а також на державну бібліотечну статистику, дані, наведені у фахових виданнях, доповідачка констатувала, що провідною категорією в наукових бібліотеках стала молодь, котра навчається. Вод-

ночас спостерігається переорієнтація спеціалістів з вищою освітою на нові професії, відзначається позитивна роль бібліотеки у їх адаптації до нових реалій життя. В доповіді названі нові категорії читачів, які з'явилися у бібліотеках: працівники банківських і комерційних структур, адвокати, юристи, управлінці, державні службовці, представники малого і середнього бізнесу. Проаналізовані зміни в структурі запитів та у структурі обслуговування: організовуються служби обслуговування владних структур, кабінети ділової інформації, правові чи юридичні бібліотеки. Зміни у технологіях та застосування нових носіїв інформації спричинили організацію Інтернет-класів, залів читання CD-ROM, мультимедіазалів.

У доповіді також проаналізовано зміни у видовій структурі бібліотечних послуг, розглянуто дворівневу структуру забезпечення інформаційних потреб учених та спеціалістів, викладено вимоги до інформаційної культури користувачів та бібліотекарів як засобу соціалізації особи в світі, який постійно змінюється.

Історію становлення, проблеми й перспективи розвитку Централізованої бібліотечної мережі в структурі Російської Академії Наук висвітлив д. і. н., заст. директора Інституту наукової інформації по суспільних науках (ІНІСН) РАН (м. Москва, Росія), керівник Фундаментальної бібліотеки ІНІСН (м. Москва) В. М. Бабенко. За ініціативою Президії РАН у її структурі створюється, підкреслив він, інтегрована система інформаційних ресурсів РАН, де чільне місце займуть саме бібліотеки.

Про теоретично-методичні засади дослідження інформаційного сервісу в бібліотеках повідомив д. і. н., завкафедрою документознавства і інформаційно-аналітичної діяльності Європейського університету (м. Київ) М. С. Слободяник. Він звернув увагу на те, що ключовим завданням сучасної бібліотеки є актуалізація і наближення до читачів найцінніших у інформаційно-когнітивному відношенні документів.

Про маркетингові дослідження в організації діяльності бібліотеки йшлося у виступі к. і. н., директора Рівненської державної універсальної

наукової обласної бібліотеки **В. П. Ярошук**. Упродовж останніх п'яти років нею було проведено ряд цільових досліджень щодо запитів різних категорій користувачів, зокрема депутатів місцевих Рад та працівників міської адміністрації. Висновки досліджень довели необхідність реалізації комплексу заходів для узгодження інфореурсів і сучасних інформаційних і сервісних потреб користувачів. Серед нагальних потреб — організація інтеграції ресурсів різних комунікаційних установ регіону, створення єдиної паритетної системи для використання і залучення ресурсу, в т. ч. через сучасні технології.

Доц. Міжнародного слов'янського університету (м. Харків) **В. Т. Петрикова** наголосила на тому, що розбудова цивілізованого регіонального інформаційного ринку продуктів та послуг з обов'язковою присутністю на ньому бібліотечних закладів України, можлива за умов дослідження світового досвіду по формуванню інфоринку та вибір моделі такого ринку з обов'язковою орієнтацією на схожість виявлених ринкових ніш.

Директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України **П. І. Рогова** висвітлила основні тенденції розвитку та перспективи бібліотечно-інформаційного обслуговування освітян спеціалізованими фондами педагогічних бібліотек.

Зі станом та перспективами розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу (БІС) Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки (м. Київ) учасників конференції ознайомила заввідділом **Т. І. Похілько**. Вона зробила наголос на необхідності розвитку насамперед інноваційного аспекту обслуговування, що дасть можливість, на її погляд, поліпшити довідково-бібліографічний сервіс та ввійти в інфопростір країн світу.

Заступник директора Державної науково-технічної бібліотеки України **О. В. Малкова** розповіла про реалії та можливості бібліотечно-інформаційного сервісу ДНТБ, як однієї з провідних бібліотек із прикладних наук, техніки, економіки, завдання якої — забезпечення суб'єктів господарської діяльності, науково-технічних, інженерних та інших громадських об'єднань та окремих громадян різнобічною актуалізованою інформацією щодо патентних, нормативно-технічних документів, промислових каталогів тощо.

К. п. н., докторант Київського національного університету культури і мистецтв **Л. Г. Петрова** розглянула питання особливого розвитку бібліотечної сфери послуг у контексті ринкових перетворень. Вона навела низку трактувань поняття «бібліотечна послуга», проаналізувала сканди-

навську концепцію маркетингу, використання положень якої в бібліотечній практиці може стати важливим кроком до зміщення акцентів діяльності в напрямі розвитку і розширення бібліотечно-інформаційного сервісу.

У виступі к. і. н. н. с. НБУВ **О. В. Воскобойнікової-Гузєвої** було зазначено, що реалії і перспективи розвитку БІС НБ обумовлюються сучасним підходом до визначення ролі бібліотеки як документно-інформаційного центру, діяльність якого спрямована на кваліфіковане та якісне задоволення інформаційних потреб споживачів та необхідністю стратегічного планування у цій сфері розвитку НБ для створення і підтримки стратегічної відповідності між цілями, потенційними можливостями і реальними шансами бібліотечно-інформаційної установи у сфері маркетингу власної діяльності. Розглянуто процедуру інформаційного моніторингу як засіб аналізу і прогнозування розвитку світового документного потоку, результати якого враховуються в процесі формування інфореурсів Національної бібліотеки і мають стати складовою БІС. **О. В. Воскобойнікова-Гузєва** підкреслила, що фахівцями НБУВ ефективно використовуються методики бібліографічного, статистичного та концептуального моніторингу і відпрацьовуються шляхи створення згідно з його результатами бібліо- та наукометричних даних з метою розвитку на їх основі БІС НБ.

Про його розвиток на сучасному етапі йшлося й в співдоповіді заввідділом **Т. О. Глобіної** та редактора **І. В. Гордієнко** з Державної наукової медичної бібліотеки України. Було обговорено питання необхідності переходу бібліотек на нові технології, створення глобальних комп'ютерних мереж, розширення взаємодії бібліотек, суспільства, держави. Для розв'язання бібліотечних проблем необхідні нові підходи до технологічного та соціального розвитку систем бібліотечного обслуговування, вибору пріоритетів і засобів забезпечення цієї діяльності.

Цю тему продовжила заввідділом НБУВ **Т. М. Коваль**. Вона зауважила, що сучасний стан вивчення читацького контингенту є розвитком попередніх ідей і методик і продовженням традицій взаємозбагачення і взаємодоповнення теоретичних та практичних аспектів бібліотечної діяльності. Систематичне вивчення читацького контингенту, обстеження його структурних змін — база та необхідна умова для коригування комплектування, поліпшення інформаційного сервісу користувачів, оптимізації системи обслуговування читачів у цілому. Новими підходами та

надійною базою для оперативного обслуговування читачів, на її думку, є: автоматизований режим і раціональна технологія реєстрації читачів, систематичний статистичний облік читацького контингенту, фундаментальне, централізоване вивчення складу читачів на основі практичних спостережень і соціально-психологічних досліджень.

Особливості бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів-гуманітаріїв окреслила м. н. с. НБУВ **Л. О. Туровська**. Вона наголосила, що бібліотечний сервіс — це створення найсприятливіших умов для забезпечення читачів необхідною та корисною літературою. Саме тому в основі організації бібліотечного обслуговування має бути дбайливе відношення до реальних та потенціальних запитів кожного споживача. Інакше кажучи, сервіс бібліотечних послуг потрібно розглядати як процес погодження об'єктивних можливостей фонду (в даному разі — гуманітарного) та суб'єктивних запитів його користувачів, наслідком якого повинно бути повне задоволення читацьких потреб.

М. н. с. НБУВ **М. О. Гончаренко** розглянула питання актуалізації підсобних фондів як потужної складової частини загальнобібліотечного обслуговування. На думку доповідачки, саме підсобні фонди є утворенням, яке гнучко реагує на зміни інформаційних потреб користувачів та їх пріоритетних інтересів. В основі її доповіді — результати щорічних досліджень та порівняльних характеристик вибіркового обліку літератури, використання підсобних фондів по окремих галузях знань, динаміки попиту на літературу з виставок нових надходжень тощо.

Про досвід бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів в Австрійській Національній Бібліотеці розповів м. н. с. НБУВ **М. А. Воробей**. Він повідомив, що найоперативніше обслуговування в АНБ ведеться за допомогою Інформслужби машинного пошуку (IVS), яка має міжнародні договори на користування багатьма банками даних. Він також продемонстрував учасникам секції буклети та проспекти Товариства друзів АНБ.

Навчальний план КНУКіМ охарактеризувала к. і. н., доц. **Т. В. Новальська**. Нова дисципліна «Інформаційний сервіс», нещодавно введена в навчальний план, на жаль, залишається поки що єдиною дисципліною з підготовці майбутніх

фахівців по обслуговуванню читачів у документно-інформаційних установах. Її метою є підготовка майбутніх фахівців до високоефективної професійної діяльності і для повнішого задоволення інфопотреб користувачів.

Про особливості патентних документів та формах обслуговування ними розповіла викладач Рівненського державного гуманітарного університету **Л. П. Пасічник**. База її дослідження — Рівненський центр науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ), де зберігається патентна документація як складова частина інфресурсів системи науково-технічної інформації. Доповідачка детально розкрила особливі форми обслуговування патентною інформацією, обумовлені специфікою документів, що містять цю інформацію, їх переваги над іншими джерелами НТІ, зростаючим попитом на них.

Завідділом ЦНСГБ УААН, м. н. с. **В. В. Гудзеватий** та м. н. с. **І. В. Гришаєва**, розкрили організаційні, фінансові та технологічні проблеми трансформації сільськогосподарських бібліотек УААН у спеціалізовані інформаційні центри. На їх думку, створення національної Електронної сільськогосподарської бібліотеки сприятиме розвитку вітчизняного агропромислового комплексу шляхом досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інфопотреб суспільства.

До рекомендацій міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс» на секції були надані такі доповнення:

- ❖ Створити курси перепідготовки бібліотечних фахівців при НБУВ.
- ❖ Поставити питання перед Міністерством культури і мистецтв України про організацію бібліотечної школи та інституту.
- ❖ Доповнити існуючі навчальні програми бібліотечного курсу профільних училищ і вузів розділом «бібліотечно-інформаційний сервіс».
- ❖ Створити єдину повнотекстову базу даних щодо регіональних досліджень бібліотечно-інформаційного сервісу з відповідною програмою.
- ❖ Звернутися до галузевих академій з проханням цільового забезпечення наукових досліджень у даній сфері.

Ірина Сіра, Валерій Горовий

Технологія і організація бібліотечно-інформаційного обслуговування

У роботі секції «Технологія і організація бібліотечно-інформаційного обслуговування» (наук. кер. — к. філос. н., заст. генерального директора НБУВ В. М. Горовий, директор з бібліотечно-інформаційного обслуговування Російської державної бібліотеки Н. Є. Березіна, учений секретар — засл. працівник культури України, заввідділом НБУВ І. В. Сіра) взяли участь 42 учасники: заввідділом обслуговування Національної бібліотеки Казахстану Г. К. Балабекова, завідувачі відділами бібліотек Донецька, Хмельницького, Дніпропетровська, Харкова, представники Державних науково-технічної, наукової медичної та Центральної наукової сільськогосподарської бібліотек України, Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, працівники НБУВ та ін. Серед учасників секції працювало 8 докторів і кандидатів наук; було прочитано 21 доповідь.

Основні питання, що розглядалися на секції, — інформаційно-бібліотечне забезпечення фахівців різних галузей; впровадження інформаційних технологій у процеси обслуговування; вдосконалення технології; вивчення ефективності використання фондів і каталогів, інформаційних запитів користувачів та ступеня їх задоволення тощо.

Аналізуючи проблеми розвитку систем обслуговування різних категорій користувачів НБУВ, к. і. н., заст. керівника СІАЗ О. В. Ворошилов наголосив на особливостях роботи з користувачами в Україні.

Він акцентував увагу на практиці організації інформаційно-аналітичного обслуговування нових категорій користувачів бібліотеки: владних структур, громадських організацій, науковців. Було наголошено на необхідності організації в НБУВ спеціальних підрозділів з обробки й аналізу інформаційних ресурсів та на їх об'єктивності, політичній незаангажованості, оперативності надання тощо. Учасники секції були ознайомлені з досвідом роботи СІАЗ у процесі її діяльності протягом ос-

таних років у відповідності до потреб замовників, а також із практикою організації періодичних видань: тижневика «Україна: події, факти, коментарі», щоденного бюлетеня з оглядом Інтернет-видань про Україну та ін.

У доповіді О. В. Ворошилова було висвітлено практичну роботу з обслуговування органів державної влади, політичних структур.

Виходячи з актуальності цієї проблеми, СІАЗ НБУВ протягом 1999—2001 рр. розробляла наукову тему: «Інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади з вивчення соціально-політичної, економічної ситуації в регіонах України».

На підґрунті вже зробленого інформаційні та інформаційно-аналітичні структури Бібліотеки, розвиваючи науково-дослідний напрям своєї діяльності, почали розробку нової планової теми «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління процесами реформування українського суспільства».

Досвіду впровадження Інтернет-технологій у процес формування і реалізації інформаційного продукту Бібліотеки був присвячений виступ н. с. СІАЗ, керівника проблемної групи з підготовки журналу «Україна: події, факти, коментарі» І. А. Вишневської. Вона зазначила, що український сегмент Інтернет ще недостатньо наповнений, Національна бібліотека може й повинна стати одним із основних репрезентантів українських національних ІР у світовому інформаційному просторі. А це свідчить про нову функцію Бібліотеки і про новий вид бібліотечного обслуговування, де замовник — віртуальний, і його роль відіграє сама інформаційна мережа.

За умов постійно зростаючого попиту на найновітнішу інформацію з боку владних структур та інших замовників, зазначив к. е. н., заввідділом економічного аналізу СІАЗ С. П. Кулицький, власне оперативне отримання потрібної їм інформації стає «вузьким місцем» у роботі аналітиків. Адже традиційні технології створення й доставки до споживачів наукової та аналітичної інформації у вигляді друкованих видань (від на-

Сіра Ірина Володимирівна, засл. працівник культури України, заввідділом НБУВ.

Горовий Валерій Микитович, к. філос. н., заступник генерального директора НБУВ.

© Сіра І. В., Київ, 2002

© Горючий В. М., Київ, 2002

писання рукопису автором до використання читачем), що на сучасному етапі становлять «левову частку» бібліотечних фондів, вимагають для своєї реалізації значного часу, тоді як потреба в оперативному використанні ідей, що містяться на тих чи інших носіях, постійно зростає. С. П. Кулицький проаналізував практику оперативної підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів економічної тематики працівниками Служби. Специфічні аспекти цієї теми відбилися і у виступі н. с. **Л. В. Присяжної**.

З деякими проблемами, що хвилюють спеціалістів галузевих бібліотек, учасники секції були ознайомлені під час виступів представників Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки. Серед проблем, котрі найбільше турбують працівників ЦНСГБ УААН, як зазначила завсектором даної бібліотеки **В. К. Світайло**, чи не на першому місці – проблема створення комплексної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, складником інфопродукту якої має стати електронний каталог (ЕК).

Формуючи бібліографічний запис для ЕК, каталогізатори стали уважніше ставитися до правил каталогізації. Неоднозначність трактування того чи іншого елемента інформації, що часто трапляється в стандарті 7.1–84, недосконалість і нашого українського стандарту ДСТУ 3582 – 97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі, загальні вимоги та правила», розроблених без урахування застосування їх в автоматизованій технології каталогізування, створюють серйозні проблеми у щоденній роботі.

Зупиняючись на деяких інших проблемах формування ЕК, **В. К. Світайло**, зокрема виділила незадовільне поповнення таблиць УДК. Багато питань, особливо сільськогосподарської тематики у цих таблицях не відображені, через що досить часто доводиться звертатися до російськомовних таблиць УДК. Чи проводитиметься у цьому напрямі робота на державному рівні – ставить питання доповідачка.

Про шляхи формування української біографістики як складової частини аграрної історії та національної сільськогосподарської бібліографії доповідь к. п. н., заст. директора ЦНСГБ УААН **Г. Ф. Дерлеменка**.

З роботою та проблемами медичних бібліотек ознайомили учасників секції заввідділом автоматизації та комп'ютеризації бібліотечних процесів Державної наукової медичної бібліотеки України **Н. А. Орлеанська** та завбібліотекою НДІ урології та нефрології АМН України **Н. І. Козлюк**. **Н. А. Орлеанська** зупинилася на інформа-

ційно-бібліотечному забезпеченні фахівців медичної галузі. В Україні створена і функціонує документальна база охорони здоров'я, яка нараховує близько 27 млн джерел інформації, що зосереджені в 985 бібліотеках різних рівнів. Одним з основних напрямів діяльності медичних бібліотек країни є збереження мережі медичних бібліотек і поліпшення матеріально-технічної бази.

На думку **Н. І. Козлюк**, в умовах сучасної матеріальної скрути виходом із ситуації у сфері бібліотечного обслуговування є інтеграція та координація інфоресурсів усіх медичних бібліотек України.

Особлива увага на секції приділялася проблемам удосконалення традиційного бібліотечного обслуговування користувачів, про що у своїх виступах розповіли заввідділами **І. В. Сіра**, **Л. М. Беліна**, завсектором **В. В. Сенченко**, м. н. с. **О. В. Ткаченко**, аспірантка **О. Г. Яковенко** та інші працівники Бібліотеки. Шляхи вдосконалення цієї роботи визначені на основі вивчення результатів соціологічних досліджень наявності технічних та інформаційних можливостей. У доповідях, зокрема, йшлося про те, що на сучасному етапі розвитку однієї з найважливіших проблем Бібліотеки є переорієнтація стратегії володіння інфоресурсами на стратегію оперативного доступу до них. Кількість користувачів НБУВ з року в рік збільшується, відповідно до цього зростає обсяг їхніх запитів. Якщо в 1996 р. від користувачів було прийнято 484262 замовлення, то в 2000 р. – 820690 (на 336428 більше (69%)), тобто протягом п'яти останніх років простежується чітка тенденція до їх зростання.

В основу системи обслуговування у Національній бібліотеці України імені **В. І. Вернадського** покладений галузевий принцип. З метою розробки раціональної системи обслуговування, заснованої на сполученні найсучасніших та традиційних методів роботи проведено комплексне наукове дослідження «Удосконалення обслуговування читачів в умовах автоматизації бібліотеки».

Аналізуючи традиційну систему обслуговування, вивчаючи структури первинної та вторинної інформації користувачами Бібліотеки, виявлено чітку і сталу тенденцію до галузевої спрямованості їхніх інформаційних запитів. Результати досліджень стали підґрунтям для формування системи галузевого обслуговування: було створено два галузевих комплекси – обслуговування документами природничого та технічного профілю (в структурі відділу обслуговування кори-

стувачів документами природничого та технічного профілю) і гуманітарного профілю (в структурі відділу обслуговування користувачів документами гуманітарного профілю). Такий структурний поділ відповідає сучасним тенденціям інтегративності наукового знання, комплексності дисциплінарних досліджень.

Кардинальні зміни, які відбулись останнім часом у суспільному житті, наклали свій відбиток і на роботу Бібліотеки в цілому, і на функціонування її підрозділів. Виникли труднощі у політиці комплектування з причин соціального і фінансового характеру. Промовці наголошували на серйозності цієї проблеми. Проте вони зупинилися в своїх виступах і на тих внутрішніх резервах, вивчення яких допомагає підтримати обслуговування читачів на належному рівні. І це особливо зацікавило учасників розмови. Виступаючи розповіли про роботу, спрямовану на розвантаження основного книгосховища за рахунок підсобних фондів. Саме цій меті були підпорядковані зусилля співробітників — формувати підсобний фонд відповідно до інформаційних потреб користувачів. Так, аналіз потоку читацьких замовлень до основного книгосховища дав можливість вивчити структуру і пріоритет їх ІП і визначити ряд формальних критеріїв (тип, вид, хронологічні рамки, характер документа), покладених в основу «профілю комплектування» підсобної та довідкової бібліотеки. Згідно з результатами дослідження вносяться відповідні зміни до технології обслуговування користувачів та організації фондів підсобної та довідкової бібліотек, визначено активне ядро попиту довідкової бібліотеки і сформована закрита частина фонду з метою його збереження. У відкритому доступі представлено тільки видання універсального характеру.

На сьогодні підсобні фонди комплексів сформовані так, що значна частина документів активного попиту максимально наближена до користувачів і може бути видана їм у найкоротші терміни. В перспективі для активного поповнення підсобних фондів відповідно до ІП користувачів із впровадженням у практику роботи комплексу електронної техніки буде створена БД замовлень. Хоча в основу комплектування підсобних фондів комплексів закладені формальні критерії, але новостворена БД має розширити можливості для замовлення нових документів підвищеного попиту. З метою зростання ефективності використання підсобних фондів комплексів будуть створені локальні БД, що допоможе орієнтувати користувачів на першочергове їх викори-

стання, скоротить час виконання замовлень і отримання документів, а також значною мірою розвантажить основне книгосховище. Для забезпечення повноти реалізації ІП користувачів у межах комплексів буде створена БД відмов і на її підґрунті організоване ретроспективне комплектування його фондів.

Запровадження в практику роботи комплексів інформаційних технологій дасть базу для формування нових видів послуг для користувачів (інтегровані АІБС, реалізуючі основні функціональні процеси, телекомунікаційний доступ до зовнішніх та власних інформмасивів, створення на базі електронних картотек до тематичних виставок програмно-орієнтованих БД тощо).

Склад підсобних фондів комплексів буде поповнено електронними документами (CD-ROMами, електронними журналами) з метою адекватного реагування на появу нових видів ІП користувачів.

На важливості розгортання наукових досліджень для вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у сучасних умовах наголосили в своїх виступах к. і. н. **Н. Ю. Каліберда**, к. і. н. **Т. В. Добко**, завсектором **М. А. Чиж**, завсектором **А. Л. Герус**, головний бібліотекар **Т. І. Шовколяс**, бібліотекар I категорії **Т. В. Міщук** та ін. В своїй доповіді н. с. **Н. Ю. Каліберда** ознайомила учасників секції з результатами моніторингового дослідження ефективності використання електронного каталогу НБУВ. Проведення комплексного моніторингу читацької поведінки при пошуку в ЕК дало змогу вивчити склад його користувачів, тематичний аналіз їх запитів, проаналізувати алгоритми пошуку. Результати дослідження інформаційної поведінки користувачів ЕК свідчать про його активне входження в систему обслуговування Бібліотеки і зростання популярності серед користувачів.

На впровадженні системи платних бібліографічних послуг зупинилися **Т. В. Добко** і **М. А. Чиж**. Аналізуючи дослідження з надання платних бібліографічних довідок у відділі ДБО, вони дійшли висновку, що такі довідки розширюють можливості задоволення інформаційних потреб користувачів, сприяють розвиткові послуг, які ґрунтуються на попиті та пропозиції, підвищують суспільне значення науково-інформаційної діяльності Бібліотеки.

Основні аспекти інформаційного обслуговування сектора картографії висвітлили його співробітники **А. Л. Герус**, **Т. І. Шовколяс**, **Т. В. Міщук**. Виходячи з потреб користувачів у повноті і достовірності інформації, в секторі ство-

рена АІПС картографічних документів, функціонують дві локальні БД – на документи загального картографічного фонду, рукописних карт і атласів. У 2002–2006 рр. сектор візьме участь у реалізації державної програми створення наукової бібліографії України. Складовою частиною цієї розробки має стати формування наукової бібліографії картографічних документів.

Звертає на себе увагу висновок за підсумками досліджень, проведених у публічних бібліотеках України, зроблений к. п. н., доц. Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв **Н. Г. Ашаренковою**. Вона підтверджує той факт, що останнім часом деякі публічні бібліотеки у різних регіонах країни поступово перетворились на бібліотечно-інформаційні центри, оснащені сучасною обчислювальною технікою, мають доступ до Інтернет, із широким спектром інформаційних і сервісних послуг, орієнтованих на різні вікові групи користувачів, різні інтелектуальні потреби місцевого населення.

Значна ж частина бібліотек країни і донині перебуває на початковому етапі технічної і технологічної модернізації, що створює користувачам нерівні можливості у доступі до віртуальної інформації, задоволенні їхніх ІП і запитів. Такий стан інформатизації ЦБС не йде на користь утвердженню демократичних засад у діяльності, посиленню соціально-культурної ролі публічної бібліотеки в суспільстві.

Результатами своїх досліджень у сфері вдосконалення бібліотечного обслуговування поділились і зарубіжні учасники конференції, зокрема, директор з бібліотечно-інформаційного обслуговування РДБ **Н. Є. Березіна**, заввідділом довідково-бібліографічного обслуговування цієї ж бібліотеки **М. Ю. Нешерет** та заввідділом Казахської Національної Бібліотеки **Г. К. Балабекова**.

Н. Є. Березіна ознайомила присутніх з практичним досвідом діяльності регіональних внутрішньовідомчих об'єднань бібліотечних закладів, із федеральними програмами мікрофільмування преси та діяльністю міжвідомчого консорціуму з доступу до зарубіжних електронних журналів.

Г. К. Балабекова зупинилася на системі обслуговування головної бібліотеки Казахстану.

Фонд бібліотеки – близько 8 млн. примірників; функціонує єдиний відділ обслуговування; 2 роки тому в зв'язку з великим попитом на фонд дисертацій створено відділ дисертацій; працює зал електронних документів; діє електронна доставка документів. Але незважаючи на досягнення, основні проблеми бібліотеки пов'язані з комплектуванням літературою.

У доповіді **М. Ю. Нешерет**, яку зачитала директор з бібліотечно-інформаційного обслуговування **Н. Є. Березіна**, були розкриті основні тенденції розвитку ДБО в РДБ. Було підкреслено, що читач РДБ має можливість отримати професійно оброблену інформацію, сформовану в «інформаційні пакети» (інфопакети) у будь-якій формі і на будь-якому носії. На сучасному етапі в системі ДБО спостерігається, з одного боку, широке використання автоматизованих технологій, з іншого, вдосконалення традиційних форм.

Доповіді гостей ще раз переконали в однотипності існуючих у бібліотечній роботі проблем на території колишнього СРСР. І тим цікавіше було знайомство із досвідом їх розв'язання, зокрема питань комплектування вітчизняними і зарубіжними виданнями, а також оптимальної реалізації найважливіших завдань, що стоять перед сучасними бібліотечними закладами на шляху до об'єднання їх зусиль.

У цілому виступи на секції науковців і практиків свідчать про усвідомлення зростаючої ролі бібліотечних закладів у суспільних перетвореннях, про розширення їх функцій в обслуговуванні різних категорій користувачів.

На щорічній міжнародній науковій конференції і, зокрема, на секції, рельєфніше, порівняно з минулим, відчувалась практична значущість наукових, науково-прикладних досліджень у сфері бібліотекознавства, їх вплив на процес удосконалення бібліотечної роботи. Під час обговорення були визначені актуальні проблеми в роботі інформаційно-аналітичних та інших підрозділів, орієнтованих на обслуговування користувачів, що й було відображено в проекті рекомендацій до заключного документа конференції.

Ігор Усенко, Янна Чепуренко

Проблеми правового забезпечення управління та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів

Уперше в практиці наших традиційних міжнародних конференцій було проведено секцію з проблем правового забезпечення бібліотечної, архівної та інформаційної сфер, які важливо вирішувати у тісній співпраці правознавців, бібліотекознавців, архівістів та працівників інформаційної галузі. Саме з цього ми виходили, коли працювали над складом учасників нашої секції.

На неї було заявлено дев'ять доповідей. Серед учасників секції було сім кандидатів наук і два наукових співробітники. Промовці представлених доповідей порушили актуальні питання законодавчого забезпечення бібліотечної, архівної та інформаційної галузей.

Наукова дискусія почалася з доповіді к. юр. н., заввідділом Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України І. Б. Усенка «Питання захисту прав читачів у законодавстві України». Науковець підкреслив, що права читача мають бути не лише декларовані законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», а й відповідно відображені в правилах користування бібліотеками і архівами. Проаналізувавши правила користування бібліотеками та архівами України, доповідач наголосив, що в деяких випадках ці права лише задекларовані, а на практиці їх реалізація певною мірою ускладнена, зокрема, і процес запису читачів до бібліотеки, коли вимагається велика кількість документів, на основі яких видають читачький квиток, а виданий читачький квиток не дає права без додаткових документів (листа-звернення) користуватися такими фондами як дисертаційний, рукописний, стародруків тощо. І. Б. Усенко запропонував організувати запис читачів так, щоб читачький квиток був перепусткою до всіх фондів бібліотеки або архіву.

На думку доповідача, права читачів на вільний доступ до інформації обмежуються заборонаю копіювання неопублікованих документів (дисертацій) та архівних матеріалів, адже законодавчо визначено право користувачів на документні

ресурси бібліотек та архівів, І. Б. Усенко також наголосив на важливості подальшої співпраці юристів, бібліотекознавців, архівознавців у справі становлення законодавчої бази відповідних галузей.

У доповіді завсектором бібліотечного права Російської державної бібліотеки О. Ф. Байкової «Бібліотечно-інформаційні ресурси: проблеми охорони авторського права в Росії» висвітлено питання застосування норм авторського права в бібліотечно-інформаційній практиці РДБ. Зокрема було підкреслено, що дотримання авторського права в бібліотеці пов'язано з формуванням та використанням фонду (особливо у випадках копіювання документів) та зі створенням бібліотекою власних інформаційних ресурсів. Деякі аспекти бібліотечно-інформаційної діяльності, насамперед створення і використання баз даних та електронних каталогів і картотек, права суб'єктів, які беруть участь в інформаційних процесах, відображені у Федеральному законодавстві «Про інформацію, інформатизацію та захист інформації» (1995). Було зауважено, що діюче в Росії Федеральне законодавство не створює єдиного правового простору, який регулює взаємовідносини між авторами, видавцями, бібліотекарями-виробниками електронних документів, їх розповсюджувачами та користувачами. В таких умовах, на думку доповідача, одним зі шляхів розвитку законодавства про авторське право є гармонізація інформаційного та бібліотечного законодавства з цивільним, інтелектуальним і уголовно-процесуальним законодавством Росії та міжнародними правовими актами. З цією метою в РДБ створено Міжвідомчу робочу групу з проблем авторського права і доступності до документів у бібліотеках для розробки програми діяльності бібліотек у цьому напрямі. Передбачено також розгляд правових, технічних та договірних питань, які виникають у зв'язку з наданням електронних документів до інформаційних мереж, доступність електронної інформації для користувачів бібліотек.

Начальник організаційно-аналітичного відділу Держкомархіву України К. Є. Новохацький (до-

Усенко Ігор Борисович, к. юр. н., заввідділом Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,

Чепуренко Янна Олексіївна, к. і. н., заввідділом НБУВ.

© Усенко І. Б., Київ, 2002
© Чепуренко Я. О., Київ, 2002

повідь «Архівні фонди бібліотек: правові проблеми використання») зазначив, що проблема доступу до фондів є ключовою в користуванні документами Національного архівного фонду (НАФ) України. Доступ до документів НАФ, у тому числі в бібліотеках, урегульовано законодавчо, норми законів у цих питаннях у цілому відповідають конституційним засадам і міжнародним стандартам. Ведеться подальше вдосконалення цих норм з урахуванням практичних потреб.

Проте напрацювання підзаконних нормативних актів здійснюється повільно, і вони потребують невідкладного приведення у повну відповідність із законом. Унаслідок неспішної відомчої нормотворчості, практичної відсутності контролю за дотриманням законодавства досить поширеною залишається незаконна практика, що обмежує права громадян на інформацію (вимагання гарантійних листів, введення додаткових обмежень, платного користування документами та ін.). На жаль, на сьогодні залишається актуальним питання оперативного прийняття підзаконних актів на виконання положень законів, котрі регулюють відносини як в архівній практиці, так і в практиці бібліотечної діяльності.

У доповіді вченого секретаря Українського науково-дослідного інституту стандартизації, сертифікації та інформатики, к. х. н. А. К. Шурубури «Стандартизація бібліотечної діяльності» наголошувалося, що на виконання рекомендацій попередньої міжнародної наукової конференції (2000 р.), розроблено і передано на затвердження до Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України пакет документів стосовно створення Технічного комітету стандартизації «Інформація та документація». Його мета діяльності — організувати розроблення державних стандартів у сфері інформації та документації за такими напрямками як: науково-інформаційна діяльність; видавнича, бібліотечна та архівна справи; діловодство; накопичення, обробка і збереження даних, а також гармонізація цих стандартів з міжнародними, міждержавними і національними стандартами інших країн та впровадження їх в Україні з використанням новітніх засобів інформатики з урахуванням тенденцій розвитку стандартизації. Отже, справа стандартизації нашої галузі зрушена і з часом ми можемо очікувати вельми необхідні нам стандарти, причому їх якість відповідатиме сучасним вимогам.

Питання правового регулювання в інформаційній сфері було висвітлено в доповіді докторанта Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України О. Ю. Чубукової, яка

внесла пропозиції з розробки системи захисту інформації, підкреслюючи, що останнім часом в країні чимало зроблено у напрямі правового регулювання суспільно-економічних відносин в інфосфері. Введено в дію істотний масив законів та інших нормативних документів, які прямо чи опосередковано регулюють відносини та процеси, пов'язані з інформатизацією суспільства. Але залишається неповна визначеність проблем, пов'язаних із захистом інформації. Саме тому, відповідно до Закону України «Про інформацію», одним з головних напрямів державної інформаційної політики є створення системи безпеки інформації, основна мета якої — зменшити ризики, зумовлені ймовірністю заподіяння шкоди власникам інформації (державі, юридичним та фізичним особам) унаслідок незаконного отримання і використання інформації. Тут роль головного предмета відіграють національні ІР та створені за їх участю інформаційні продукти та послуги, як надбання країни та її народу.

Історіографію правових аспектів використання архівних документів було представлено в доповіді кандидатів історичних наук, співробітників НБУВ О. О. Колобова та Т. В. Варави. Дослідники, проаналізувавши сучасні наукові розробки основних напрямів правового забезпечення використання архівних документів, визначили ті напрями, які недостатньо розроблені і потребують наукових досліджень.

У доповіді н. с. НБУВ Г. Г. Нежурбиди «Електронні ресурси: законодавче забезпечення формування фонду та використання в бібліотечно-інформаційній практиці» проаналізовано питання законодавчого забезпечення формування фондів електронних документів як частини Національного бібліотечно-інформаційного фонду країн Норвегії, США, Франції, Канади, Швеції, Японії. Доведено необхідність внесення змін до законодавства України про обов'язковий примірник документів для забезпечення збереження національного культурного та наукового надбання, що існує на електронних носіях інформації.

Наголошено на потребі спеціального розгляду визначення терміну «електронний документ», аналізу типів, видів, форматів електронних документів та загальних тенденцій їх розвитку. Зазначено необхідність розробки технічних і організаційних питань формування та збереження фондів електронних документів (визначення архітектури електронних бібліотек, їх інформаційно-ресурсних компонентів, вимог до програмного, лінгвістичного та технічного забезпечення). Було підкреслено, що дослідження питання збереження фондів електронних документів має вклю-

чити розгляд проблем, пов'язаних із можливостями ушкодження електронних носіїв інформації, зокрема питання протидії комп'ютерним вірусам, та питання морального старіння електронних носіїв інформації й обладнання для їх використання, а також розглянути питання доцільності заміни носія або формату збереження документу установою-зберігачем обов'язкових примірників електронних документів.

Вирішення окреслених питань, на думку автора, доцільно проводити в рамках державної програми. Це гарантувало б виконання її на високому фаховому рівні та у найкоротший термін.

На основі зроблених досліджень пропонується внести зміни до Закону «Про обов'язковий примірник документів» України. Ст.1 «Визначення термінів та понять» доповнити визначенням «електронний документ» або «електронний ресурс», де підкреслити, які саме види електронних документів мають бути об'єктами відносин, котрі виникають у процесі функціонування системи обов'язкового примірника документів, або зазначити це в ст.5 «Суб'єкти та об'єкти відносин, що виникають у процесі функціонування системи обов'язкового примірника документів».

У ст. 8 «Обов'язки виробників документів» мають бути визначені установа, якій надаються обов'язкові примірники електронних документів та порядок їх доставки.

Ст. 10 «Обов'язки одержувачів документів щодо їх зберігання та використання» повинна визначати форми, в котрих обов'язкові примірники електронних документів можуть надаватися для користування юридичним та фізичним особам, або необхідно закріпити це в інших нормативно-правових актах, пов'язаних з питаннями користування документами. Ці питання мають визначити, чи можуть електронні документи або їх фрагменти задля надання в користування бути скопійовані зберігачем обов'язкового примірника електронного документа на паперовий, електронний або інший носій інформації, чи можна обов'язковий примірник електронних документів видавати для абонементного обслуговування (поза межі бібліотеки для документів виданих на окремого фізичному носії), чи можна розповсюджуватися системами електронної доставки документів.

Оскільки ст. 9 чинного Закону України «Про обов'язковий примірник документів» вимагає публікувати бібліографічну інформацію про одержаний обов'язковий примірник документів, необхідно визначити і законодавчо закріпити вимоги щодо опису електронних документів та правил їх складання.

До Закону України «Про авторські та суміжні

права» необхідно внести доповнення щодо звільнення від відповідальності за порушення авторського права бібліотечні та архівні установи, як посередників, що видають для користування електронні документи, якщо процес надання документа не можливо здійснити інакше як копіюванням.

Також вважається за необхідне обумовити в Законі про авторські права можливість для бібліотек вільно (безоплатно та без отримання дозволу) копіювати, зберігати та надавати в користування інформацію, що поширюється засобами масової інформації країни, зокрема комп'ютерними мережами.

У доповіді м. н. с. НБУВ О. В. Лиха «Аспекти використання бібліотечно-інформаційних ресурсів у бібліотечному законодавстві» зазначалося, що на сьогодні законодавчу базу бібліотечно-інформаційної діяльності в Україні складають цілий ряд законів, які визначають права користувачів і власників документних ресурсів. Однак, підзаконні акти приймаються дуже повільно і гальмують як систему комплектування документних фондів бібліотек, так і використання бібліотечно-інформаційних ресурсів. Зауважувалося, що сьогодні постала проблема створення науково-практичного збірника з питань бібліотечного законодавства.

Заввідділом НБУВ, к. і. н. Я. О. Чепуренко проаналізувала досвід правового регулювання використання документних ресурсів Президентських бібліотек США. Доповідачка підкреслила, що нормативно-правовою базою охоплені всі функції, які виконують президентські бібліотеки в американському суспільстві: збирання, збереження і використання документів, пов'язаних з життям і діяльністю президентів США. Закон «Про президентські бібліотеки» та закон «Про свободу інформації» регулюють процес створення президентських бібліотек, видовий склад документного фонду; організацію доступу до документів; правила збереження документного фонду. Позитивним є той факт, що закони «Про президентські бібліотеки» та «Про президентські документи» приймалися і кожного разу доповнювали після узагальнення практичного досвіду функціонування президентських бібліотек. Новою редакцією закону врегульовувалися ті сторони діяльності бібліотек, які потребували законодавчого регулювання (наприклад, розмежування понять «президентські документи» та «приватні документи») та нові аспекти формування цих бібліотек (організація президентських документів після імпичменту). Таку ситуацію можна вважати вирішальним чинником у активному розвитку системи президентських бібліо-

тек США та використання їх документних ресурсів. Всебічне законодавче регулювання процесів комплектування, зберігання і використання документів в президентських бібліотеках забезпечує повноту документного фонду і своєчасне введення в обіг історичних документів. Досвід правового регулювання формування та використання інформаційних ресурсів названих бібліотек може бути корисним не лише в архівній практиці, а й в бібліотечно-інформаційній діяльності.

Усі учасники секції однозначно визнали, що представлені рекомендації міжнародної наукової конференції є ґрунтовними і науково виваженими. Особливо наголошено на підтримці

започаткування в НБУВ видання науково-практичного збірника, в якому будуть представлені нормативно-правові акти та наукові публікації фахівців правознавців, бібліотекознавців, архівознавців у галузі правового забезпечення бібліотечної, архівної та інформаційної діяльності. Видання стане дуже корисним у справі об'єднання фахівців-науковців, інформуванні та роз'ясненні юридичних аспектів забезпечення формування і використання інформаційних ресурсів. На сторінках такого видання можливо висвітлення зарубіжного досвіду нормотворчої діяльності в бібліотекознавстві та суміжних галузях.

Рецензії

Дерлеменко В. В. Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби. — К.: АЕ УААН, 2001. — 452 с.

Актуальність рецензованої монографії насамперед полягає у тому, що в ній розроблено концептуальну модель Національної системи інформаційних консультаційно-освітніх служб (НСІКОС) АПК України.

Завдання її створення викладено в «Програмі інформатизації агропромислового виробництва на 1996—2000 рр.» та проекті «Програми інформатизації АПК на 2000—2005 роки і на період до 2010 року». Робота здійснювалася за тематичними планами науково-дослідних і проектно-технологічних робіт Відділення інформатизації Інституту аграрної економіки Української академії аграрних наук (УААН) і безпосередньо пов'язана з виконанням підпрограми 05. «Інформатизація агропромислового виробництва в перехідний період до ринку».

На засадах системного підходу автором розроблено похідні від основної концептуальні моделі управління та підвищення ефективності функціонування НСІКОС АПК і ряд пов'язаних з ними математичних моделей.

Нові теоретико-методологічні здобутки дослідження відзначаються такими показниками:

1. Розкрито стан і напрями розвитку процесу розповсюдження сільськогосподарських знань та надання консультаційно-освітніх послуг в АПК України (Розділ 3—4).

2. Дістала наукове підтвердження теза запозичення країнами Західної Європи українських моделей інформаційних консультаційно-освітніх служб початку ХХ ст. (Розділ 3—4).

3. Визначено головні напрями створення принципово нової НСІКОС АПК України, пов'язаної з синергетичним ефектом інтегрування її підсистем. (Розділ 6).

4. Уперше обґрунтовано механізм адаптації теоретичних надбань, що базуються на концептуальній і похідних до неї моделях, до сучасної практики.

5. В. В. Дерлеменко слушно вважає НСІКОС АПК України великою функціональною і складною кібернетичною системою. (Розділ 6).

6. При розробці організаційних засад, визначенні взаємозв'язків, що виникають між окремими елементами НСІКОС АПК різних країн в умовах ринку, а також з метою вивчення функцій та притаманних їм форм і методів роботи, у монографії використано зарубіжний досвід побудови й функціонування еталонних моделей. Особливо він став автору в нагоді при обґрунтуванні пропозицій щодо створення Головного міжвідомчого науково-дослідного інформаційного консультаційно-освітнього центру галузі та мережі аналогічних установ на місцях; формування єдиного довідково-інформаційного фонду — складової частини національних інформаційних ресурсів; визначення форм і методів роботи з клієнтами працівників НСІКОС АПК; необхідності координації роботи Служби зі Всеукраїнською спілкою інформаційних фахівців АПК та іншими добровільними об'єднаннями громадян й організацій, зацікавленими в розповсюдженні сільськогосподарських науково-технічних знань; організації і проведення масових заходів, у тому числі в роботі з метою залучення молоді до сільськогосподарської праці. (Розділи 6—7).

Оскільки в Україні до останнього часу фундаментальним науковим дослідженням процесу розповсюдження сільськогосподарських науково-технічних знань не приділялося належної уваги, рецензована праця є однією з перших ґрунтовних теоретичних розробок даної проблеми.

*Валентина Ільганаєва,
д. і. н., проф.,
завкафедрою соціальних комунікацій
Харківської державної академії культури*

© Ільганаєва В. О., Київ, 2002

Леонід Костенко

Розвиток інформаційних технологій та Інтернет у бібліотеках

У роботі секції «Розвиток інформаційних технологій та Інтернет у бібліотеках» (наук. кер. — к. т. н., керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ Л. Й. Костенко, д. т. н., головний технолог Бібліотеки з природничих наук Російської Академії Наук М. Є. Кальонов, учений секретар — к. б. н., с. н. с., заввідділом НБУВ Н. В. Танатар) взяло участь близько 80 фахівців. Програма секції включала 28 доповідей і 5 презентацій інформаційних продуктів та програмних систем.

У кількісному аспекті найзначнішою була питома вага спеціалістів, які репрезентували національні бібліотеки та книгозбірні державного рівня. Гідним було й представництво бібліотек університетів. Очевидно, не кращі часи переживають сьогодні публічні й академічні книгозбірні, їх активність була незначною.

Аналіз доповідей у географічному аспекті дозволяє стверджувати, що роботи з впровадження комп'ютерних технологій у практику діяльності бібліотек здійснюються в усіх регіонах України.

Статистичне порівняння кількості виступів за тематичною ознакою свідчить про значне зростання активності у формуванні та використанні фондів електронних документів. Цьому були присвячені доповіді к. т. н. Л. Й. Костенка «Електронні бібліотеки — основа інформаційного сервісу XXI ст.», О. В. Глушановського (Бібліотека з природничих наук РАН) «Електронні ресурси в системі Бібліотеки з природничих наук РАН», д. т. н. А. А. Крючина (ІПРІ НАН України) «Електронні видання в системі розповсюдження науково-технічної інформації та навчальних програм», О. М. Нікітенка (Харківський національний ун-т радіоелектроніки) «Концепція побудови галузевих електронних бібліотек», О. Р. Єрошенка (Український мовно-інформаційний фонд НАН України) «Реалізація трирівневої клієнт-серверної моделі цифрової бібліотеки» та ін.

Технологічні й правові аспекти цифрування публікацій на паперових носіях і наступного поширення їх електронних версій на компакт-

дисках та засоби глобальних комп'ютерних розглядалися в доповідях І. В. Остапової (УМІФ) «Технології підготовки до видання «Пересопницького Євангелія»: друкована та електронна версії» й І. О. Давидової (Харківська державна академія культури) «Електронні версії друкованих видань як об'єкти інформаційного права».

Значну кількість матеріалів з проблематики електронних бібліотек представили співробітники НБУВ: м. н. с. О. В. Баркова «Інформаційна технологія формування фонду електронних документів», м. н. с. І. А. Павлуша «Системний підхід до створення електронних бібліотек в Україні», к. і. н., заввідділом НБУВ Н. Г. Солонська «Електронні видання як вид науково-інформаційної діяльності», к. б. н., заввідділом НБУВ Н. В. Танатар «Інформаційно-аналітичні системи на основі електронної бібліотеки з ключовими фрагментами публікацій», с. н. с. В. М. Пономаренко «Інформаційні ресурси бібліотеки як складова інформаційної мережі Інтернет». У них вони проінформували про теоретичні й практичні аспекти створення та використання наукової електронної бібліотеки НБУВ. Її інформаційні ресурси (20 тис. файлів загальним об'ємом 2 GB) мають трикомпонентну структуру, що включає бібліографічні, реферативні та повнотекстові бази даних. Перша складова об'ємом 2 млн бібліографічних записів відбиває вітчизняні й найцінніші в науковому та соціальному аспекті зарубіжні видання, друга — обсягом 50 тис. реферативних записів розкриває зміст української наукової літератури, а третя — надає можливість безпосереднього доступу до першоджерел. На час проведення конференції ця складова електронної бібліотеки включала 8 тис. документів (авторефератів дисертацій, статей з періодичних видань, творів класиків української літератури тощо).

Підвищений інтерес учасників секції викликали взаємопов'язані доповіді співробітників УМІФ, присвячені питанням комп'ютерної лінгвістики: «Системотехнічні принципи побудови розподілених лінгвістичних систем» (директор УМІФ, д. т. н. В. А. Широков) та «Інтегрована лексикографічна система «Словники України»

Костенко Леонід Йосипович, к. т. н., керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ.

© Костенко Л. Й., Київ, 2002

в лінгвістичному забезпеченні цифрових бібліотек» (О. Г. Рябулець, УМІФ). Аналогічні питання розглядалися і в доповідях К. В. Бардієр (НБУВ) «Тематично-орієнтовані лінгвістичні засоби Інтернету та електронних бібліотек» та О. Волкового (Державне підприємство «Театральне агентство») «Використання електронної версії УДК у науково-технічній бібліотеці».

Приємно констатувати розгортання робіт з налагодження в Україні взаємообміну електронними інформаційними ресурсами. Основні результати у цьому напрямі досягнуто в рамках системи кооперативного реферування української наукової літератури, створеної спільними зусиллями НБУВ та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України з залученням понад 200 суб'єктів системи документальних комунікацій (наукових установ, навчальних закладів, редакцій серіальних видань тощо). Комп'ютерно-технологічні аспекти функціонування цієї системи було викладено в доповіді О. Й. Соболевського (НБУВ) «Мережева технологія створення електронних реферативних ресурсів в Україні». В матеріалах С. С. Єрмакова (Харківський художньо-промисловий інститут) «Інформаційні технології в наукових спортивних дослідженнях» розглядалися мережеві аспекти подання повних текстів наукових видань Інституту «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту» та «Физическое воспитание студентов творческих специальностей» до фонду наукової електронної бібліотеки НБУВ.

Значною була також кількість доповідей про використання інформаційних ресурсів і комунікативних можливостей Інтернет у бібліотеках. Ця проблематика була висвітлена, зокрема, у виступах Є. Ралдугіна (Українська академія державного управління при Президентові України) «Інтернет-ресурси для державного управління в Україні», Т. О. Мошковської (Російська державна юнацька бібліотека) «Вплив Інтернет-технологій на роботу спеціалізованих служб бібліотек», Л. А. Саєнко (Одеська державна наукова бібліотека) «Використання Інтернету для розширення інформаційних ресурсів україномовних видань», Т. І. Роскіної (Миколаївська науково-педагогічна бібліотека) «Розвиток інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеках», О. Ключко (Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України) «Досвід створення інформаційної системи для науковця-біолога на базі Інтернет-технологій», к. т. н. А. С. Лозниці (НБУВ) «Інтернет-технології для задоволення інформаційних потреб науковців і фахівців», С. Ковалю (Інсти-

тут проблем реєстрації інформації НАН України «Використання мережі Інтернет у бібліотечній справі» та ін.

Незначною була кількість повідомлень про автоматизований збір і аналіз даних про використання інформаційних ресурсів бібліотек. У доповіді О. І. Жабіна (НБУВ) «Моніторинг доступу абонентів до Інтернет-вузла НБУВ» розглядалися питання проведення статистичного аналізу використання електронних інформаційних ресурсів Інтернет-вузла НБУВ. Запропонована програма аналізу, що впроваджена в Бібліотеці з 2000 р., представляє широкий спектр даних, зокрема: кількість наданих абонентам файлів, їх загальний об'єм, кількість унікальних ІР-адрес абонентів, які відвідали сервер упродовж поточного дня тощо. Використання цієї програми дозволило встановити, що Бібліотеку щодня відвідує 450—550 абонентів, яким надається 8—10 тис. файлів об'ємом 60-80 МВ. Аналогічно за тематичною спрямованістю була й доповідь Ю. В. Архипчук (Державна бібліотека України для дітей) «Алгоритми моніторингу інформаційних потоків у системі бібліографічного обслуговування», де порушувалися питання організації в системі обслуговування зворотнього технологічного зв'язку на основі аналізу відповідей книгосховища на вимоги користувачів.

Зменшення кількості доповідей про створення електронних каталогів та баз даних свідчить, що «бібліографічну» проблематику інформатизації бібліотек наші книгозбірні в теоретичному аспекті вважають вирішеною. З робіт цього напрямку слід відзначити взаємодоповнюючі виступи представників університетських бібліотек м. Києва Л. З. Рудзького (Київська асоціація користувачів системи ІРБІС), Н. А. Рогози (Наукова бібліотека Національного аграрного університету), та Т. І. Березної (Наукова бібліотека Українського державного університету харчових технологій), у яких вони поінформували учасників конференції про наявні бібліографічні ресурси бібліотек, створені з використанням програмної системи ІРБІС, і намір інтегрувати ці ресурси. Про отримані практичні результати робіт бібліографічного напрямку повідомлялося й у доповідях В. І. Савенко (УкрІНТЕІ) «Корпоративний електронний каталог періодичних видань НТІ», Н. Й. Дзюби (Державна бібліотека України для дітей) «Дитяча бібліотека та сучасні інформаційні технології» й О. Б. Айвазян (Наукова бібліотека Технологічного університету Поділля) «Досвід робіт з автоматизації бібліотеки».

Особливу увагу учасників секційного засідання

викликала доповідь магістра бібліотекознавства та інформаційних наук, директора бібліотеки Лікарняного медичного центру м. Мобайл (США) Джентрі Ланкевіч Холберт «Просперо Пауер: комп'ютерна програма доставки документів через Інтернет». У ній вона надала, насамперед, інформацію про систему електронної доставки документів, яка сьогодні активно використовується в країнах з розвинутою інформаційною інфраструктурою й передбачає бібліографічний пошук у віддалених електронних каталогах, замовлення потрібних першоджерел в онлайн-режимі, й технологію оперативного виконання цих замовлень. Після цього вона розповіла про особливості програмних засобів «Просперо Пауер», які забезпечують функціонування електронної доставки документів, включаючи контроль строків виконання замовлень і проведення фінансових розрахунків.

Ураховуючи певне відставання бібліотек України у цій сфері, вбачається доцільним надання пріоритетів вивченню наявного досвіду трансформації книгозбірень у «бібліотеки без стін» шляхом впровадження цього напряму бібліотечно-інформаційної діяльності.

Значна частина часу в роботі секції була виділена на презентації інформаційних продуктів і програмних систем автоматизації книгозбірень. З наявними електронними ресурсами Бібліотеки з природничих наук РАН присутніх ознайомив **О. В. Глушановський**. Представники НВО «Інформсистема» (Москва) продемонстрували систему автоматизації бібліотек «MAPK-SQL». Її, зокрема, використовує Державна бібліотека України для дітей.

Інформаційні юридичні системи Верховної Ради України на компакт-диску представив

С. О. Дорогих (Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України). **Г. П. Воскресенська** (НПБУ) презентувала «Дублінський базовий комплект елементів метаданих». **О. М. Костишин** (УМІФ) ознайомив зі створеними лінгвістичними системами, в складі яких ряд словників української мови.

У цілому ж аналіз роботи секції та представлених доповідей дозволяє зробити наступні висновки:

- ❖ комп'ютерні технології та Інтернет увійшли в практику діяльності провідних українських бібліотек у всіх регіонах. У цій сфері книгозбірні можна вважати лідерами серед інституцій гуманітарного профілю;
- ❖ має місце усталена тенденція розширення спектра робіт з формування електронних інформаційних ресурсів (поряд зі створенням електронних каталогів і картотек повсюди започатковуються електронні бібліотеки);
- ❖ бібліотекам наукових установ і навчальних закладів слід ініціювати прийняття постанов про передачу до їх фондів електронних версій усіх друкованих видань цих установ і закладів для депозитарного зберігання й використання з дотриманням авторського права та суміжних прав;
- ❖ потрібно активніше використовувати позитивні риси організації бібліотечної справи в Україні (відомчу централізацію й регіональну кооперацію) при організації на базі нових інформаційних технологій нових форм співпраці бібліотек та інших інформаційних установ і досягнення на цій основі якісно нового рівня задоволення інформаційних потреб суспільства.

Коротко

У 2001 р. Державним спеціалізованим видавництвом «Вища школа» видано:

1. Левчук Л. Т., Оніщенко О. І. Основи естетики. 10–11 кл. / Навч. посібник. – 191 с.
2. Вишенський В. А. Перестюк М. О., Самойленко А. М. Конкурсні задачі з математики / Навч. посібник. – 432 с.
3. Діденко В. Ф. та ін. Людина і світ / Навч. посібник. – 229 с.
4. Козачук Г. О. Українська мова для абітурієнтів / Навч. посібник. – 272 с.
5. За ред. В. О. Мотузного Біологія / Навч. посібник. – 622 с.
6. Шевчук С. В. Російсько-український словник ділового мовлення. – 351 с.
7. Ладоня І. О. Українська мова / Навч. посібник. – 158 с.
8. Коломієць В. О. Типові помилки при вивченні англійської мови / Навч. посібник. – 119 с.

Гліб Юхимець

Документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування

Винесення наукової теми «Документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування» для обговорення співробітниками спеціалізованих фондів бібліотек цілком логічне. Секція (наук. кер.: д. і. н., проф., директор Інституту рукопису НБУВ Л. А. Дубровіна, директор Наукової музичної бібліотеки ім. С. І. Танєєва (м. Москва, Росія) Е. Б. Расіна, учений секретар: к. мист., доц., заввідділом НБУВ Г. М. Юхимець).

До програми секції було включено 35 доповідей (37 доповідачів), у роботі взяло участь 42 працівники бібліотек (з них — 26 доповідачів). Серед промовців: представників НБУВ — 23, Наукової бібліотеки Національного університету Києво-Могилянської академії (НаУКМА) — 1, НПБ України — 1, Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України — 1. З доповідями виступили: докторів наук — 1, кандидатів наук — 7, н. с. — 4, м. н. с. — 10, бібл. 1 кат. — 2, бібл. 2 категорії — 1, аспірантів — 1.

На час роботи секції в залі засідань було розгорнуто виставку наукових публікацій працівників Інституту рукопису, відділів образотворчих мистецтв та формування музичного фонду НБУВ. Учасники конференції ознайомилися з монографіями, науково-методичними посібниками, каталогами, бібліографічними покажчиками, статтями у наукових збірниках та часописах. Усього було представлено понад 70 видань, де міститься близько 200 матеріалів, присвячених дослідженню, розкриттю, збереженню та популяризації унікальних спеціалізованих фондів.

На проблемах збирання, обробки та наукового дослідження унікальних архівних документів наголосив заввідділом наукового архіву Наукової бібліотеки НаУКМА О. О. Циганенко (доповідь — «Документи української діаспори як спеціалізований фонд Наукової бібліотеки НаУКМА: Історія створення і перспективи архівного сервісу»). 70% книжкового фонду складається з добротних надходжень. Щоб якісно організувати архівний сервіс, документи слід описати й створити науково-довідковий апарат (НДА).

Юхимець Гліб Миколайович, к. мист., заввідділом образотворчих мистецтв НБУВ.

Архівний сервіс полягає у:

- ❖ складанні опису та інших елементів НДА;
- ❖ написанні тематичних оглядів фондів;
- ❖ ініціативному інформуванні потенційних користувачів;
- ❖ виконанні відповідей на запити;
- ❖ внесенні даних до електронного каталогу бібліотеки;
- ❖ представленні інформації в Інтернет;
- ❖ експонуванні документів на тимчасових книжково-документальних виставках;
- ❖ поданні інформації про документи наукового архіву Наукової бібліотеки НаУКМА в періодичних виданнях та ін.

З технологією і організацією бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів публікаціями ООН та її спеціалізованих установ у НБУВ ознайомила присутніх м. н. с. відділу зарубіжних зв'язків та фонду ООН НБУВ І. А. Лавриненко (доповідь «Бібліотечно-інформаційне обслуговування публікаціями Організації Об'єднаних Націй»). Саме НБУВ є єдиним в Україні (і одним з небагатьох у країнах колишнього СРСР) депозитарієм ООН, який репрезентує головну інформаційну службу світового товариства в нашій державі. За сорок років існування (статус Депозитарія ООН НБУВ отримала 1960 р.) було сформовано значний бібліотечно-інформаційний ресурс, що охоплює видання ООН та її спеціалізованих установ.

Тема доповіді головного бібліотекаря Національної парламентської бібліотеки України Н. О. Гудімової — «Формування спеціалізованих фондів в обласних універсальних наукових бібліотеках: традиції та перспективи». У всіх обласних універсальних наукових бібліотеках України, зазначила вона, діють спеціалізовані фонди, зосереджені і у відділах обслуговування (технічної літератури, працівників сільського господарства, мистецтв, іноземної літератури) і при спеціалізованих читальних залах (гуманітарного, природничо-наукового спрямування) тощо.

Бібліотекар 1 кат. Л. М. Гутник та к. мист., заввідділом образотворчих мистецтв НБУВ Г. М. Юхимець розкрили особливості бібліотеч-

но-інформаційного обслуговування у відділі образотворчих мистецтв (ВОМ), проголосивши в доповіді основні принципи методики формування та організації фондів ВОМ, відпрацьованої багатьма поколіннями співробітників цього підрозділу. Йшлося про систематичну розстановку за змістом, видами видань, видами образотворчого мистецтва та темами візуальної інформації, незалежно від способу її фіксації. Така організація фонду має логіку, зумовлену необхідністю максимально повного і оперативного забезпечення потрібною інформацією користувачів бібліотеки. Доповідачі окреслили магістральні вектори роботи відділу: створення електронних тематичних баз даних (на засадах якнайповнішого використання зібраних у фонді джерел інформації і традиційних тематичних картотек); оперативне введення інформації до наукового обігу та забезпечення доступу до неї користувачів; створення наукових показників і каталогів тощо.

Проблеми наукового дослідження спеціалізованого фонду українських і російських лубкових картинок ХІХ — початку ХХ ст. та питання його використання в інформаційно-довідковому обслуговуванні проаналізувала м. н. с. ВОМ НБУВ О. М. Донець. Послідовне опрацювання колекції показало, що дослідження матеріалів фонду має полідисциплінарний характер і може використовуватися у найрізноманітніших галузях науки. Недостатня специфікація самого об'єкту дослідження, наголошено в доповіді, є основною проблемою у вивченні графічного лубка як артефакту.

Основними напрямками можливих наукових розробок доповідачка вважає:

- ❖ проблему теоретичного визначення;
- ❖ співвідношення візуального образу і тексту;
- ❖ структурний аналіз тексту;
- ❖ поєднання процесів новотворчості та використання ресурсів традиції;
- ❖ лубок як феномен тоталітарної масової культури;
- ❖ інформацію про історичні події та її співвідношення з реальними фактами;
- ❖ лубок як частина міфотворчої системи тоталітарного суспільства.

Про спеціалізований фонд художніх поштових карток як історико-краєзнавчий аспект у дослідженні, що неможливе без вивчення та опрацювання колекції поштових листівок ВОМ, який налічує понад 50 тис. од. і хронологічно охоплює 90-ті рр. ХІХ ст. до наших днів, розповіла м. н. с. ВОМ НБУВ Т. А. Галькевич.

М. н. с. ВОМ НБУВ Н. Ю. Белічко у доповіді «Науково-дослідницькі ресурси фонду оригінального екслібриса відділу образотворчих мистецтв НБУВ» розкрила багатий інформаційний потенціал оригінального екслібриса.

«Зведений каталог кириличних стародруків НБУВ в аспекті сучасних тенденцій бібліотечно-інформаційного обслуговування» — тема доповіді м. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Н. П. Бондар. Вона обґрунтувала доцільність і необхідність складання облікового каталогу кириличних стародруків НБУВ ХV—ХVІІІ ст. з метою інформаційного забезпечення користувачів, висвітлила засади і принципи формування каталогу, окреслила терміни виконання роботи, спинилася на методичних засадах опису; проблемах, пов'язаних з атрибуцією дефектних стародруків, на шляхах програмного та технічного забезпечення роботи.

У спеціалізованих фондах НБУВ зберігається чимало раритетів, які мають на своїх сторінках рукописні написи, залишені їх власниками або користувачами протягом довгого життя книги. Саме такі автографи видатних діячів України та Росії як довідковий ресурс у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні читачів і стали предметом дослідження к. і. н., с. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Л. М. Дениско.

Специфічні особливості розкриття фондів стародруків на прикладі варіантів почаївського Трефологіона 1737 р. було викладено в доповіді в. о. м. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Р. Є. Кисельова, який наголосив на важливості детального попримірникового опису колекції кириличних стародруків.

Фонди родового походження — один з найскладніших для опрацювання і водночас найбільш інформативний вид рукописних зібрань. Сьогодні інтерес науковців до цього масиву фонду Інституту рукопису НБУВ дедалі зростає. Методологію дослідження таких рукописних зібрань було окреслено в доповіді к. і. н., с. н. с. Інституту рукопису НБУВ С. О. Булатової «Рукописні матеріали з колекції Яблоновських як об'єкт дослідження фондів родового походження».

У доповіді м. н. с. ІР НБУВ І. В. Клименко було розглянуто матеріали особових архівних фондів Інституту як джерело з історії видавничої справи кінця ХІХ — початку ХХ ст. Пожвавлення культурного процесу на українських землях у цей період спричинило до появи нових громадсько-політичних та просвітницьких видань, які відіграли помітну роль у формуванні національної самосвідомості українців.

Особливості обслуговування рукописними матеріалами Інституту рукопису в сучасних умовах проаналізувала у своїй доповіді к. і. н., заввідділом ІР О. П. Степченко. Фонд рукописів — найцінніша частина історико-культурних фондів НБУВ. Першочерговою потребою для забезпечення збереженості унікальних рукописних матеріалів Інституту є створення страхового фонду, який би забезпечив доступність користувачів до будь-яких матеріалів, чого вимагають сучасні умови відкритості, об'єктивності у вивченні минулого та сьогодення історії України. Вдосконалення методичних рекомендацій провадиться із врахуванням вищезазначених вимог.

«Рукописні матеріали М. І. Петрова і традиції збирацької діяльності та особливості формування рукописного фонду бібліотеки» висвітлено в доповіді м. н. с. ІР НБУВ С. В. Сохань.

Підсумовуючи стислий огляд збирацької діяльності в Україні наприкінці ХІХ ст., можна зробити висновок, що всі сили прогресивної громадськості були спрямовані насамперед на врятування від загибелі письмових пам'яток давнини і матеріалів з історії науки й культури.

Бібліотекар І кат. ІР НБУВ М. К. Іваннікова порушила проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги ХVІІ ст. Наприкінці ХVІ-го — у першій половині ХVІІ ст. українська культура переживала піднесення, викликане ренесансними, а згодом і бароковими явищами в Європі та процесами внутрішнього розвитку.

Доповідь к. і. н., завсектором НБУВ І. А. Сергєєвої та д. т. н., заступника директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України А. А. Крючина дала можливість ознайомитися присутнім зі створенням мультимедійної версії каталогу єврейської народної музики, з умовами зберігання та наукового дослідження одного з найбільших світових зібрань записів єврейського музичного фольклору (фоноциліндри, нотні та текстові розшифровки до них, супровідний матеріал) з фондів ІР НБУВ.

Л. Шолоховою був підготовлений каталог єврейської музичної спадщини, який складається з 3000 описів (виданий 2001 р.). Паралельно з цим виданням ІПРІ НАН України здійснив перезапис на компакт-диски звукових доріжок з фоноваликів. На часі завдання створення мультимедійної версії каталогу, яка включатиме описи документів (на основі опублікованого каталогу), звукового матеріалу (записи з фоноциліндрів), образотворчий ряд (включає зіскановані копії оригінальних документів і художні твори на-

родних авторів, фото- і графічні матеріали).

Заввідділом формування музичного фонду НБУВ, к. п. н., проф. В. Д. Шульгіна проаналізувала шляхи забезпечення інформаційних потреб користувачів цього підрозділу НБУВ, чітко й всебічно визначивши і розкривши в своїй доповіді модель інформаційного забезпечення потреб національної музичної культури, що складається з чотирьох блоків:

- ❖ формування та підтримка ресурсної бази музичної україніки;
- ❖ організація обслуговування первинними документами або їх копіями;
- ❖ організація обслуговування вторинними документами;
- ❖ науково-аналітичне обслуговування потреб користувачів з проблем музичної україніки.

Стан нотовидавничої справи в Україні 1917—1923 рр., динамічність історичних процесів вказаного етапу, короткий термін існування ряду видавництв та видавничих колективів, особливості нотного репертуару цього періоду глибоко й всебічно схарактеризовано у доповіді пров. бібліотекаря відділу формування музичного фонду НБУВ І. В. Савченко «Особливості бібліотечно-інформаційного обслуговування українськими нотними виданнями періоду 1917—1923 рр.».

Жанрові особливості музичних творів, які вийшли друком протягом 1920—1925 рр., розглянула у доповіді «Формування національного нотографічного репертуару періоду українізації (перша половина 20-х років ХХ ст.)» аспірантка, м. н. с. відділу формування музичного фонду НБУВ О. А. Вакульчук. Головний акцент зроблено на аналізі жанру масової пісні, адже в Україні вона мала специфічні риси і тісний зв'язок з народним мелосом, що простежується за мелодико-інтонаційними джерелами.

Одним з найважливіших напрямів діяльності відділу формування музичного фонду НБУВ є сприяння поширенню інформації про національну музичну спадщину. Саме цим був зумовлений вибір теми доповіді м. н. с. цього підрозділу установи І. Ф. Бобришевої «Формування електронного каталогу рукописів музично-сценічних творів українських композиторів з фондів НБУВ».

У своєму виступі м. н. с. Інституту архівознавства НБУВ Т. П. Папакіна «Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН (1924—1933): проблеми створення покажчика документів» порушила питання вдосконалення науково-довідкового апарату до архівних документів, який у сучасних умовах інформатизації суспіль-

ства має забезпечити повноту доступу до архівної інформації. Розглянуто необхідність створення покажчиків до документів Комісії порайонного дослідження історії України, що діяли під керівництвом відомого історика ХХ ст. акад. М. С. Грушевського в системі історичних установ ВУАН у 1924—32 рр. Схема описання матеріалів цих інституцій, переважна більшість яких зберігається у фондах ІР НБУВ (ф. 1, X), не досить зручна для користування. Дослідниця запропонувала схему створення покажчиків, яка базується на регіональному принципі розміщення інформації, документи умовно поділено на кілька груп та систематизовано за хронологічно-видовою ознакою.

Доповідь завсектором Інституту архівознавства НБУВ С. В. Старовойт «Документи з видавничої діяльності УАН — ВУАН (1918—1934): проблеми використання» присвячено проблемам використання документів, що зустрічаються при дослідженні складу архівних фондів № I «Літературні матеріали та особові архіви (зібрання)» та № X «Архів Академії наук УРСР» Інституту рукопису НБУВ. Враховуючи активну наукову розробку проблем історії НАН України останніх років та дані власного дослідження, дослідницею поставлено питання про можливість перепрацювання ф. № X з метою зміни його складу та оптимізації структури.

«Описання і використання документів Комісії ВУАН для виучування продукційних сил у фондах НБУВ» — доповідь заввідділом Інституту архівознавства НБУВ Л. М. Яременко, яка проаналізувала результати проведеної роботи з виявлення і опису документів Комісії ВУАН для виучування продукційних сил України (УКОПС), що діяла в 1926—1930 рр. (зберігаються у фондах інститутів рукопису та архівознавства НБУВ, основний масив збережених документів знаходиться у ф. X ІР «ВУАН» та особових архівних фондах видатних учених України).

Систему обслуговування читачів у бібліотеці Імператорського університету Св. Володимира (1834—1919) предметно проаналізувала к. і. н., н. с. відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ Т. Є. Мяскова.

Особисті фонди ІР НБУВ містять важливу та

цінну інформацію з історії України. Зокрема, у фонді М. Ф. Владимирського-Буданова (1838—1916), видатного історика, правознавця, засновника т. зв. «Київської школи західноруського права», головного редактора Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (1882—1916), зберігаються дві розвідки з історії Хмельниччини (ф. 60, № 14 та № 271), присвячені розгляду політичних, соціальних і демографічних змін, викликаних Визвольною війною (№ 271, частково опубліковано в журналі «Киевская старина» (1888 р.) під назвою «Передвижение южнорусского населения в эпоху Богдана Хмельницкого») та зовнішньополітичній діяльності гетьмана після 1654 р. (№ 14, неопублікована спроба завершити вступну статтю Н. В. Молчановського до підібраних ним актів зі Шведського державного архіву, вийшли в т. 6, ч. 3 «Архив Юго-Западной России»). Окремі положення цих розвідок були наголошені у доповіді «Розвідки до історії Хмельниччини з фонду М. Ф. Владимирського-Буданова (ІР НБУВ)» бібліографа 2 кат. Інституту архівознавства НБУВ Ю. М. Шемета.

Актуальним питанням державотворчого процесу в Україні є реєстрація рукописних та книжкових пам'яток, особливо цінних видань і колекцій у Державному реєстрі культурного надбання України, а також наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Як ці питання розглядають працівники НБУВ протягом останнього десятиліття — викладено в доповіді Л. В. Лисенко «Бібліотечні колекції та зібрання НБУВ. Історіографічний аспект історії описання». Тема доповіді к. і. н., заввідділом НБУВ Н. Г. Солонської — «З історії бібліотек Київської Русі: фонди і читачі (на прикладі бібліотеки Ярослава Мудрого».

На засіданні секції було обговорено і проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-бібліографічний сервіс», що був одноголосно схвалений. Рекомендовано до розділу проекту — «у галузі створення та впровадження новітніх інформаційних технологій» — включити таку пропозицію: розробити й впровадити програмне забезпечення для наукового опрацювання документів спеціалізованих бібліотечних фондів.

Людмила Муха

Технології захисту та збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі їх використання

У роботі секції «Технології захисту та збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів у процесі їх використання» (наук. кер. — к. і. н., заступник генерального директора НБУВ Л. В. Муха, заввідділом Російської державної бібліотеки Г. В. Мягкова (м. Москва, Росія), учений секретар — заввідділом обслуговування основними фондами НБУВ Л. М. Беліна) взяло участь 52 фахівці з питань збереження бібліотечних та архівних фондів України, Росії, в тому числі 23 співробітники НБУВ, а також РДБ, Української академії друкарства (м. Львів), Національної парламентської бібліотеки України, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, бібліотеки інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Департаменту охоронної техніки корпорації «Трансекспо» (усі — м. Київ). Було прочитано 19 доповідей, співробітниками НБУВ — 10, представниками інших бібліотек та архівів — 9.

Протягом 12-ти років НБУВ проводить міжнародні наукові конференції, але лише в останні два роки (2000, 2001 рр.) питання збереження бібліотечних та архівних фондів фахівці в галузі консервації та реставрації розглядають в окремій секції. І це не випадково.

Безперечним є той факт, що проблема збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів на сучасному етапі отримала таку складність, що розв'язати її традиційними шляхами не є можливим. Виправити цю ситуацію можливо шляхом розробки комплексу заходів, що базуються на наукових дослідженнях, які проводять багато центрів та лабораторій у всіх частинах світу.

Науково-організаційним аспектам безпеки бібліотечних фондів було присвячено доповідь к. і. н. Л. В. Мухи. Вона зосередила увагу на основних проблемах забезпечення безпеки бібліотек і бібліотечних фондів:

- методології забезпечення безпеки бібліотек;
- захисті бібліотек від злочинних посягань;
- забезпеченні збереженості бібліотечних фондів;
- інформаційній безпеці бібліотечних установ.

Доповідачка підкреслила, що поняття «безпека бібліотеки» охоплює захищеність усіх елементів, що утворюють бібліотеку: документного фонду, матеріально-технічної бази (споруд, будівель, обладнання), бібліотечного персоналу, користувачів, котрі знаходяться в бібліотеці та ін. Тобто захищеність бібліотеки передбачає нейтралізацію впливу негативних факторів на функціонування бібліотеки і бібліотечних установ у цілому та на процеси формування, зберігання та використання документних фондів, обслуговування користувачів, на стан і розвиток матеріально-технічної бази, на умови праці і соціальний стан бібліотечних працівників.

Викликала інтерес доповідь заввідділом РДБ Г. В. Мягкової «Збереженість інформаційних ресурсів у процесі використання: досвід РДБ (технологічні аспекти)». У цій бібліотеці розроблено пакет документів, що визначає комплекс заходів (перспективних або ретроспективних) з метою забезпечення збереження фондів, який охоплює весь час існування документа в бібліотеці: від його надходження — до повного зношення. РДБ переходить на нове програмне забезпечення, можливості якого дають змогу об'єднати всі каталоги бібліотеки в єдиний масив. Використання в цьому програмному забезпеченні (ПЗ «ALEPH») штрихового кодування дозволяє контролювати місце знаходження кожного документа на всіх етапах його можливих переміщень (під час обробки, зберігання та використання).

Багато уваги в РДБ приділяється превентивній консервації як найекономішньому заходу.

З метою ефективнішого впровадження прогресивних методів збереження фондів РДБ підвищує кваліфікацію бібліотекарів та хранителів фондів на Вищих бібліотечних курсах при навчальному центрі РДБ, так і на навчальних семінарах у самому центрі.

© Муха Л. В., Київ, 2002

Муха Людмила Вікторівна, к. і. н., заступник генерального директора НБУВ.

Доповідка акцентує увагу на роботі технологічної служби РДБ, яка є основним координатором внутрішньобібліотечних процесів. Технологи цієї служби здійснюють контроль: за збереженістю документів у процесах бібліотечної обробки, зберігання та обслуговування користувачів; за веденням обліку фондів у РДБ; за взаєморозрахунком між підрозділами. Технологічний комплекс розробляє та затверджує всю нормативно-технологічну документацію, що забезпечує рух документів по бібліотеці.

Про систему обслуговування користувачів НБУВ ішлося в доповіді заввідділом обслуговування основними фондами Л. М. Беліної «Забезпечення збереження основних фондів НБУВ у процесі обслуговування користувачів».

Вона висвітлила питання обслуговування користувачів співробітниками відділу та безпосереднього використання документів з основного книгосховища самими користувачами. На її думку, поліпшити обслуговування користувачів та забезпечити ефективніше збереження документів у процесі використання можливе за умов збільшення кількості примірників видань при комплектуванні та впровадження сучасних автоматизованих технологій даних про замовлену літературу.

К. і. н., с. н. с. Інституту рукопису НБУВ О. М. Гальченко основну увагу в своїй доповіді приділила ролі оправи рукописної книги в процесі використання. Основна функція оправи — охоронна, що зумовила її появу, оскільки впродовж століть незалежно від змісту книг, їх внутрішнього та зовнішнього оформлення основним призначенням оправи з моменту її винаходу було зберегти книгу від пошкоджень та руйнацій. Дослідження оправ колекції рукописних книг ІР НБУВ та спостереження за їх фізичним станом протягом останніх 10-ти років дозволили зробити висновки, що велике значення для забезпечення збереженості рукописної книги мають спосіб розстановки (горизонтальний чи вертикальний), дотримання технологій оправлення книг та застосування високоякісних матеріалів при реставрації, а також обмеження фізичного контакту з книгою після її реставрації шляхом видачі читачам не оригіналів, а високоякісних копій.

Ці рекомендації будуть дуже корисні всім фондоутримувачам рукописних фондів.

Організація та питання збереження газетних фондів НБУВ розкриті в доповіді заввідділом газетних фондів Т. О. Борисенко та завсектором обслуговування Н. М. Носкіної. Проблема збе-

реження газетних фондів з метою забезпечення їх повноти та інтенсивного використання читачами багатоаспектна: це і матеріально-технічні вимоги щодо приміщення газетосховища, устаткування і механізації, розміщення фонду на полицях, створення певних умов зберігання видань та підтримка сприятливих санітарно-кліматичних умов; також своєчасне оправлення, реставрація газет, пошук нових методів і засобів запобігання передчасній руйнації паперу; захист від можливих крадіжок, пожеж та робота з читачами.

Співробітники відділу і Центр консервації і реставрації НБУВ інтенсивно шукають найбільш ефективні, нетрудомісткі та економні засоби подовження життя газетного паперу.

Найкращий спосіб збереження газетних фондів — перенесення тексту видань на сучасні мікроносії. Зокрема — на мікрофільми та мікрофіші.

Відділ склав перелік видань, які мають увійти до Державного реєстру рідкісних і цінних документів, зокрема вся українська періодика дожовтневого періоду, газети колишнього фонду спеціального зберігання, видання 1917—1945 рр. Саме ці газети і потребують першочергового мікрофільмування.

Співробітники відділу наукових технологій збереження фондів Центру консервації і реставрації НБУВ к. б. н. Г. М. Новікова та Т. В. Крікова поділилися досвідом проведення моніторингу потреб збереження фондів бібліотек Національної академії наук України для подальшої розробки програм збереження фондів.

За результатами анкетування 55 академічних бібліотек визначено обсяги їхніх потреб у забезпеченні нормативного зберігання фондів. Порівняльний аналіз обсягів фінансування програм збереження в Україні та за кордоном дозволив повернути увагу фахівців з консервації до питань безпеки, яка загрожує великим масивам документів, та визначити стратегію термінових дій для її запобігання.

Основні проблеми збереження друкованих документів у книгосховищах наукових бібліотек та шляхи їх вирішення було висвітлено у доповіді головного бібліотекаря Національної парламентської бібліотеки України І. С. Комського.

Заввідділом ЦНСГБ УААН Л. О. Зінченко ознайомила присутніх з організацією збереження інформаційно-бібліотечних ресурсів у бібліотеках цієї системи.

Їх головним завданням є створення Національного реєстру (картотеки) цінних видань у галузі сільського господарства, що ввійде до

Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України».

Головний бібліотекар Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка **К. С. Кучмай** розповіла про фонди стародруків та рідкісних видання цієї бібліотеки, а також про проблеми з питань забезпечення збереження фондів, що стають перед нею та про шляхи їх вирішення.

Питання впровадження сучасних технологій зберігання архівних фондів було висвітлено в доповіді заввідділом УДНДІ архівної справи та документознавства **О. П. Володіної**.

Досвідом роботи бібліотеки Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України із забезпечення збереження фондів у процесі бібліотечного обслуговування поділилася завбібліотекою установи **Т. Є. Чарупа**. Співробітники бібліотеки проводять роботу спрямовану на:

- ◆ уточнення тематики наукових досліджень;
- ◆ вивчення читацького попиту;
- ◆ аналіз активності використання фондів;
- ◆ визначення відповідності існуючих фондів тематиці досліджень та читацькому попиту.

Ця робота дає змогу визначити «працюючі» або «непрацюючі» частини фонду, найраціональніше організувати його розміщення для обслуговування читачів, контролювати фізичний стан бібліотечних документів.

У доповіді к. б. н., с. н. с. **Г. М. Новікової** та к. х. н., с. н. с. **І. Є. Скобець** розглянуті основні аспекти модернізації матеріально-технічної бази бібліотек з урахуванням потреб збереження фондів. На прикладі науково-обґрунтованої технології зберігання книжкових масивів проілюстрована можливість впровадження в практику великих книгозбірень ефективних інженерних і технологічних рішень для вирішення проблем, пов'язаних зі старінням і руйнуванням матеріалів документів, а отже — і забезпеченням збереження друкованої спадщини для майбутніх поколінь.

«Бібліотекознавчі аспекти збереження документів у процесі їх перерозподілу» — тема доповіді к. і. н., заввідділом обмінно-резервних фондів **О. Г. Кириленка**. НБУВ має вирішити комплекс бібліотекознавчих проблем, орієнтованих на створення оптимальної структури фондів та організацію технології їх зберігання.

Однією з найважливіших проблем бібліотек, на думку доповідача, є проблема розподілу і перерозподілу документів на всіх рівнях, починаючи від загальнодержавного, внутрішньобібліотечного, і закінчуючи окремими підрозділа-

ми-фондоутримувачами в кожній великій бібліотеці. Визначення напрямів вдосконалення системи перерозподілу документів у бібліотеках і між ними, незважаючи на специфічні особливості в кожній з них, потребує відпрацювання її механізмів.

Про інформаційну технологію обліку документів у процесі їх використання докладно розповіла завфілією № 2 НБУВ **О. М. Василенко**.

Використання інформаційних технологій на основі сучасної обчислювальної техніки сьогодні все ширше впроваджується в організацію бібліотечної діяльності. Однак на багатьох ділянках бібліотечно-бібліографічної роботи, особливо у великих бібліотеках, паралельно з автоматизованою ще зберігається традиційна технологія (організація каталогів, здійснення тематичного пошуку документів тощо). На інших, — незважаючи на зростання обсягів робіт і можливість використання комп'ютерних програм, міцно утримує свої позиції ручна технологія. До таких ділянок належать процес одержання документів підрозділами бібліотеки у підсобні фонди та за читацькими вимогами із центрального книгосховища і ведення обліку за взаєморозрахунками.

На сьогодні функції індивідуального обліку переміщення фонду у великих книгозбірнях виконують путівки та картотеки, які ведуться паралельно головним відділом-фондоутримувачем (у НБУВ — це відділ наукової організації фонду) та підрозділами, що отримують документи для підсобних фондів (ПФ) та за вимогами користувачів. Ведення облікових документів, в основному, дублюється кожним підрозділом, між якими здійснюється процес передачі видань, на що витрачається додатковий робочий час. Відійти від дублювання у процесах індивідуального обліку документів, удосконалити пошуковий механізм місцезнаходження документа, звести статистичні відомості та здійснити аналітичну обробку даних можна з переходом на використання інформаційних технологій на даній ділянці бібліотечної роботи, вважає доповідачка.

Оптимальним варіантом впровадження автоматизації даного процесу було б поєднання ідентифікації видань з використанням штрихового коду та автоматичної ідентифікації користувачів.

Враховуючи бібліотечну специфіку та загальну доступність, на думку **О. М. Василенко**, в процесі взаєморозрахунків між підрозділами Бібліотеки можна було б використовувати систему управління базами даних *Access*, що працює у середовищі *Windows*, в якій оптимально поєднуються потужність і нескладність. Тому за-

стосування *Access* для формування обліково-аналітичних БД по руху документів у Бібліотеці на сьогодні є доступним і не потребує особливих витрат. Запропонована технологія на основі пакету *Access* дозволить реалізувати функції індивідуального обліку документів у процесі їх використання, накопичення і обробки даних, забезпечення інформаційного пошуку.

Особливостям збереження карткових каталогів було присвячено доповідь к. т. н., завсектором паперознавства НБУВ М. М. Омельченка. Він відзначив, що основна бібліографічна інформація про фонди Бібліотеки відбита на паперових каталожних картках, які найактивніше експлуатуються читачами і тому фізично зношуються. Збереження паперу карткових каталогів, підкреслив доповідач, входить у коло головних завдань НБУВ, наголошуючи, що картки бажано б було виготовляти з паперу одного виду з певними фізичними властивостями та за єдиним стандартом. Це дозволить максимально подовжити вік традиційних каталогів на паперовій основі.

Проблеми використання та збереження навчальних посібників як джерел інформації (мають дуже великий попит у читачів) висвітлили у своїй доповіді к. т. н. М. М. Омельченко та н. с. Л. П. Затока. Доповідачі наголосили на необхідності підбору спеціального паперу високої якості для друкування навчальних посібників з метою їх довговічного зберігання в належному фізичному та естетичному стані.

К. т. н., викладач УАД Т. І. Онищенко у своїй доповіді висвітлила екологічні аспекти збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Особливий інтерес учасників секції викликала доповідь к. п. н., доцента, ученого секретаря Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного С. С. Артамонової «З історії будівництва бібліотечних споруд».

Доповідачка вважає будівництво спеціальних приміщень для бібліотек — одним із найголовніших чинників збереження бібліотечних фондів для майбутніх поколінь нації.

Досліджуючи історію виникнення та розвитку спеціалізованих бібліотечних будівель, починаючи від спеціалізованих і дійсно цілеспрямовано вдосконалених будівель бібліотек античної Греції та Рима до сучасних бібліотечних споруд, С. С. Артамонова звертає увагу бібліотечного суспільства на актуальне питання сьогодення віднос-

но вирішення на державному рівні проблем архітектурного образу вітчизняних бібліотек, закладеному в будівництві спеціальних бібліотечних будівель; розробки державної програми будівництва бібліотечних споруд, що відповідають сучасним світовим вимогам.

Про актуальність проблеми будівництва бібліотечних споруд у зарубіжних країнах свідчить велика кількість публікацій у сучасних галузевих зарубіжних виданнях з архітектури та будівництва, перелік яких дає автор у своїй доповіді. Вона вважає, що така увага до будівництва бібліотечних будівель є свідченням авторитетності бібліотек у зарубіжному суспільстві.

На жаль, у нашій країні будівництво спеціальних приміщень для бібліотек, на думку автора, «явище досить екзотичне», тому проблема зберігання і збереження бібліотечних фондів ще довго залишатиметься теоретичною і не матиме реального виходу в практику.

Начальник Департаменту охоронної техніки корпорації «Трансекспо» В. В. Риков ознайомив учасників секції з основними напрямками її діяльності, з послугами, що може вона надати для забезпечення безпеки архівних та бібліотечних установ, і продемонстрував сучасні технічні засоби захисту БІР у бібліотеках та архівах.

На засіданні секції було обговорено проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс», що був одногосно схвалений, і підтримано пропозиції рекомендацій конференції в галузі збереження фондів.

Рекомендовано бібліотекам, у фондах яких зберігаються пам'ятки писемності й друку:

- ❖ розробити, узгодити та прийняти до виконання «План дій при екстремальних ситуаціях»;
- ❖ запровадити систему захисту фондів від крадіжок, вандалізму та недбайливого ставлення;
- ❖ у рамках «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки» підготувати власні заходи збереження документальних фондів;
- ❖ розробити правила та норми поведінки бібліотекарів при обробці, зберіганні та обслуговуванні пам'ятками національного культурного надбання.

Марина Сорока

Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільного використання

Необхідність формування національних інформаційних ресурсів в умовах обмеженого фінансування зумовлює потребу в тіснішій співпраці бібліотек з іншими суб'єктами системи документальних комунікацій. Широкий спектр питань цієї проблематики було розглянуто на спільному засіданні круглих столів «Проблеми і шляхи вирішення кооперації й інтеграції бібліотечних ресурсів та інформаційних мереж» і «Власні інформаційні продукти бібліотек: досвід, проблеми створення та використання». У ньому взяло участь понад 70 осіб — гостей та співробітників Бібліотеки. Об'єднання цих заходів було викликано спільними цілями та єдністю шляхів розв'язання визначених проблем.

На засіданні значну увагу було приділено питанню створення корпоративної мережі провідних бібліотек Києва з метою вдосконалення інформаційного забезпечення наукових досліджень. Перспективи розгортання такої роботи окреслив у своєму виступі к. е. н., заст. генерального директора НБУВ А. О. Чекмарьов. На першому етапі реалізації мережі (2001—2002 рр.) були задіяні три книгозбірні (національні бібліотеки та Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка), надалі до мережі залучатимуться інші наукові та інформаційні установи. Ці ж самі бібліотеки займаються розробкою українського формату представлення бібліографічних даних у комп'ютерних інформаційних системах. Про хід виконання згаданих робіт доповів заст. генерального директора Національної парламентської бібліотеки України В. А. Александров. Його повідомлення викликало підвищений інтерес учасників круглого столу, оскільки результати роботи сприятимуть прискоренню процесів формування сукупного національного бібліографічного ресурсу, що відобразить Державний бібліотечний фонд України.

Формування власних інформаційних продуктів нині повинно стати одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек. Саме про це йшлося у виступі д. і. н., заввідділом національної бібліографії НБУВ В. Ю. Омельчука. Він наголосив на

необхідності створення єдиної електронної бази даних україномовної книги, що міститиме всі рукописні, друковані та електронні праці, які виникли з часів народження писемності до наших днів. Вона має наповнюватися кооперативними зусиллями національних, обласних та інших провідних бібліотек.

Певні здобутки в напрямі формування електронних ІР має НБУВ, яка в рамках виконання завдань програми інформатизації розробила і розпочала реалізовувати два проекти — створення Національної електронної бібліотеки та Національної системи реферування української наукової літератури. У рамках виконання проектів на Інтернет-вузлі Бібліотеки поповнюються три блоки ІР: бібліографічні, реферативні та повнотекстові. Їх загальний об'єм на сьогодні вже досягає 2 GB, з них текстові файли — 25 %, електронні каталоги, картотеки та бази даних становлять 75 %. На засіданні відбулася презентація цих ресурсів. Інтернет-вузол НБУВ щодня відвідує 500—550 абонентів з оригінальними ІР-адресами (останніми вважаються, як правило, окремі наукові установи, заклади тощо), які здійснюють 2,5—3 тис. пошуків у базах даних Бібліотеки і отримують до 10 тис. файлів.

Одним з найважливіших компонентів інфо-ресурсів є Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», що створюється Бібліотекою спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України й нині вміщує майже 50 тис. записів. У перспективі ця БД має відображати відомості про всі наукові публікації українських учених. Сьогодні в ній майже на сто відсотків відображено монографії, енциклопедії, довідники, словники, збірники наукових праць, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, препринти, але постатейно реферується лише частина вітчизняних серіальних видань (понад 250), усього ж в Україні видається близько 1100 журналів та продовжуваних видань. Щоб включити весь цей репертуар до реферативної БД слід прискорити процес створення галузевих та/або регіональних центрів первинної кумуляції інформації. Роль таких центрів можуть

перебрати на себе головні галузеві бібліотеки (наприклад, Державна наукова медична бібліотека, Державна науково-технічна бібліотека, Державна науково-педагогічна бібліотека), органи НТІ, територіальні бібліотечні та інформаційні асоціації тощо.

Для періодичних і продовжуваних видань, у яких подано авторські анотації та реферати, в НБУВ розроблено різні формати подання матеріалу в електронному вигляді. Редакції, що мають електронні версії своїх видань, після їх незначної обробки згідно з обраним форматом мають змогу надсилати дані до Служби реферування НБУВ. Після наукового редагування та систематизації матеріали надходять до БД «Україніка наукова». За такою технологією співпрацюють зі Службою реферування редакції науково-технічних збірників «Радиотехніка», Харківського художньо-промислового інституту, журналів «Акустичний вісник», «Ендокринологія», «Людина і політика» тощо. Саме на розгортання такої роботи спрямовані зусилля в НБУВ.

Створення Національної електронної бібліотеки України в НБУВ здійснюється в спосіб повнотекстового розширення реферативних записів бази даних «Україніка наукова». В цій бібліотеці понад 8 тис. документів: монографії, автореферати дисертацій, статті з періодичних видань, електронні версії духовних першоджерел України (Київські глаголичні листки, львівський Апостол, «Енеїда» Івана Котляревського, «Кобзар» Тараса Шевченка, твори Миколи Гоголя тощо), комп'ютерні версії публікацій державних і політичних діячів України. Цей ресурс найпопулярніший серед користувачів Web-вузла НБУВ. Адже кінцева мета звертання до вторинної інформації — отримання повних текстів документів. Електронна бібліотека та реферативна БД як система-навігатор, що допомагає здійснювати пошук необхідної інформації, — саме ті інформаційні продукти та послуги, яких потребує сучасний користувач від сучасної бібліотеки.

Електронні видання — це поки що зовсім незначна частка українського документального потоку. Тому з великим зацікавленням учасники конференції заслухали доповідь завсектором реферування наукової літератури **Н. Я. Зайченко** «Електронний реферативний журнал: яким йому бути?» Як відомо, існує кілька видів електронних журналів: оригінальні, тобто ті, які створюються тільки в електронному вигляді; паралельні — електронні версії традиційних друкованих; інтегровані, що видаються в двох видах, котрі доповнюють один одного.

Використання електронних видань має ряд переваг. З точки зору бібліотечних спеціалістів — це розв'язання проблем оперативності та доступності.

Переваги електронних журналів з погляду користувача — це знову ж таки оперативність, різноманітність доступу (CD-ROM, онлайнвий, пошук), доступ з власного робочого місця, можливість переписати необхідну інформацію в свій ПК, можливість діалогу в інтерактивному режимі між користувачем та автором (за наявності посилання на електронну пошту автора або Web-сайт). А для видавництва корисно, що електронна публікація виключає витрати на друк, папір, оправу, зберігання та поштову розсилку.

Однак замість одних проблем з'являються інші, пов'язані з вартістю технічного забезпечення та електронної обробки інформації. До того ж слід враховувати високі ціни на комп'ютери, а також необхідність планової заміни обладнання та навчання всього персоналу.

В Україні вже здійснено перші спроби представлення паралельних електронних періодичних видань наукових та навчальних закладів на Web-серверах ряду установ, випускаються електронні видання на CD-ROM. Протягом 1999—2000 рр. було випущено кумулятивні компакт-диски з електронним варіантом УРЖ «Джерело» (за 1999 р. містить 10 тис. записів, за 1999—2000 рр. — 30 тис. записів) як додаток до традиційного друкованого журналу. Ця електронна копія є структурованим текстовим файлом у форматі PDF (Portable Document Format), який забезпечує при відтворенні повне збереження графічного й текстового оформлення (формул, графіків, фотоілюстрацій тощо). Надалі передбачається також підготовка й випуск копій БД «Україніка наукова», що дозволить користувачам здійснювати багатоаспектний пошук інформації. Про досвід цієї роботи проінформували представники ІПРІ НАН України м. н. с. **Т. Є. Полякова** та **О. І. Бондарева**.

У документальному потоці вітчизняних наукових матеріалів певну частку займають неопубліковані роботи, що проходять режим депонування. Депонування — це метод оперативної публікації відомостей про завершені наукові роботи за вузькоспеціальними темами. Воно забезпечує оперативне інформування про наукові досягнення вчених і фахівців, сприяє утвердженню пріоритету української науки. Депонування здійснюється для ознайомлення вчених і спеціалістів наукових установ, навчальних закладів та підприємств з рукописами праць вузь-

коспеціального характеру, які недоцільно видавати звичайними засобами друку. З цією метою ДНТБ України випускає РЖ «Депоновані наукові роботи». Про нього розповіла заввідділом цієї бібліотеки **В. В. Булинок**. РЖ включає реферати на наукові монографії, статті, збірники наукових робіт, матеріали конференцій, з'їздів, нарад та симпозіумів, депонованих у ДНТБ України, а також інформацію про НДР, затвердження наукових досліджень, розробки і досягнуті результати в галузі науки, техніки, культури, літератури, спеціалізованих наукових напрямів. Це видання відбиває понад 5,5 тис. документів.

У виступі заввідділом Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН **Г. Г. Хурманець** ішлося про проблеми створення й видання галузевого РЖ «Агропромисловий комплекс України» (започаткований 1999 р.), про шляхи їх вирішення. Цей інформаційний продукт сьогодні має 9 випусків і включає понад 6 тис. записів. Передбачено створення та експлуатацію електронної бази даних з питань АПК. Серед проблем, порушених у виступі: обмеженість накладу РЖ, значна частина якого розповсюджується інститутам, дослідним станціям і регіональним центрам наукового консультування мережі УААН. РЖ видається українською мовою, котра, як правило, не зрозуміла користувачам країн за кордоном. Отже, залишається досить актуальним і потребує негайного вирішення питання перекладу РЖ або окремих його розділів російською мовою (з приводу цього існують попередні домовленості з керівництвом ЦНСГБ РосААН щодо можливості передачі російськомовного варіанта деяких розділів РЖ «АПК» в інформаційні видання Росії) та започаткування англійськомовної реферативної БД відповідно до міжнародних стандартів для включення інформації, створеної в Україні, в світовий документальний потік.

У зв'язку з тим, що виходить уже цілий ряд українських РЖ (крім перелічених раніше, не слід забувати й про два галузевих реферативних видання Книжкової палати України — РЖ «Політика. Політичні науки», «Економіка. Економічні науки»), при обговоренні було висунуто пропозицію про необхідність створення методичної ради з питань реферування, яка б координувала цю роботу. Рада мала б розв'язувати проблеми:

- ❖ розробки єдиних методологічних та науково-методичних підходів до вирішення проблем реферування української наукової літератури;

- ❖ визначення оптимальних моделей розподілу робіт між усіма суб'єктами вітчизняної системи документальних комунікацій;
- ❖ організації міждержавного обміну реферативною інформацією й доведення до світової спільноти результатів наукових досліджень вітчизняних учених і фахівців.

В інших виступах на круглому столі обговорювалися питання створення в бібліотеках різних інфопродуктів: галузевих бібліографічних покажчиків, біобібліографічних довідників діячів науки, ІР на основі газетних публікацій тощо.

Як центр наукової та рекомендаційної медичної бібліографії Державна наукова медична бібліотека України готує поточні, рекомендаційні та ретроспективні науково-допоміжні покажчики, про них розповіла заввідділом **Л. Є. Корнілова**. Щорічно, починаючи з 1971 р., ДНМБ видає серію анотованих рекомендаційних покажчиків літератури «На допомогу практикуючому лікарю» з 33 спеціальностей, з 1982 р. щоквартально — анотовані списки літератури з актуальних тем медицини й охорони здоров'я: «Охорона материнства і дитинства», «СНІД», «Медицина катастроф». Усі видані матеріали надсилаються в лікувальні заклади м. Києва та області, а також в ОНМБ.

У тісному контакті з працівниками Головного управління охорони здоров'я столиці бібліотека готує і видає реферативні й аналітичні огляди, а саме: «Історія страхової медицини в країнах СНД і за кордоном», «Багатоукладність системи охорони здоров'я в умовах ринкових відносин» та ін.

Одночасно з поточним бібліографічним інформуванням ДНМБ видає тематичні рекомендаційні покажчики, де відображаються найновіші вітчизняні й іноземні видання. В практику бібліотеки ввійшло видання рекомендаційних покажчиків до з'їздів, конференцій.

Одним з головних напрямів бібліографічної діяльності ДНМБ є розробка великих науково-допоміжних покажчиків літератури, котрі підбивають підсумки розвитку вітчизняної та закордонної медицини з окремих проблем. При підготовці таких покажчиків бібліотека плідно співпрацювала з профільними НДІ, вищими медичними навчальними закладами.

Як організаційно-методичний центр для медичних бібліотек країни ДНМБ ініціювала програму «Медична україніка». На її засадах формується бібліографічна база з історії медицини України. В рамках сприяння цій програмі готується до друку бібліографічний посібник «Ката-

лог медичних книг, виданих в Україні (1841—1917 рр.)».

У виступі заввідділом Національної парламентської бібліотеки **Л. І. Бейліса** було розглянуте питання створення такого різновиду інфопродукту, як фахові інформаційні бюлетені (бібліотекознавчої тематики).

У спільній доповіді фахівців Інституту біографічних досліджень НБУВ к. е. н. **Т. В. Куриленко**, кандидатів історичних наук **Н. І. Мельник**, **О. М. Яценка** було висвітлене питання використання комп'ютерної БД «Джерела національної біографістики» для інформаційно-бібліотечного забезпечення біографічних досліджень.

Як показало обговорення, основними проблемами в сфері формування й використання інфоресурсів є:

- переважно галузевий принцип формування ресурсів, що приводить до орієнтування на задоволення потреб обмеженого кола користувачів;
- неузгодженість і несумісність форматів даних, які зберігаються в різних інфосистемах, несумісність регламентів і технологій їх відновлення, використання різних класифікацій і інших лінгвістичних засобів, що спричинює неоднозначність й суперечливість інфоресурсів, створених навіть у рамках однієї установи, неможливість їх спільного використання та взаємодії при вирішенні міжгалузевих завдань;
- брак єдиних правових норм, які регулюють доступ до державних ІР, регламентують порядок передачі й використання інформації;
- відсутність інформації про наявність, параметри і якість (у тому числі — достовірність) інформаційних ресурсів на задану тематику, ускладнений доступ до каталогів інформації навіть коли вони є.

Інформаційні системи в цілому та їх складові, а також інфопродукти мають бути *сертифіковані* в порядку, встановленому чинним законодавством.

Перспективними формами надання інфопослуг є розміщення всіх ІР на загальнодоступних сайтах Інтернет. Порушувалися на круглому столі й питання їх передачі для депозитарного зберігання.

Загалом учасники засідання констатували, що головну роль у роботах з кооперативного формування інформаційних продуктів відіграють книгозбірні — методичні центри бібліотечних мереж, які реалізують цим одну зі своїх методичних функцій.

Головними напрямками подальшої співпраці бібліотек при створенні національних інфоресурсів визначено:

- розробку та затвердження в 2002 р. формату представлення бібліографічних записів на комп'ютерних носіях і приведення наявних БД у відповідність з його правилами. В цьому гарантія створення національної бібліографії в спосіб інтеграції електронних каталогів і картотек провідних книгозбірень України;
- надання певного пріоритету вітчизняному проекту інтеграційного плану — диференційованій за галузями знання й інтегрованій у масштабах держави національній системі реферування української наукової літератури. Цей проект реалізується кооперативними зусиллями ряду суб'єктів системи документальних комунікацій, серед яких бібліотеки, інфоцентри, редакції наукових видань. Він потребує чіткішої координації робіт, зокрема, організації міжвідомчої науково-методичної ради з проблем реферування, яка має бути створена при НБУВ. Вагомі напрацювання цієї установи з розробки концептуальних основ вітчизняної системи реферування, а також тісний контакт з мережею науково-дослідних установ НАН України, галузевими академіями, навчальними установами та видавництвами дають змогу розробити методичні засади кооперативного створення національних науково-інформаційних ресурсів.

Вікторія Чупріна

МБА і служба доставки документів

На семінарі «МБА і служба доставки документів» (наук. кер. — заввідділом НБУВ В. М. Чупріна, координатор інформаційних проектів Британської Ради в Україні С. В. Ляшенко; учений секретар — м. н. с. НБУВ О. В. Баркова) було розглянуто діяльність та проблеми функціонування МБА і служби ДД та шляхів їх розв'язання.

Серед 30 учасників — представники бібліотек Росії, Білорусі, Казахстану; великих київських галузевих бібліотек, бібліотек установ НАН України тощо.

Було заслухано дев'ять доповідей.

В. М. Чупріна (доповідь «МБА: проблеми та перспективи») спинилася на бібліотечно-інформаційній діяльності як одній із найважливіших сфер соціальної інфраструктури суспільства, окреслила основні проблеми, які негативно впливають на бібліотечну справу:

- ✓ недостатнє фінансування;
- ✓ роз'єднаність бібліотечних організацій;
- ✓ відсутність конкретного державного замовлення на бібліотечно-інформаційну продукцію;
- ✓ нескоординована діяльність столичних та регіональних бібліотечних організацій;
- ✓ недостатнє програмно-технічне забезпечення;
- ✓ неможливість впровадження передового сучасного досвіду інших держав.

Мета МБА і ДД — забезпечити користувачів літературою та інформацією, що є у фондах бібліотек України та поза її межами; створити таку систему програмно-технічного обслуговування, яке б дало змогу оперативного знаходити інформацію про необхідні джерела, швидко доставляти документи користувачам в їх первинному вигляді (книга), і в електронному варіанті; у формі ксерокопій, мікрофільмів.

Отже, МБА і ДД є одним з провідних завдань у розвитку і формуванні національного інформаційного простору, що дозволяв би в доступній та ефективній формі забезпечувати жителів України та іноземних користувачів одним з найцінніших продуктів на сучасному етапі — якісною та оперативною інформацією, в зв'язку з чим необхідно на державному рівні вирішувати пи-

тання відповідного фінансування і програмно-технічного забезпечення.

У доповіді **Л. В. Афанас'євої**, заввідділом НПБ України, «МБА: проблеми і шляхи розв'язання в умовах новітніх інформаційних технологій» розкрито стан роботи служби МБА в Україні. Наведені статистичні дані діяльності бібліотек, підпорядкованих Міністерству культури і мистецтв, з 1987 по 1992 р. свідчать про неспіввідносність можливостей традиційної системи обслуговування через МБА сучасним запитам користувачів. Це пов'язане з поглибленням фінансово-економічних та матеріально-технічних проблем на шляху взаємодії бібліотек і недостатньою модернізацією служб МБА за рахунок впровадження сучасних інформаційних технологій. Трансформація роботи МБА з поступовим перетворенням його в галузь електронної доставки документів зумовлена створенням електронних бібліотек, зведених електронних каталогів, визначенням функцій МБА і ДД, розробленням «Положення про національну систему МБА і ДД в Україні».

С. В. Ляшенко, координатор інформаційних проектів, **В. В. Губарець**, координатор інформаційних проектів (обидва — співробітники Британської Ради в Україні) виступили зі спільною доповіддю «Доставка документів: досвід Сполученого Королівства». Було охарактеризовано діяльність Центру доставки документів (ЦДД) Британської бібліотеки, сервісні послуги, які надає користувачам ЦДД та їх переваги.

Систему послуг розраховано на будь-яку організацію з-поза меж Сполученого Королівства. Користувач одержує доступ до послуг від стандартного сервісу (копіювання матеріалів зі сплатою за авторське право, служба МБА) до термінового — системи послуг «Лексикон» та ін.

ЦДД Британської бібліотеки — унікальна структура міжбібліотечного обміну документами. Їх можуть одержати за встановлену плату організації, установи, зареєстровані як клієнти. Термін користування матеріалами — місяць, який за невелику додаткову плату може бути подовжений удвічі. Стандартний спосіб доставки запитів — авіапошта.

В. В. Губарець висвітлив питання авторського права, пов'язані з відтворенням документів. ЦДД

надає користувачам можливість замовити копії будь-яких статей, одержуються вони не тільки стандартним способом доставки, а й факсом або системою «Аріель». Нестандартний спосіб доставки потребує копіювальних заходів з оплатою авторських прав. Ці послуги забезпечують такий самий сервіс, як і стандартні копіювальні послуги, але вони гнучкіші. Крім плати за статті, при наданні стандартних копіювальних послуг, береться додаткова плата за авторське право. Зазначений сервіс надається всім користувачам — фізичним і юридичним особам. Оплата за авторське право встановлюється видавцями і може змінюватися залежно від тиражу та термінів виходу продукції в друк на основі Положення міжнародного законодавства з авторського права та ліцензійної угоди, що діє між ЦДД і Британським агентством із авторського права і не дозволяє користувачеві подальше репродукування документів, наданих Центром.

Доповіді супроводжувались демонструванням слайдів.

Проблеми функціонування міського МБА, особливістю якого в системі взаємовідносин НБУВ з іншими бібліотеками Києва є обслуговування колективних абонентів (Національної парламентської, Державної історичної, Державної науково-медичної, ДРНТБ, бібліотек різних вищих наукових закладів та інших відомств) розглянула завсектором НБУВ Н. І. Мошковська (доповідь — «Міський МБА в системі забезпечення інформаційних запитів читачів-науковців»). Ця система є досить стабільною, хоча спостерігається тенденція до збільшення замовлень колективними абонентами, в основному, на наукову літературу.

Згідно з вибіркоvim опитуванням читачів абонементів, виявлено, що перспективним було б

створення зворотнього зв'язку з бібліотеками-абонентами. З метою його реалізації слід здійснити такі заходи:

1. Організувати у відділі абонементів титульну інформаційну базу, що містила б інформацію про всі бібліотеки, які потенційно складають комплексний фонд наукової, науково-технічної та навчальної літератури м. Києва.

2. Створити комп'ютерний сайт з інформацією про нові надходження до фондів бібліотек міста.

Відповідно до вищезазначеного, доцільно популяризувати інформацію про можливість і умови доступу, отримання необхідних документів та обслуговування потенційних користувачів у системі міського МБА.

На сучасних проблемах функціонування служби МБА в Україні і поза її межами спинилася завсектором НБУВ Л. Л. Віткіна в доповіді «Перспективи впровадження нових методів обслуговування читачів та абонентів НБУВ по МБА та ММБА».

Необхідною умовою їх вирішення є модернізація служб МБА: впровадження нових методів обслуговування користувачів, використання форм ЕДД, налагодження контактів із бібліотеками СНД та інші заходи. Важливо не зруйнувати вже існуючу (налагоджену за часів СРСР) систему міжбібліотечного абонементів, а трансформувати її. Виникнення та існування центрів електронної (або автоматизованої) доставки документів не замінює і не зменшує значення служби МБА. Із загальних статистичних показників з обслуговування користувачів МБА в НБУВ стає зрозумілим необхідність корінних змін у старій системі обслуговування.

Коротко

Одна з найбільших енциклопедій — «Encyclopedie» Дідро, видана у XVIII ст. Перший том побачив світ у 1751 р. і нараховував 900 с. Далі з'явилося ще 16 основних томів праці і чотири томи додаткових, 11 томів ілюстрацій. Нагадаємо, перша енциклопедія Спеосиппоса вийшла 370 р. тому до н. е.; перша римська енциклопедія «Catos Praecepta ad salium» — 180 р. до н. е.; 880 р. — найдавніша арабська енциклопедія; 940 р. — енциклопедія, підготовлена римським імператором Костянтином VII; 1140 р. — перша британська енциклопедія; Збірник Святослава 1076 р., мабуть, логічно деякі вчені вважають першою давньоруською енциклопедією; 1315 р. — перша наукова енциклопедія; 1599 р. — вперше в назві довідкового видання з'являється термін «енциклопедія»; «Лексикон словенноросский и имен толкование» Памви Беринди можна віднести до найдавніших енциклопедій на наших землях. 1704 р. — перша універсальна англійська енциклопедія; 1771 р. — перше видання енциклопедії «Британника»; 1823 р. — «Энциклопедический словарь» С. Селіванського; 1890—1907 рр. — «Энциклопедический словарь» Брокгауза та Ефрона (86 книжок); «Энциклопедический словарь» товариства Гранат; на початку XX ст. — «Народная энциклопедия научных и прикладных знаний» (Харківське товариство поширення в народі грамотності); 1930—1935 рр. — «Українська загальна енциклопедія» (кер. — І. Раковський); за радянських часів видано багатотомну «Українську радянську енциклопедію»; в еміграції видано «Енциклопедію українознавства» тощо. Традиція триває.

Тетяна Павлуша, Наталія Смаглова

**Семінар фахівців бібліотечної справи
«Професіоналізм, етика та культура бібліотечного обслуговування»**

У роботі семінару «Професіоналізм, етика та культура бібліотечного обслуговування» взяло участь понад 70 спеціалістів бібліотечної справи. Серед присутніх були керівники, наукові співробітники й провідні фахівці національних, наукових і галузевих бібліотек, завкафедрами і викладачі вищих навчальних закладів, аспіранти. Досить широка географія представництва учасників семінару — Донецьк, Дніпропетровськ, Київ, Суми, Харків, Москва. Виступило 16 осіб.

Як зазначила проф. КНУКіМ, д. п. н. А. С. Чачко, її доповідь «Бібліотекар як актуальна професія інформаційного суспільства», є своєрідним підсумком тривалої дискусії щодо майбутнього бібліотечної професії. Грунтуючись на висновках, прогнозах і власному аналізі практики, доповідачка довела, що міф про архаїчність бібліотеки, її неспроможність до трансформацій, «психологічний бар'єр» на шляху автоматизації тощо був спростований, як тільки персональні комп'ютери та Інтернет стали реальністю національних, обласних, публічних, вузівських бібліотек. Це масове явище, як і зростання кількості користувачів, зумовили необхідність включення бібліотекаря безпосередньо в основні процеси використання телекомунікаційних мереж: підготовки інформації та її впорядкування в них, допомоги користувачам у пошуку інформації тощо. Бібліотекарі опанували інновації і працюють в умовах зміни носіїв інформації, інформаційних технологій і навіть — правил, чим підтвердили свою репутацію «клею для системи» обслуговування в умовах інформатизації. Одночасно їх професійна компетенція поширилась і на діяльність, спрямовану на демократизацію бібліотеки: в соціально-педагогічній роботі — з метою залучення та обслуговування тих категорій населення, які не відвідували бібліотеки, хоч і дуже потребували цього (т. зв. «соціально вразливих» груп або груп з «обмеженими можливостями»). Ця функція вимагає від бібліотечних працівників не лише нових зусиль і методик, а й ще більшої доброзичливості.

Павлуша Тетяна Петрівна, к. п. н., с. н. с. заввідділом НБУВ,

Смаглова Наталія Іванівна, н. с. НБУВ.

Третім напрямом, що свідчить про актуалізацію бібліотечної професії та її перспективи, є безпосереднє включення бібліотек вищих закладів освіти не як допоміжних структур, а як виконавців педагогічних технологій навчання і виховання, в процеси підготовки кадрів.

Сучасний етап розвитку бібліотечної професії підсилює значення професійно-особистісних рис фахівців, які і раніше були, але нині набувають рис статусу, що домінує: вміння користуватися знанням про здобування знань (метазнаннями) та діалогічність мислення, необхідна не лише в безпосередньому контакті з читачем, а й в усіх процесах, що прогнозують інтереси і потреби читачів, їх сприйняття текстів, знаків, навіть ставлення до обмежень і заборон.

Докторант КНУКіМ, к. п. н. О. В. Черних визначила мету діяльності рекламіста в комунікативній системі бібліотеки: сприяти вільному розвитку читача як особистості, здатної на власний вибір серед пропонованих йому ідей, в доповіді «Складові професіоналізму бібліотекаря-рекламіста в контексті комунікативного підходу».

Рекламіст в умовах бібліотеки, підкреслила дослідниця, виконує подвійну функцію: має заохотити людей до відвідування, повідомивши про її можливості, допомогти появі нових інтересів і запитів, які згодом стають постійними потребами.

Забезпечення демократичних норм вільного доступу до інформації та її джерел передбачає і відповідну підготовку бібліотекаря й читача як рівних партнерів у спілкуванні стосовно книги, читання, інформації. Це здійснюється і засобами внутрішньої реклами в бібліотеці. Реклама має значні можливості впливу на читацьку аудиторію.

Доповідачка зазначила, що традиційно класична схема комунікацій в інформатиці ґрунтувалася на уявленні про транспортування знання від однієї людини до іншої через фактичну інформацію, записану в повідомленні. Цей варіант не відрізнявся від комунікації між комп'ютерами чи системами штучного інтелекту. Сучасні ж підходи враховують особливості людської свідомості.

© Павлуша Т. П., Київ, 2002

© Смаглова Н. І., Київ, 2002

мости (установки, очікування); метою комунікації, зокрема, рекламної, стає стимулювання зусиль свідомості адресата. Йдеться про непряму комунікацію — символ, який указує на певну орієнтацію свідомості, навіть — не представлену в тексті. Сучасна психологічна наука озброює рекламіста знанням смислових ознак різних знакових систем: вербальної, невербальної та значущої візуальної комунікації.

Професіоналізм бібліотекаря-рекламіста (комунікатора) формується як комплекс умінь у системі діяльності за типом «людина-людина» з використанням засобів, притаманних професіям типу «людина-знак» та «людина-художній образ». Із цих теоретичних положень необхідно виходити при визначенні кваліфікаційних характеристик і вимог та змісту навчальних планів фахової підготовки.

У доповіді к. п. н., с. н. с., заввідділом загального бібліотекознавства НБУВ **Т. П. Павлуші** «Професійна компетентність сучасного бібліотекаря» було порушено ряд взаємопов'язаних проблем, що визначають рівні професійної компетентності сучасного бібліотекаря та наданих ним бібліотечно-інформаційних послуг. Перший блок проблем вирішується через професійне співтовариство і взаємопов'язані інфраструктури бібліотечної освіти та практики, другий — потребує розв'язання проблем соціально-психологічного характеру, зумовлених формуванням професійної етики, імідж самої бібліотеки, з удосконаленням усієї системи співпраці бібліотекаря і користувача. Домінантою сучасного соціального життя, переконана **Т. П. Павлуша**, стає інформаційна культура. Нині бібліотекарі є однією з небагатьох груп, які з певною долею вірогідності можна вважати підготовленими до пошуку та впорядкування інформації, а також навчання читачів користуванню сучасними засобами автоматизації.

Присутніх надзвичайно зацікавило повідомлення щодо «Проекту «LEAP»: можливості професійного розвитку» керівника Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, к. п. н., проф., завкафедрою Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв **В. К. Скар**. Вона представила роботу Центру*. Освіта, що набувається в ньому, сприяє соціальній адаптації

* Створений у жовтні 1999 р. в межах спільного проекту Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Української бібліотечної асоціації за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту Відкритого Суспільства (м. Будапешт).

бібліотечних працівників, надає певну соціальну підтримку та гарантії під час структурних змін у бібліотечних мережах, допомагає в роботі з новими технологіями.

Колеги **В. К. Скар** — к. і. н. **Я. О. Хіміч** та к. п. н. **І. О. Шевченко** розповіли про можливості співпраці у рамках міжнародних проектів, роль Інтернет-технологій у безперервній бібліотечній освіті. Вони ознайомили присутніх з технічними можливостями Центру, навчальними програмами, за якими відбувається підвищення фахового рівня бібліотечних спеціалістів. Отже, Центр не лише успішно вирішує питання безперервної освіти, а й виконує функцію координатора дій щодо організації безперервної освіти бібліотек та інформаційних центрів країни незалежно від їхнього відомчого підпорядкування.

«Професійна етика та маркетинг бібліотечних послуг» — тема доповіді к. п. н., доц., директора Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні **В. С. Пашкової**. Характеризуючи сучасний етап розвитку вітчизняних бібліотек як «ринкові змагання», вона підкреслила, що в цих «гонках» важливо не розгубити наші етичні принципи. Слід пам'ятати: бібліотека існує для забезпечення доступності інформації, «подання своєї бібліотеки, як дружньої щодо читача» — саме так дослівно перекладається поняття «маркетинг». Наголошуючи на тому, що бібліотеку робить бібліотекар, доповідачка зупинилася на розкритті понять «продукт», «асортимент», «послуги» стосовно бібліотеки, визначила основні етапи роботи з вивчення і задоволення потреб читачів, створення позитивного іміджу бібліотеки та бібліотекаря.

Соціально-психологічний портрет сучасного бібліотекаря за матеріалами відповідного дослідження було представлено у виступі заввідділом Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) **З. І. Савіної**. Вивчення даного питання, організоване НПБУ, здійснювалося на базі бібліотек усіх рівнів Запорізької, Одеської, Рівненської та Харківської областей. Основним завданням дослідження було вивчення соціально-психологічних особливостей бібліотекаря та виявлення перспектив подальшого розвитку бібліотечної професії.

Дані анкетування і психодіагностичного тестування бібліотечних фахівців дали змогу отримати узагальнювальні характеристики та оцінки фахівцями як бібліотечного процесу в цілому, так і визначальних факторів професіоналізму, основних індивідуальних психологічних типів бібліотекарів. Результати дослідження підтвер-

дили необхідність модернізації системи підвищення кваліфікації, залучення до бібліотечних колективів психологів, формування у бібліотекарів почуття впевненості у власних силах.

Н. с. НБУВ **Н. І. Смаглова** охарактеризувала ряд основних факторів професіоналізму бібліотечних працівників і привабливості бібліотек для їх реальних і майбутніх користувачів, розкриваючи «професіоналізм як визначальний чинник якості бібліотечного обслуговування в НДУ НАН України». Доповідачка спинилася на стані кадрового забезпечення бібліотек НДУ Академії, системі підвищення кваліфікації. Закцентувала увагу на проблемах розвитку бібліотечних колективів у зв'язку зі структурними перетвореннями в наукових установах, виникненні та значенні бібліотек — своєрідних інформаційних, технологічних і методичних регіональних лідерів. Ішлося і про необхідність координувати дії бібліотек різного відомчого підпорядкування у вивченні читацьких потреб і характеристик користувачів, психології їх читання. Порушувалися питання про нагальну потребу бібліотечних фахівців у інформаційному забезпеченні своєї галузі, розробці економіко-правових аспектів функціонування бібліотек, бібліотечного маркетингу, розширенні пріоритетів у системі «користувач-бібліотека». Наголошувалося на необхідності матеріального стимулювання досвідчених фахівців. З огляду на принципові зміни у характері бібліотечної праці: посилення інформаційно-аналітичної функції бібліотек, застосування комп'ютерних технологій, запропоновано порушити клопотання про надання певним групам бібліотечних працівників (наприклад, бібліографам) статусу інформаційних працівників із відповідною оплатою праці.

Л. А. Литвинова (НБУВ) висвітлила питання «Дисертація як джерело відбиття стану розвитку науки». На прикладі роботи спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій, що з 1993 р. працює у НБУВ, нею проаналізовано тематику представлених до захисту наукових досліджень за спеціальністю бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. Непідготовленість бібліотек до вирішення нових завдань, зазначила доповідачка, спонукала бібліотекознавців вивчати історико-культурний процес, досліджувати докорінні структурні зміни в інформаційних потребах користувачів та обґрунтувати на цій основі перспективні напрями розвитку системи бібліотечного обслуговування як комплексного динамічного і складного об'єкта. Наголошувалося, що результати роботи спеціалізованої ради свідчать про розвиток бібліотекознав-

чої думки в Україні та відродження національної бібліотечної справи.

Стан і перспективи подальшого розвитку національної бібліотечної термінології було визначено у виступі н. с. НБУВ **Г. І. Солоіденко**. Сьогодні належно не організовано роботу з розробки та впорядкування бібліотекознавчої української термінології. Разом з тим необхідність у ній надзвичайно велика, адже тривають процеси напрацювання бібліотечного законодавства, розробки підзаконних актів, державних стандартів, з'являються нові дисципліни та навчальні курси тощо. Особливої значущості набувають термінологічні дослідження для деталізації рубрик таблиць ББК, розв'язання проблем лінгвістичного забезпечення ІПС.

Підкреслено, що виконання вказаної роботи потребує, з одного боку, державної підтримки, з іншого — координації зусиль провідних бібліотек країни. Роль консультативного та координаційного центру в цій справі було запропоновано покласти на НБУВ, котра має солідний науковий потенціал, фахівців із суміжних галузей, надійні зв'язки з науковцями НАН України, а також забезпечує роботу з формування БД бібліотечної термінології.

«Професіограма співробітників відділу стародруків та рідкісних видань» — тема доповіді завідділом НБУВ, к. і. н., доц. **Г. І. Ковальчук**. Вона докладно зупинилася на професійних вимогах до працівників відділу. Визначальна професійна вимога до працівників таких структур бібліотек — бібліофільське ставлення до книги.

Необхідно розвивати спеціалізації (створення основ для підготовки фахівців з опрацювання рукописів і стародруків, запровадження у таких спеціалізованих групах вивчення палеографії, кодикології, бібліопегії, історії оправи та основ палітурної техніки, методики збереження рукописів і стародруків тощо). Це, в свою чергу, прислужиться фахівцям у роботі з укладання реєстру «Пам'ять України», здійснюваного в рамках програми «Пам'ять світу».

Тема виступу «Місце курсу «Історія української бібліографії» в удосконаленні підготовки спеціалістів та покращенні бібліографічного обслуговування читачів» к. п. н., проф. **КНУКіМ М. В. Геращенко** красномовно свідчить про важливу роль названого курсу в становленні бібліотечних фахівців. Доповідач детально охарактеризував основні етапи розвитку дисципліни, досвід організації та впровадження її в навчальний процес, зупинився на ролі вивчення діяльності відомих українських бібліографів у

підготовці майбутніх працівників бібліотечної справи.

Було наголошено на необхідності подальшого вдосконалення курсу, перевиданні підручників і посібників, у яких періодизація бібліографічних фактів і явищ заідеологізована, на поверненні до наукового обігу ряду забутих імен з історії вітчизняної бібліографії; розробки таких тем, як «Українські вчені та бібліографія», «Міжслов'янські бібліографічні зв'язки», «Бібліографічна культура українських учених». Підкреслена важливість посилення координації в розробці актуальних питань національної бібліографії.

Проблеми «Формування професійного складу колективу бібліотеки» було розглянуто у доповіді директора науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» В. Г. Дригайла. Він розповів про систему добору, розстановки та виховання кадрів у НТБ, наголосив на ролі лідера у комплексному вирішенні завдання формування кадрів.

Історичний процес наукового обґрунтування сутності бібліотечного обслуговування простежила у своїй доповіді н. с. відділу загального бібліотекознавства С. М. Масловська. Вона проаналізувала основні положення наукових пошуків високопрофесійних працівників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) в кінці 20-х років минулого століття, зокрема, детально зупинилася на творчій спадщині відомого бібліотекознавця Д. А. Балики, який обґрунтував бібліотекознавство як педагогічну науку та проводив ідею диференційованого обслуговування читачів, виступаючи проти механічного перенесення форм масової політико-просвітницької роботи на наукові бібліотеки. Особливу увагу доповідачка приділила сучасним бібліотекознавчим дослідженням щодо оновлення теорії бібліотечного обслуговування, охарактеризувавши погляди провідних вітчизняних учених: А. Чачко, І. Мейжис, В. Ільганаєвої та ін.

Учасники семінару з великим інтересом ознайомилися з новинками бібліотекознавчої літератури, представленими С. М. Масловською під час огляду книжкової виставки «Бібліотечно-інформаційний сервіс».

Оцінюючи в цілому роботу семінару позитивно, слід зазначити, що відбулася зацікавлена,

конструктивна розмова справжніх фахівців бібліотечної галузі країни. У рекомендаціях, прийнятих його учасниками, було окреслено широке коло завдань, вирішення яких сприятиме професіоналізації виробничих колективів і подоланню плинності кадрів, успішному функціонуванню та розвитку бібліотечної інфраструктури країни. Було рекомендовано:

- ❖ активізувати роботу з координації і здійснення спільних наукових досліджень динаміки та тенденцій змін, що відбуваються в бібліотечних процесах країни, і зокрема, в бібліотечному обслуговуванні, соціології та психології читання, і як результат, спільній розробці загальнодержавних програм і проектів з удосконалення системи «Бібліотека-читач», передбачити проведення комплексу порівняльних досліджень термінологічної бази з бібліотекознавства та суміжних дисциплін;
- ❖ створити мобільну систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на базі триєдиного комплексу «навчальний заклад — Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв — головна книгозбірня держави»; порушити питання про ліцензування діяльності з перепідготовки бібліотечних кадрів і підготовки працівників сучасного інформаційного сервісу на базі НБУВ та організації безперервної освіти в «Центрі безперервної інформаційно-бібліотечної освіти»;
- ❖ підвищити рівень професійної компетентності та правової культури бібліотечних спеціалістів шляхом розробки на державному рівні економіко-правових аспектів розвитку бібліотечної галузі та функціонування сучасної книгозбірні, підготовки нормативно-регламентуючих документів та галузевих довідкових видань, удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення бібліотечної справи в Україні;
- ❖ сприяти стабілізації виробничих колективів, подоланню плинності професійних кадрів, ініціювати прийняття державних нормативних актів щодо підвищення статусу бібліотечного працівника, запровадження пріоритетів у оплаті праці з урахуванням рівня професіоналізму і досвіду роботи.

Світлана Васильченко, Наталія Солонська, Олена Воскобойнікова-Гузєва

Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями

Наукові керівники семінару «Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями»: к. п. н., менеджер Британської Ради в Україні С. Васильченко, к. і. н., заввідділом НБУВ Н. Г. Солонська, к. і. н., н. с. О. В. Воскобойнікова-Гузєва. Були присутні 23 особи, які представляли Центр інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, Національний університет «Киево-Могилянська Академія» (НУКМА), Публічну бібліотеку ім. Лесі Українки м. Києва, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Державну бібліотеку України для дітей, Британську Раду в Україні, Київське міське відділення Фонду соціального захисту інвалідів, Центральна бібліотека ім. М. Островського Українського товариства сліпих (УТОС), Центральне правління УТОС, Державна академія керівних кадрів Міністерства культури і мистецтв України, Центр нових технологій навчання і життєдіяльності студентів з особливими потребами Університету «Україна».

Було прочитано шість доповідей, відбулася презентація збірника на пошану пам'яті керівника першої в Україні школи соціальної роботи **В. І. Полтавця** (Видавничий дім «Академія», НУКМА), відбулось обговорення широкого кола проблем, що пов'язані із розвитком сфери обслуговування особливих категорій людей*.

З надзвичайним інтересом була прослухана доповідь к. п. н., директора Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні **В. С. Пашкової** «Бібліотечно-інформаційне обслуговування осіб з обмеженими фізичними можливостями в бібліотеках США», що супроводжувалася наочним матеріалом, слайдами**.

Одразу підкреслимо, доповідь **В. С. Пашкової**

Васильченко Світлана Леонідівна, к. п. н., менеджер Британської Ради в Україні;

Солонська Наталія Гаврилівна, к. і. н., заввідділом НБУВ;

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, к. і. н., н. с. НБУВ.

* Експоновані видання було передано для фондів НБУВ.

** Відеофільм, який доповідачка привезла з собою, на жаль, за браком часу учасники семінару подивитися не встигли, але будь-яка бібліотека може звернутися особисто до Валентини Степанівни і одержати копію для показу в своїй установі.

за своєю концепцією близька до подібної, теж оригінальної, доповіді, на пленарному засіданні конференції С. Л. Васильченко – «Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими фізичними можливостями у Великій Британії». Отже, учасники конференції ознайомилися з напрямками соціальної політики та її стратегією щодо людей з особливими можливостями зокрема в провідних країнах світу.

У коло осіб з такої категорії включаються: люди, які погано або зовсім не бачать, глухонімі, з проблемами опорно-рушійних функцій, з різного роду психічними відхиленнями, хворі на астму, люди, котрі тимчасово втратили працездатність, вагітні, похилого віку та ін.

Система обслуговування зазначених читачів у США продумана, добре розроблена, зауважила **В. С. Пашкова**, і продовжує гнучко вдосконалюватися згідно з розвитком нових промислових та інформаційних технологій, які активно модифікують до специфічного процесу обслуговування, здійснюваного в усіх бібліотеках США. Як правило, у них є окремий зал чи місце (залежно від масштабу самої бібліотеки), пристосований під'їзд до приміщення, зручний прохід до читацького місця, спеціальні ліфти, туалети тощо. Незрячим дозволяється, звичайно, вхід та перебування в бібліотеці з провідником-людиною або собакою. Тоді, коли влада не хоче вникати в проблеми інвалідів, громадськість, щоб переконати її, змушує навіть перших осіб просидіти в інвалідському кріслі цілий день і самим зробити висновок щодо зручності роботи в таких умовах.

У США діє Національна бібліотечна служба для сліпих та осіб з фізичними недоліками при Бібліотеці Конгресу, яка розсилає в регіональні та підрегіональні публічні бібліотеки рельєфно-точкові книги та ті, «що розмовляють» (в колишньому СРСР вони з'явилися, наприкінці 50-х років). Бібліотека Конгресу США теж випускає деякі відповідні матеріали для незрячих, купує брайлевські книги та книги, «що говорять», у видавництвах. Ця література поширюється

ними далі бібліотекам, нижчим за рангом, реабілітаційним центрам, лікарням, шпиталям. Налагоджено тісну співпрацю та контакт з різними релігійними та благочинними організаціями щодо реалізації федеральної програми книг, «що говорять» та рельєфно-точкових книг.

Добре налагоджена робота служби волонтерів, які працюють безплатно, займаючись озвучуванням та переписом літератури за системою Брайля та іншими благочинними роботами.

До речі, в США, підкреслила В. С. Пашкова, вважається дискримінаційним вживання слова «інвалід». Жодній людині з фізичними проблемами не відмовляють в участі у соціотворчих процесах, у вільному доступі до інформації.

В. С. Пашкова – перший президент Української бібліотечної асоціації і на питаннях обслуговування осіб особливої категорії зокрема вона розуміється глибоко, оскільки мала вирішувати їх в Україні, де, крім Центральної бібліотеки для сліпих ім. М. Островського УТОС та близько десятка менших, жодної спеціальної бібліотеки протягом усього ХХ ст. не проектувалося. Не йшлося на офіційному рівні і про планування та обладнання спеціальних приміщень у наукових, вузівських, шкільних бібліотеках України.

В основному, люди особливої категорії в нашій країні мають дуже обмежений доступ до інформації. Про якісь можливості йдеться тільки хіба що в столиці, великих містах та про тих небагатьох щасливців, котрі мають персональні комп'ютери, підключені до баз даних. Тож таке ставлення суспільства до інвалідів, спричинює відчуття несправедливості, ущемленості цих людей, які відкидаються в такий спосіб від соціотворчих процесів.

Таке враження, – гірко зауважила В. С. Пашкова, – що оточуюче середовище, не тільки уряд, усі ми, забули просту істину, що людина – високосвідома істота. І фізичні вади жодним чином, треба прислухатися до висновків лікарів, не тільки не впливають на зниження інтелекту, а навпаки дуже часто підвищують його, оскільки природа сама компенсує проблеми людського організму.

В. С. Пашкова зазначила, що в США свобода розглядається як сукупність індивідуальних прав і всі члени людського співтовариства мають рівні можливості, а складні стосунки між групами людей різних фізичних груп коректно розв'язуються.

Роздумуючи над цими словами, розумієш, що групи читачів, які потребують відмінної від основного контингенту способу доступу до інфор-

мації, мають стати об'єктом окремого ґрунтовного наукового дослідження, аналізу в контексті загальної стратегії соціального розвитку нашої країни, але лише в столиці України зареєстровано 118 тис. інвалідів.

Проте було б зовсім необ'єктивно і несправедливо закидати самим собі тотальну негуманість. По суті щодня добровільно беруть на себе додаткові навантаження десятки (ми навіть не знаємо скільки таких. – Авт.) бібліотекарів усіх бібліотек нашої країни, хоча в статутах цих установ і зазначено, що вони мають обслуговувати всіх громадян без обмеження, однак умов для цієї допомоги ще не створено.

Зараз, коли з'явилися умови будувати нову психологію суспільства, нову соціальну цивілізовану політику, нові технології, т. зв. особлива категорія користувачів бібліотек, налаштована дуже оптимістично, тим більше, що нинішня відкритість інформаційних кордонів дає можливість знати, як розв'язується питання в економічно потужних країнах, не лише вивчати досвід, а й реалізовувати його у власній практиці.

Філософськи, як і належить досвідченому педагогу, дивиться на питання, що обговорювалося на семінарі, к. п. н., професор Державної Академії керівних кадрів Міністерства культури і мистецтв України **В. К. Скар**, підкреслюючи, що у всіх людей є різні труднощі. Ці складності долаються нами протягом життя.

– А у людей з обмеженими можливостями ці бар'єри свої, – зазначила Валентина Кирилівна, аналізуючи перспективи професійного росту в бібліотеках, що обслуговують читачів з фізичними вадами. І розкрила нові оригінальні способи навчання, перепідготовки бібліотекарів для роботи з такими особами. Можливо, вважає В. К. Скар, варто повернутися до практики 50-х років, коли відділення для сліпих функціонували при публічних бібліотеках. Виокремлення спеціальних бібліотек призвело до того, що решта – перестала цікавитися проблемами інвалідів як напрямом своєї роботи. Мабуть, існують й інші варіанти реорганізації бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з фізичними вадами. В будь-якому випадку – необхідно забезпечити доступність соціокультурної інформації для цих осіб, поліпшувати систему соціалізації та їхньої освіти тощо.

Стриманою, коректною та конструктивною була доповідь заввідом Республіканської бібліотеки для сліпих ім. М. Островського (м. Київ) **Л. Г. Кагановської**, яка кожного дня стикається

з проблемою інформаційного обслуговування незрячих людей, або їхніх родичів. Вона розповіла про стан і перспективи бібліотечно-інформаційного забезпечення інвалідів зору, яким дедалі важче орієнтуватися у величезних, зростаючих потоках інформації, а вона для них має бути такою ж доступною, як і для всіх інших громадян країни, де проживає приблизно 60 тис. інвалідів цієї категорії. Їхнім інформаційним забезпеченням займається мережа спеціальних бібліотек, що охоплює 78 бібліотек, які працюють на підприємствах УТОС.

Нагадаємо, в одній із своїх публікацій у 2001 р. директор Республіканської бібліотеки для сліпих ім. М. Островського Юрій Вишняков, присутній на нашому семінарі, зазначав, що «пройшло багато часу, перш ніж суспільство перейшло від ігнорування проблем інвалідів по зору до інтеграції та рівноправного включення їх в соціальне життя. Це стало наслідком зростаючого розуміння потенційних можливостей інвалідів».

На жаль, процес зміни ціннісних орієнтирів у соціальній роботі, що є для України зовсім новим напрямом, відбувається надто повільно. І захист власних прав є більше справою, правди ніде діти, самих бідуючих.

Сьогодні бібліотеки для сліпих, де працюють понад 120 фахівців, активно відстоюють інтереси своїх читачів, виносячи розгляд бібліотечних проблем на засідання різного рівня депутатських комісій, дедалі розширюються контакти з державними установами, громадськими організаціями, благодійними фондами.

З доповіді Л. Г. Кагановської випливає, що її колеги ведуть напружену роботу, спрямовану на розв'язання проблеми соціального благополуччя користувачів своєї бібліотеки, докладають усі зусилля, щоб відстояти їхні інтереси, виступають від їхнього імені, прагнучи забезпечити адекватне до них відношення з боку соціальних інститутів, що зачіпають їхні інтереси.

Зрозуміло, окремі читачі могли б одержувати літературу по МБА. Звичайну літературу для незрячих сліпим можуть читати їх родичі або друзі. Треба налагодити систему та якість виконання замовлень по телефону або поштою, надавати їм інформаційні списки потрібної літератури, поради щодо вибору книжок та періодики. Деякі види послуг можуть бути і платними, але для цього необхідно налагодити співпрацю з службами соціальної допомоги населенню.

Історичний процес наукового обґрунтування сутності бібліотечного обслуговування простежила у своїй доповіді н. с. відділу загального

бібліотекознавства С. М. Масловська. Вона проаналізувала основні положення наукових пошуків високопрофесійних працівників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) в кінці 20-х років минулого століття, зокрема, детально зупинилася на творчій спадщині відомого бібліотекознавця Д. А. Балики, який обґрунтував бібліотекознавство як педагогічну науку та проводив ідею диференційованого обслуговування читачів, виступаючи проти механічного перенесення форм масової політико-просвітницької роботи на наукові бібліотеки. Особливу увагу доповідачка приділила сучасним бібліотекознавчим дослідженням щодо оновлення теорії бібліотечного обслуговування, охарактеризувавши погляди провідних вітчизняних учених: А. Чачко, І. Мейжис, В. Ільганаєвої та ін.

Пропозиція щодо створення єдиного методичного центру на базі бібліотеки ім. М. Островського включає і думку стосовно створення єдиного інформаційного простору для спеціальних бібліотек з допомогою державної бібліотечної комп'ютерної мережі. Має бути розроблена комплексна автоматизація діяльності бібліотеки для сліпих. Але цим питанням не дуже цікавляться державні комп'ютерні центри.

Як відомо, у Росії ще років сім тому було створено локальну мережу системи бібліотек, що обслуговують контингент людей з проблемами зору. Вона об'єднувала 14 робочих станцій і файловий сервер. Було сформовано електронний каталог по всіх видах фонду. Його з часом мала доповнити база даних по тифлології. Однак користуватися цією системою користувач без допомоги бібліотекаря не міг.

У бібліотеці ім. М. Островського теж дещо зроблено в цьому напрямі. Але, на жаль, проблеми фінансові, інженерного характеру значно зростають через відсутність належної видавничо-поліграфічної тифлобази: виступи на картоні для читання за системою Брайля дуже швидко зношуються через невисоку якість.

При методцентрі має бути створений і консультативний пункт по використанню комп'ютерної техніки незрячими. Тут повинна концентруватися й інформація про комп'ютерні технології, проводитися навчання інвалідів роботі на комп'ютерах (може, й курси) тощо.

Комплекс програмно-апаратних засобів для переведення письмового тексту в звукову інформацію вже розроблено й успішно запроваджено у Росії. Та, як підкреслила Л. Г. Кагановська, запропоновані москвичами програми не підходять для українських бібліотек, де на комп'ютерах сто-

ять інші програми. Але вже є власні розробки. Бібліотека ім. М. Островського дуже зацікавлена в співпраці з іншими установами, зокрема з НБУВ, прагнучи запроваджувати нові, сучасні технології комунікацій.

Принагідно нагадаємо рядки з «Проекту стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів», поданого Міжнародною комісією соціального розвитку до 48-ї Генеральної Асамблеї ООН: «Державам належить забезпечити, щоб нові комп'ютеризовані інформаційні системи послуг, надані населенню, були з моменту введення в дію або внаслідок необхідних приладів доступні для інвалідів».

З огляду на вищезначені проблеми, враховуючи те, що робота бібліотечних працівників з інвалідами, водночас є і соціальною роботою, яка включає і соціальну психологію, то таких працівників, на нашу думку, можна віднести водночас і до соціальних працівників, а саму бібліотеку, що обслуговує людей з обмеженими можливостями і соціальною службою, більше того, комплексною бібліотечно-інформаційною установою, або, зважаючи на запропонований на міжнародній конференції НБУВ в 2000 р. академіком О. С. Онищенко ракурс «бібліотека – інфополюс», можна говорити про бібліотеку, як про соціальний бібліотечний інфополюс. Звичайно, його треба й організувати, й комплектувати відповідним штатом, вводячи штатні посади інформаційного працівника, соціолога, психолога та ін. До речі, кодекс бібліотечної етики цілком збігається з концепцією соціальної роботи, що розглядається, як професійна діяльність, в основі практики якої лежать етичні принципи, що передбачають професійну відповідальність соціального працівника.

Нині в суспільстві надзвичайно загострилися всі соціальні проблеми: нема стабільності соціального статусу, сам він став іншим, матеріальне забезпечення залишає бажати кращого. А у зв'язку з тим, що людство переходить у нову інформаційну фазу свого розвитку, виникає комплекс зовсім нових проблем взаємопроникнення соціальної та бібліотечної роботи. Скажімо так: бібліотечно-соціальної роботи, яка сьогодні потребує і нового наукового підходу і наукового обґрунтування, прискіпливого вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Саме в такому поєднанні розглядаються функції бібліотекаря, який працює з людьми, котрі мають обмежені можливості в Інформаційно-ресурсному ОМНІ-центрі Українсько-американської програми запобігання вродженим

вадам розвитку Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Про інформаційне забезпечення фахівців у галузі медичної генетики і вроджених вад розвитку дитини (а також батьків дітей з вродженими вадами і людей, котрі мають вроджені вади розвитку) розповіла керівник вищеназваної структури НУКМА (вона ж і соціолог, і бібліотекар) О. Ю. Котляр. Доповідачка супроводжувала свою переконливу розповідь прикладами з літератури, перекладеної в основному з англійської мови (всі книги Оксана Юрїївна подарувала НБУВ). Вона закликала приєднуватися до громадської організації – з запобігання вродженим вадам розвитку, партнером Фонду запобігання вродженим вадам розвитку «March of Dimes» (президент – проф. Ігор Барилляк, директор Українського наукового центру медичної генетики). Альянс видає та поширює інформаційні матеріали щодо діагностики, лікування та попередження найпоширеніших вад, що може бути цікаво для всіх бібліотек країни.

Завбібліотекою Школи соціальної роботи Наукової бібліотеки НУКМА Н. Б. Бондаренко висвітлила її досвід та перспективи діяльності, логічно продовжуючи тему, нагадала слова автора книги «Социальная работа в изменяющейся Европе» Уолтера Лоренца, що «практика соціальної роботи тісно пов'язана з державою і з соціальною політикою, яка має різні традиції в різних європейських країнах, вона також є породженням ідеологій, що не обов'язково відбилися в офіційній політиці» (с. 48).

Тому одним із численних напрямів Шкіл соціальної роботи, які треба створювати в Україні, ми вважаємо, має стати робота з інвалідами.

Школа соціальної роботи НУКМА ім. В. І. Полтавця, її бібліотека готові надати будь-яку інформацію всім, хто до неї звертається, хоча правди ніде діти, основна, найцікавіша література там зберігається англійською мовою. Структурний підрозділ НУКМА здійснює підготовку фахівців за спеціальністю «Соціальна робота», переклади та видає літературу з соціальної роботи і соціальної політики, забезпечує діяльність Інформаційно-сервісного центру для спеціалістів, котрі працюють у соціальній сфері.

Доповідь студентки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова О. П. Приходько (кафедра тифлопсихології дефектологічного факультету) було присвячено використанню електронних бібліотек людьми з вадами зору. Напрацювання університету вельми зацікавили фахівців. Досвід роботи в комп'ютерній школі

при вузі, користування комп'ютерною технікою істотно полегшує студентам з проблемами зору підготовку до занять, екзаменів, написання різних рефератів. У школі займаються майбутні юристи, економісти, математики та ін. особи з проблемами зору.

У дітей з патологією зорового аналізатора, зазначила О. Приходько, було виявлено ряд особливостей розвитку процесу навчання роботи з комп'ютером.

Підрозділом університету створено оригінальні тифлоелектронні засоби, зокрема комп'ютерну систему інваліда по зору на базі ПК, яка сприймає і правильно реагує на голосові команди незрячого, а для зворотнього зв'язку використовується дикторський голос. Для цієї голосової системи розроблено комп'ютерні програми, які з мікрофона сприймають голосові команди, створені та озвучені дикторським голосом ігри «Капітал», «Екзаменатор». «Сліпий водій», а також малогабаритних тифлоелектронних засобів, зокрема брайлівський та голосовий настільний калькулятори.

У 1999 р. здійснено розробку «Електронної комп'ютерної голосової бібліотеки для сліпих». Було використано локальну мережу Ethernet для підключення робочих місць читачів до центрального комп'ютера, на якому реалізовано базу даних і оригінальний бібліотечний сервер із системою реєстрації читачів, привласнення їм паролей і пошуковою системою.

О. Приходько підкреслила, що пошук у БД і озвучення текстів електронної бібліотеки на своїх робочих місцях одночасно і незалежно один від одного можуть здійснювати всі читачі, включаючи читання одного і того ж тексту.

Заступник директора Центральної бібліотеки для дітей м. Миколаєва з бібліотечного менеджменту Г. С. Гречко з поважних причин не змогла приїхати на конференцію, але про представлену нею «Авторську комплексну програму «Майбутня мама» хотілося б сказати кілька слів, оскільки йдеться про досвід цієї бібліотеки щодо інформаційної підтримки вагітних жінок, надання консультативної допомоги з різних медичних та інших питань, об'єднання зусиль всіх організацій, що працюють із сім'єю. Бібліотека, яка взяла за взірць успішну практику в цьому питанні своїх шведських колег, організовує зустрічі з представниками перинатальних, лікувальних жіночих установ, соціальних психологічних та юридичних служб, громадських жіночих об'єднань. Для майбутніх мам виділено спеціальні сенсорні

«зони», пристосовано ергономічний простір та приміщення; створено банк даних про законодавчі матеріали з питань охорони материнства та дитинства; надається пільговий режим обслуговування (видача літератури із фонду читального залу, ксерокопіювання та ін.); організовані бібліотечні пункти в стаціонарних жіночих лікувальних закладах; підібраний різноманітний репертуар книг, журналів, газет, CD-ROM з питань сімейних відносин; весь спектр інформації, що можна одержати по Інтернет з питань материнства та сім'ї та ін.

Доповідачам були задані питання щодо ситуації, котра склалася в сфері обслуговування осіб з обмеженими можливостями. Відбулася жвава дискусія з приводу визначення присутніми фахівцями перспектив формування в Україні єдиних бібліотечно-інформаційних ресурсів для особливих категорій споживачів, у ході якої було підкреслено необхідність привертання уваги до цієї проблеми як урядових кіл і громадськості, так і професійної спільноти, залучення прогресивного закордонного досвіду щодо законодавчого забезпечення процесу, розвитку комунікативних технологій для незрячих користувачів в інформаційному просторі, інформаційному забезпеченні реабілітаційних послуг.

Окремо учасникам семінару було наголошено на необхідності вироблення спільної стратегії для започаткування Національної програми інформаційної інтеграції на допомогу громадянам із обмеженими можливостями, саме в цій справі вони сподіваються на підтримку Національної бібліотеки країни, що має допомогти розв'язати цю проблему, сприяючи початку вирішення актуального питання подолання перешкод об'єктивного і суб'єктивного характеру у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні осіб з обмеженими можливостями як необхідної умови їх соціального захисту та рівноправ'я як громадян.

Запропоновані керівниками семінару рекомендації зацікавлено обговорювалися всіма його учасниками, були висловлені пропозиції щодо визнання необхідності постійного функціонування семінару з даної проблематики під час проведення щорічних міжнародних конференцій НБУВ.

Учасники нашого семінару сподіваються, що саме НБУВ зможе допомогти розв'язати цю проблему, сприяючи початку вирішення актуального питання соціального захисту осіб з обмеженими можливостями на державному рівні.

Тетяна Добко

**Семінар-практикум
«Організація довідково-бібліографічного обслуговування
електронними інформаційними ресурсами»**

У роботі семінару (наук. кер.: к. і. н., с. н. с., заввідділом НБУВ **Т. В. Добко**, к. т. н., с. н. с., провід. н. с. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України **В. І. Кожешкурт**, учений секретар — заввідділом НБУВ **Т. І. Арсеєнко**) взяли участь 40 осіб.

Присутні ознайомилися з діапазоном інформаційного пошуку в БД, розглянули проблеми, які виникають при використанні зарубіжних електронних інформаційних ресурсів (ЕІР), формування фонду електронними ІР, питання поєднання традиційних (друкованих) і електронних видань, пошуку інформації та довідково-бібліографічного обслуговування, визначення потреб в інформації, вивчення переваг різних способів її надання (локальні й віддалені ресурси), від чого значною мірою залежить ефективність використання інформації споживачами. Електронні ресурси мають такі переваги: оперативність надходження матеріалів, зручність пошуку інформації. Однак є й недоліки: після закінчення терміну дії ліцензійної угоди (при віддаленому доступі) не можна послугуватися ресурсами.

У доповіді «STN International в інформаційному забезпеченні науково-дослідних робіт», к. т. н., експерта Українського регіонального відділення Міжнародної академії інформатизації, **О. В. Васильєва** охарактеризовано колекцію БД, доступних у STN International® (The Scientific & Technical Information Network) — мережі науково-технічної інформації (НТІ), що функціонує на базі відомих інформаційних центрів — FIZ Karlsruhe (ФРН), Chemical Abstract Service (США), JICST (Японія), з'єднаних між собою високошвидкісними каналами зв'язку. Він розповів про спектр оперативного пошуку НТІ в 200 БД, які включають понад 350 млн записів практично з усіх галузей науки й техніки, дані та публікації про понад 15 млн хімічних сполук. У STN представлені реферативна, фактографічна, повнотекстова інформація патентів, статей з науково-технічних та економічних журналів, дані про комерційну діяльність промислових і торговельних компаній тощо.

Добко Тетяна Василівна, к. і. н., с. н. с., заввідділом НБУВ.

Т. В. Добко зазначила, що серед зарубіжних ЕІР у НБУВ важливе місце займають БД Інституту наукової інформації США (Institute for Scientific Information) — (ISI). НБУВ комплектується його виданнями з 1965 р. і нині має найбільшу їх колекцію в Україні. Використання цього універсального ІР дає змогу забезпечити ефективний пошук інформації, що становить інтерес, практично з усіх основних напрямів наукових досліджень. Найпопулярніші в користувачів — БД «Current Contents» та «Science Citation Index» (SCI), які є практично хронологією досліджень, що проводяться в наукових закладах різних країн світу. Ними інтенсивно послуговуються науковці, дослідники, читачі та абоненти бібліотеки. БД ISI — практично єдине джерело інформації, яке, крім бібліографічного опису й реферату публікації, містить відомості про пристатейну бібліографію.

Щорічні випуски SCI включають інформацію з 5600 найзначущих журналів, понад 1400 книг та збірників, які видаються у всьому світі з таких галузей знань: науки про Землю, фізика, хімія, математика, сільськогосподарські та прикладні науки, харчова промисловість, техніка, охорона навколишнього середовища, клінічна медицина, будівництво.

Останнім часом НБУВ отримує видання ISI на компакт-дисках (має компакт-диски «Science Citation Index» за 1986—1990, 1993, «Science Citation Index with Abstracts» — за 1991, 1992, 1994—1999).

Не змінюється читацький інтерес до БД «Art and humanities index» (мистецтво та гуманітарні науки), «Social Sciences Citation Index» (соціальні науки) й ін. У НБУВ накопичено суттєвий досвід практичної роботи з електронними ІР ISI при задоволенні різноманітних запитів користувачів, детально вивчені можливості системи. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій (ІТ) у світі, різноманітні форми подання даних і гостру необхідність науковців України в отриманні оперативної науково-технічної інформації, доцільно забезпечити цілеспрямоване комплектування всього спектра основних ІР ISI на

© Добко Т. В., Київ, 2002

електронних і друкованих носіях, а також надати онлайн доступ до якісно нового ІР — БД наукового цитування Web of Science з наступною організацією електронної доставки користувачам повних текстів потрібних первинних документів.

Шляхи комплектування іноземних видань, можливості доступу онлайн до найважливіших світових журналів висвітлила **Т. І. Арсеєнко**. Розглянуто БД ISI «Journal Citation Reports. Science Edition», яка подає об'єктивні дані про використання понад 4600 наукових журналів з природничих наук та техніки навчальними й науковими закладами різних країн. Інформація, наведена в ретельно складених статистичних таблицях, систематизована за різними показниками (загальна кількість посилань, продуктивність журналу та ін.), доцільна в процесі раціонального управління поточними та ретроспективними журнальними фондами. Особливо важливими є визначені показники імпаکت-фактора (показник впливу журналу, розрахований на основі публікацій двох попередніх років) та показник відгуку на нього, що включають ідею оцінки таких аспектів, як цитованість та продуктивність. Доповідка охарактеризувала використання БД «Journal Citation Reports» ISI при формуванні валютного замовлення на придбання періодичних видань для бібліотек установ НАН України. В умовах жорсткого фінансового обмеження значна увага надається оцінці та вибору джерел інформації.

Про світову науково-технічну інформацію на компакт-дисках, доступну науковцям України за посередництвом ІПРІ розповів **В. І. Кожешкурт**. Передумовою ефективної роботи науководослідних і дослідно-конструкторських організацій та установ, наголосив він, підготовки кадрів різних рівнів є забезпечення їх сучасною оперативною та повною світовою НТІ.

Найбільший практичний інтерес мають багатогалузеві БД ISI та ВІНІТІ. ІПРІ займається поширенням БД ISI «Current Contents» з 1994 р., отримавши ліцензію на розповсюдження всіх серій цих ЕІР на території України. Крім прямого доступу до БД, в ІПРІ інформація за галузями та розділами «Current Contents» надається споживачам і на дискетах або компакт-дисках. Для розповсюдження в країні підготовлено 50 компакт-дисків (охоплюють період з жовтня 1994 по грудень 1998 р.). У 1999—2001 рр. дослідники мали доступ до розділів БД вибірково. Крім пошуку інформації в БД, ІПРІ на замовлення користувачів надає можливість замовити ксерокопію повного тексту статті й отримати її протягом п'яти днів.

Доповідач поінформував про створені та доступні всім зацікавленим БД online («Навчальні заклади м. Києва», «Промисловість м. Києва», «Наука», «Документооблік», «БД малих архітектурних форм м. Києва», «КАДАСТР», «Енергопостачання столиці», «Туристичні організації м. Києва», «Підприємства готельного господарства» та ін.) з Реєстру інформаційних ресурсів м. Києва через комунікаційний вузол ІПРІ НАН України (<http://www.ipri.kiev.ua/gir>).

Завсектором НБУВ **Л. П. Польовик** прокоментувала особливості роботи з БД ISI на компакт-дисках. Вона зазначила, що покажчики ISI є складною інформаційно-пошуковою системою. Робота з нею потребує великих інтелектуальних зусиль, знання її структури, діапазону пошуку та особливостей.

Результати дослідження наукового потенціалу та продуктивності діяльності вчених України за БД «Science Citation Index» відбито в доповіді м. н. с. НБУВ **Н. С. Дацькової**, к. і. н., с. н. с. **Т. В. Добко**, н. с. НБУВ **Н. І. Моїсеєнко**. З метою вивчення ІР ISI у НБУВ було проаналізоване відображення публікацій українських учених у БД «Science Citation Index» CDE (CD-ROM Edition) за 1986—1999 рр. Результати дослідження зведено в таблиці, складені за регіонами, установами, видами публікацій, мовами. На їхню думку, БД ISI слід розглядати як один з важливих інструментів бібліографічного пошуку, наукометричних та бібліометричних досліджень, вивчення, зіставлення і комплексного аналізу показників стану науки й перспективних її напрямів.

Правовий консультант Консультаційного центру «Правнича клініка» при Національному університеті «Києво-Могилянська Академія» **Т. В. Бессараб** висвітлила питання правового забезпечення використання ЕІР на підставі аналізу українського та міжнародного законодавства та практики укладання договорів. Репертуар, доступ і використання ЕІР визначаються ліцензійною угодою, укладеною між виробником ресурсів і споживачем інформації.

Головний бібліограф НБУВ **В. А. Шкаріна** дослідила проблеми використання баз даних EBSCO Publishing: online та CD-ROM, які надійшли до бібліотек і наукових закладів України завдяки широкомасштабній науково-дослідній програмі *EIFL Direct* (Електронна інформація для бібліотек), що є спільним проектом інституту «Відкритого суспільства» та корпорації *EBSCO Publishing*. У нашій країні програма працює з 2000 р. за сприяння Міжнародного фонду «Відро-

дження». На сьогодні нею охоплені понад 160 бібліотек та інших установ України. EIFL Direct включає дві системи: електронні журнали та бази даних (БД). Режими доступу — online через мережу Internet та компакт-диски (CD/DVD-ROM). Переважна частина інформації — суспільної та гуманітарної тематики; природничі науки та техніка представлені обмежено, медицина виділена окремою БД. До послуг користувачів — доступ до понад 3 тис. повнотекстових електронних журналів, близько 1300 брошур, понад 150 газет, текстів інформаційних стрічок шести найбільших служб новин, бюлетенів і довідників відомих наукових видавництв.

Доповідачка проаналізувала можливості пошукової системи EBSCO, їх структуру, зміст. Нині це найбільше за обсягом електронне зібрання зарубіжної бібліографії та повних текстів з широкого спектра суспільних та гуманітарних дисциплін, а також з медицини. Поряд з БД ІНІСН РАН, ВІНІТІ та ДЦНМБ Росії вони є тими зовнішніми ІР на електронних носіях, що практично без дублювання доповнюють наші власні (БД «Україніка наукова») і тому так необхідні українським науковцям. У відділі довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ розроблено інструкцію, яка допоможе українським бібліотекарям професійно використовувати БД EBSCO в системі інформаційного сервісу.

Про проблеми інформаційного забезпечення досліджень з ядерної фізики йшлося в доповіді

к. ф-м. н., с. н. с. Інституту ядерних досліджень НАН України В. І. Третяка. Він зауважив, що потреби в оперативній інформації найхарактерніші для природничих і технічних наук.

Учасники семінару підкреслили необхідність надання повнішої та оперативнішої інформації про існуючі БД, яка має включати в себе головні їх характеристики: назву, дані про виробника, тип, зміст, предметну галузь, обсяг, ретроспективу, мови тощо та дані про можливості доступу до ЕІР, місцезнаходження БД у фондах конкретної бібліотеки або науково-інформаційного закладу. Актуальним завданням для формування бібліотечних фондів є розробка комплексної методики відбору друкованих і електронних ресурсів.

Під час обговорення доповідей наголошувалося на необхідності розширення спектра та тематики БД провідних світових виробників, забезпечення вчасної передплати іноземних періодичних науково-технічних видань. З цією метою НБУВ доцільно підготувати пропозиції до Міннауки з організації та проведення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення використання науковцями України досягнень світової науки, виходячи з сучасного розвитку інформаційних технологій та потреби розробки наукоємних напрямів.

Коротко

У НБУВ розгорнуто книжкову виставку наукової продукції Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України, відкриту 1 лютого 2002 р. На ній представлено понад 250 наукових видань з фондів Бібліотеки з питань етнопонаціональної специфіки, характеру та особливостей політичного процесу і політичної культури в минулому і сучасному Україні, релігійної ситуації та взаємовідносин різних конфесій тощо.

Перед присутніми виступили генеральний директор НБУВ, акад. НАН України О. С. Онищенко, директор Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України, акад. НАН України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки І. Ф. Курас, директор Інституту української книги НБУВ, акад. НАН України, Герой України П. Т. Тронько, відомі вітчизняні вчені-політологи, автори солідних наукових монографій: Ю. Левенець, В. Масненко, Ю. Шаповал та ін.

Установа видає «Наукові записки», науково-популярний журнал «Діалог», є співзасновником «Українського історичного журналу» та журналу «Людина і політика».

*Інформація
Культурно-просвітницького центру НБУВ*

Рекомендації міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс»

Ураховуючи визначальну роль бібліотек при втіленні конституційного права громадян на вільний доступ до джерел інформації та знань і розв'язанні проблеми інформаційного забезпечення сталого розвитку України та демократизації її суспільного життя, конференція рекомендує:

- у галузі правового забезпечення діяльності бібліотек:
 - національним бібліотекам України ініціювати розробку узагальненого кодифікованого акта, який має об'єднати все законодавство, що регулює правові відносини у бібліотечної галузі;
 - просити Міністерство культури і мистецтв України для задоволення інформаційних потреб читачів у аудіо-, візуальній-, аудіовізуальній продукції внести пропозиції до Комітету з питань культури і духовності Верховної Ради України про внесення змін до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» щодо надання відповідним бібліотекам обов'язкового примірника цих документів;
 - рекомендувати НБУВ започаткувати видання науково-практичного збірника, в якому будуть представлені нормативні акти, коментарі до них, юридичні консультації, наукові публікації щодо бібліотечного законодавства в Україні та за кордоном, а також законодавства галузей, суміжних з бібліотечною;
- у галузі наукових досліджень:
 - провідним бібліотекам і профільним навчальним закладам активізувати розробку теоретичних засад трансформації книгозбірень зі сховищ документованих знань у їх активних розповсюджувачів і входження в ХХІ ст. як центрів глобальних інформаційних і наукових комунікацій;
 - науковим бібліотекам розробити методологію розкриття знань, зосереджених у їх фондах, творення якісно нових інформаційних продуктів (бібліо- і наукометричних, оглядово-аналітичних та

інших баз знань) і розвитку на їх основі інформаційного сервісу;

- НБУВ звернутися до Вищої атестаційної комісії України з проханням розглянути питання про:
 - введення до переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присвоєння наукових ступенів і присвоєння вчених звань, нової галузі науки — «Інформаційні науки» за спеціальностями: «Науково-інформаційна діяльність», «Інформаційні системи», «Документознавство», «Бібліотекознавство, бібліографознавство»;
 - доповнення вимог до наукових фахових журналів та інших періодичних наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, умовою про обов'язкову передачу авторських рефератів, які розкривають зміст публікацій, до Українського реферативного журналу «Джерело»;
 - національним бібліотекам створити з залученням провідних бібліотечних фахівців і вчених НАН України Термінологічну комісію з бібліотечної справи, доручивши їй підготовку енциклопедичного словника сучасної бібліотечної та інформаційної термінології;
 - національним бібліотекам розробити науково-методичні, нормативно-правові та організаційно-технологічні засади функціонування в Україні служби електронної доставки документів як складової світової системи забезпечення загальнодоступності інформації;
- у галузі розвитку традиційних форм і методів бібліотечно-інформаційного обслуговування:
 - бібліотекам усіх видів активізувати

- діяльність щодо моніторингу контингенту користувачів, їх інформаційних запитів і ступеня задоволення цих запитів для оптимізації системи бібліотечно-інформаційного обслуговування;
- національним і державним бібліотекам з метою забезпечення загальнодоступності інформаційних ресурсів книгозбірень ініціювати роботи зі створення зведеного довідково-пошукового апарату Державного бібліотечного фонду України;
- провідним бібліотекам розробити методичні матеріали та пам'ятки для користувачів, орієнтовані на розвиток їх інформаційної культури;
- бібліотекам, у фондах яких зберігаються пам'ятки писемності й друку:
 - розробити, узгодити та прийняти до виконання «План дій при екстремальних ситуаціях»;
 - запровадити систему захисту фондів від крадіжок, вандалізму та недбайливого ставлення;
 - у рамках «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки» підготувати власні заходи щодо збереження документальних фондів;
 - розробити правила та норми поведінки бібліотекарів при обробці, зберіганні та обслуговуванні пам'ятками національного культурного надбання;
- у галузі створення та впровадження новітніх інформаційних технологій:
 - національним бібліотекам та Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка завершити в 2002 р. розробку та апробацію українського формату обміну каталожними записами;
 - для вичерпного інформування щодо результатів наукових досліджень вітчизняних учених і фахівців звернутися від імені Конференції до Державного комітету з питань інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України з пропозицією підготувати й прийняти постанову про порядок оформлення наукових публікацій до друку з обов'язковим представленням авторських рефератів і наступною їх передачею до Загальнодержавної реферативної бази даних;
 - підтримати ініціативу бібліотек та інформаційних центрів, які започаткували створення електронних бібліотек як нового засобу оперативного доступу до джерел інформації. Рекомендувати всім суб'єктам системи документальних комунікацій передавати до електронних бібліотек комп'ютерні версії своїх публікацій. Звернутися від імені Конференції до Президії НАН України та Президій галузевих академій наук з пропозицією прийняти постанови про обов'язкову передачу з науково-дослідних закладів до головних академічних бібліотек електронних версій публікацій;
 - провідним бібліотекам України активізувати використання власних інформаційних ресурсів (електронних покажчиків, бібліографічних, реферативних і повнотекстових баз даних) шляхом їх поширення на компакт-дисках та встановлення на Інтернет-серверах;
 - національним і головним регіональним бібліотекам ініціювати організацію в м. Києві та найбільших містах України Інформаційно-територіальних комплексів на основі об'єднання бібліотек, центрів НТІ та наукових установ корпоративними комп'ютерними мережами;
- у галузі підготовки та підвищення кваліфікації кадрів:
 - національним бібліотекам і профільним навчальним закладам налагодити систему безперервної бібліотечної освіти. Особливу увагу приділити освоєнню бібліотечними фахівцями комп'ютерних технологій, іноземних мов, навичок пошуку та отримання інформації з Інтернет, основ менеджменту та маркетингу;
 - для підвищення рівня професійної компетентності працівників книгозбірень НБУВ налагодити галузеву систему інформаційного забезпечення, зокрема, шляхом вичерпного розкриття та відображення вітчизняного досвіду в реферативному виданні та підготовки покажчика основних зарубіжних публікацій;
 - звернутися від імені Конференції до Міністерства культури і мистецтв України з проханням ініціювати прийняття нормативних актів щодо надання бібліотечно-інформаційним фахівцям статусу наукових працівників.

Ольга Баркова

Електронна бібліотека як перспективний засіб організації доставки документів та обслуговування по МБА

Розглянуто правові, організаційні та технологічні питання роботи МБА та доставки документів — сервісних служб бібліотеки для віддалених користувачів. Подано основні технологічні процеси доставки документів. Проаналізовано перспективи їх розвитку в електронному середовищі. Підкреслено необхідність використання інформаційних ресурсів та програмно-технічних засобів електронної бібліотеки для вдосконалення дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Один із традиційних сервісів бібліотек — обслуговування віддалених користувачів документами або копіями першоджерел із фондів книгозбірень. Головними засобами цього бібліотечно-інформаційного обслуговування в практиці бібліотек світу є служби міжбібліотечного абонементу (МБА) та доставки документів (ДД). Обидва сервіси платні для абонентів бібліотек або здійснюються на основі угод між організаціями (наприклад, за принципом взаємозаліків для бібліотек), оскільки передбачають використання таких додаткових послуг, як поштові посилення, копіювання тощо.

Найважливіший аспект обслуговування по МБА та ДД — дотримання законів стосовно питань захисту авторського права. За практикою світових служб ДД вирішення цих питань потребує залучення додаткових механізмів фінансових відрахувань на авторські гонорари та контроль з боку відповідних організацій [10, 19]. Проблема досягнення балансу між вимогами авторів щодо використання їх творів та правом суспільства на отримання інформації дуже складна. Фактично вона відбиває суперечність між суспільними та комерційними інтересами. Протягом сторіч її вирішують законодавчі органи різних країн і міжнародні організації [9, 10, 18].

Інформаційні технології (ІТ) та телекомунікаційний зв'язок, завдячуючи яким людство має таке явище, як електронне інформаційне середовище, дають змогу здійснювати комплексне обслуговування абонентів бібліотек на якісно новому рівні, відкриваючи інформаційний кладезь книгозбірень широкому колу споживачів,

незалежно від їх місцезнаходження. Однак при цьому загострюється проблема захисту авторського права в глобальній мережі, невизначеність якої сьогодні гальмує розвиток багатьох напрямів інформаційно-бібліотечного сервісу.

Організація роботи служб МБА та ДД складається з комплексу правових, фінансових, організаційних, технічних, технологічних та кадрових питань. Частина організаційних належить до внутрібібліотечних, але більшість проблем необхідно розв'язувати на державному та міжнародному рівнях взаємодії установ-фондотримачів. Водночас технологічні питання — то впровадження у функціонування бібліотечних служб новітніх інформаційних та комунікаційних технологій, заснованих на світових стандартах представлення та розповсюдження документальних знань в електронному середовищі [3, 7, 12, 13, 15, 16]. Перспективним інструментом та інформаційно-ресурсною базою для розвитку сервісів дистанційного обслуговування є електронна бібліотека.

Саме ці питання обговорювалися на семінарі «МБА і служба доставки документів», який проходив в рамках конференції.

У країнах пострадянського простору вдосконалення обслуговування віддалених користувачів дуже актуальне. Так, в Україні гострими є питання розповсюдження наукових публікацій на її регіони. Проблема спричинена недостатнім забезпеченням суспільства, зокрема книгозбірень, друкованою продукцією, особливо періодикою світового репертуару, відсутністю служб ДД і неможливістю користуватися послугами світових служб постачання документів. Неefективна діяльність МБА зумовлена труднощами розвитку країни в останнє десятиріччя.

У семінарі взяли участь представники бібліотек кількох країн СНД. У доповідях розглянуто досвід обслуговування віддалених користувачів бібліотеками різних країн¹, проблеми сучасного стану служб МБА та ДД країн колишнього СРСР, окреслено шляхи їх розв'язання в умовах новітніх

¹ Доповідь В. В. Губарця, С. В. Ляшенко «Доставка документів: досвід Сполученого Королівства».

ІТ², зокрема використання інформаційно-ресурсних та комунікаційних можливостей електронних бібліотек³.

Значну увагу промовці приділили питанням використання програмно-технічних засобів комп'ютерної техніки для вдосконалення діяльності МБА та налагодження нових сервісів, у тому числі й електронної ДД. Разом з працівниками відділів обслуговування в обговоренні цих питань взяли участь і фахівці-системотехніки інформаційно-технічних підрозділів бібліотек⁴.

У рамках роботи семінару «МБА і служба доставки документів» відбулося засідання експертної групи Секції по міжбібліотечному абонементу держав-учасників СНД, де було розглянуто «Проект положення про Систему міжбібліотечного абонементу й доставки документів держав-учасників СНД» (Проект про СМБА та ДД). Розробка цього документа є дуже своєчасною, оскільки налагодження міждержавного інформаційного обслуговування дасть змогу розширити межі територіального охоплення першоджерел та сприятиме популяризації досягнень учених у різних країнах.

Спинимося детальніше на технологічних, організаційних питаннях обслуговування віддалених користувачів, досвіді служб ДД бібліотек різних країн та використанні ресурсних і програмно-технічних можливостей електронних бібліотек для вдосконалення дистанційних інформаційно-бібліотечних сервісів.

Фактично обслуговування віддалених користувачів зводиться до забезпечення їм умов пошуку та отримання необхідних документів шляхом здійснення таких процесів:

- ✓ інформаційний пошук;
- ✓ оформлення замовлення на отримання документа;
- ✓ оплата послуг, обговорення умов роботи з документом;
- ✓ отримання документа.

З розвитком телекомунікаційної інфраструктури суспільства, технологій електронного до-

² Доповіді В. М. Чуприної «МБА: проблеми та перспективи», Л. В. Афанасьєвої «МБА: проблеми і шляхи розв'язання в умовах новітніх інформаційних технологій», Д. М. Цукерблата й І. Ю. Красильникової (Росія) «Розвиток МБА в сучасних умовах (регіональний аспект)».

³ Доповідь автора статті «Електронна бібліотека як засіб забезпечення регіонів України загальнодоступними інформаційними ресурсами».

⁴ Доповідь Л. Г. Влащенко «Місце сканування в електронній доставці документів».

кументообігу, бібліотечно-інформаційних електронних ресурсів та Web-технологій традиційні сервіси бібліотеки поширюються на електронні документи й переміщуються в електронне середовище, використовуючи всі переваги електронного подання та розповсюдження інформації. Далі наведено варіанти реалізації кожного із зазначених процесів обслуговування, які застосовують світові служби МБА та ДД [2, 7, 8, 13].

Пошук першоджерел. Традиційно пошук інформаційних джерел здійснюється в *каталогах бібліотек, реферативних виданнях, інформаційних матеріалах*. Популярною формою надання оперативної інформації про першоджерела стає розсилка електронною поштою сигнальної інформації та дайджестів публікацій. За допомогою використання електронних ІР забезпечуються такі зручні, швидкі та ефективні варіанти пошуку:

- ✓ в електронних каталогах у локальному або онлайновому доступі;
- ✓ у бібліографічних та реферативних БД на CD або в мережевому доступі.

Порівнюючи існуючі види інформаційного пошуку, зауважимо: в електронних каталогах забезпечується бібліографічний підбір першоджерел та надається інформація (шифр зберігання в певній бібліотеці) про фізичне місцезнаходження документа — книги, періодичного видання тощо. Коли користувач вдається до зведеного або корпоративного каталогу (практика закордонних бібліотек), то він вибирає за своїми критеріями бібліотеку-постачальника документів, яка його обслуговуватиме. Приклад — німецька система SUBITO (<http://www.subito-doc.com>).

Інформація в БД забезпечує широкий тематичний пошук з високою релевантністю результатів за рахунок реферативної та аналітичної інформації і постатейного опису збірників. Тут також можна отримати інформацію про наявність першоджерел в тій або іншій бібліотеці. Як приклад наведемо реферативну БД «Україніка наукова» (www.nbuv.gov.ua/db/ref.html) [1] та її друкований аналог УРЖ «Джерело» [17]. Значна частина бібліографічно-реферативних записів у цих виданнях мають шифри зберігання першоджерел у НБУВ.

Замовлення документа. Оформлення замовлення — це фактично *вибір форми представлення інформаційного матеріалу й засобів доставки, оформлення договірних обов'язків або оплата послуг*. Замовлення складається з трьох частин і може бути оформленим на *паперовому бланку* або в *електронному вигляді*, відповідно до чого направляється в службу доставки *поштою, фак-*

сом, електронною поштою або через інтерактивні онлайн-форми. Замовлення вміщує:

- ✓ бібліографічні дані про потрібне першоджерело, інформацію про місцезберігання (за наявністю);
- ✓ зазначення форми документа, що надається (оригінал, ксерокопія, мікроформа, електронна копія в одному з поширених форматів файлів);
- ✓ зазначення засобів доставки: для неелектронних документів — це кур'єр, пошта, факс, для електронних — програма «Ариель», E-mail, FTP, on-line доступ за паролем або за фіксованою IP-адресою (авторизований доступ).

Більша частина вказаних засобів доставки використовується для постачання копій публікацій. Оригінали, як правило, доставляються кур'єром або поштою.

Електронна доставка документів впроваджується в практику служб ДД, але це поки що найдорожчий метод надання копій документів.

Отримання документа за замовленням здійснюється через служби МБА та ДД, у функціонуванні яких є принципові відміни.

- МБА надає документи в тимчасове використання з застосуванням послуг посередника — іншої бібліотеки, що не в змозі задовольнити запити користувачів за рахунок власних фондів. Обслуговування замовників у цьому разі здійснюється, як правило, в приміщенні книгозбірні, до котрої доставлено документ. У встановлений термін документ повертається до фондотримача, де він постійно зберігається.
- Доставка документів — надання копій публікацій (окремих статей або частин книг певного обсягу) в постійне використання безпосередньо кінцевому користувачеві — індивідуальним замовникам або установам. Тому доставка документів потребує наявності в бібліотеці додаткових підрозділів з обладнанням для створення копій документів на різних носіях.

Оплата послуг та оформлення договірних об'язків. У практиці світових служб ДД поширеними видами оплати послуг є передплата на певний обсяг публікацій та онлайн-ві розрахунки за кредитними картками. Фінансові розрахунки здійснюють, як правило, обліково-фінансові підрозділи служб ДД. У ході оформлення замовлення на користувача покладаються обов'язки щодо умов використання документів. У разі послуг МБА — термін користування першоджере-

лом та гарантія повернення документа у фонд бібліотеки. При отриманні копій документів — це дотримання вимог захисту авторського права щодо використання та розповсюдження публікацій.

Бібліотеки світу мають значний досвід обслуговування віддалених користувачів із застосуванням МБА та ДД і активно працюють в електронному середовищі. В Європі функціонує система міжнародного МБА. Відомі великі світові служби ДД [8]. Як приклад можна навести європейські служби, послугами котрих користувалося ряд бібліотек України в рамках проекту INTAS у 1997—2000 рр. [2]. Пошук матеріалів та оформлення замовлень здійснювалися в онлайн-новому режимі.

1. **The British Library Document Supply Center (BLDSC)** — централізована система доставки документів Великої Британії. Основним центром бібліографічної інформації та матеріалів є Британська національна бібліотека (www.bl.uk). В її фондах понад 4 млн книжок, праць конференцій, докторських дисертацій, аудіозаписів. BLDSC — центр, створений при бібліотеці з метою забезпечення доставки матеріалів замовникам. Сьогодні BLDSC є найбільшим постачальником документів в Європі. Доставка копій здійснюється в основному факсом. Пересилання поштою займає друге місце. Оригінали документів передаються рідко й тільки у рамках спеціальних узгоджень.

2. **PICA** — оперативна доставка публікацій у національній мережі Нідерландів (www.pica.nl). Її засновано в 1969 р. з метою встановлення міжбібліотечних зв'язків у межах королівства. Завданням PICA було створення єдиного бібліографічного поля, мережева експлуатація БД та організація передачі замовлень на літературу. На основі цієї мережі створено об'єднаний національний бібліотечний каталог (Dutch Union Catalog NCC), який містить каталоги 400 бібліотек країни. Доставка документів здійснюється факсом, поштою, а електронних документів — за допомогою FTP-протоколу (електронні копії розміщуються в спеціальну директорію на сервері й одночасно користувачу передається повідомлення про виконання замовлення, електронна копія знищується після її зчитування клієнтом).

3. Служба доставки документів **INIST** — Інституту науково-технічної інформації у Франції (www.inist.fr/index_en.html). Копії передаються факсом, поштою, доступні в режимі on-line в авторизованому доступі (<http://form.inist.fr/public/eng/welcome.htm>).

4. **TIBORDER-On-line** — німецька система замовлень документів у Бібліотеці університету та Технічній інформаційній бібліотеці Ганновера (UB/TIB, www.tib.uni-hannover.de). Копії на різних носіях доставляються факсом, поштою (значна кількість копій створюється на мікроносіях). Електронні копії передаються електронною поштою та за FTP.

5. Доставка документів у **German National Library of Medicine** — Німецькій національній бібліотеці з медицини в Кельні (www.zbmed.de/indexengl.html).

Зараз у Німеччині функціонує інтегрована система замовлень та доставки **SUBITO** (www.subito-doc.com), яка об'єднує 20 німецьких та 4 європейські (голландська, швейцарська та дві австрійські) бібліотеки й здійснює такі сервіси: *electronic ordering service, access systems, delivery libraries*.

Стрімкий прогрес у галузі технологій передачі інформації через комп'ютерні мережі зумовлює той факт, що *генеральним напрямом розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу стає «електронна форма» обслуговування віддалених користувачів*, тобто забезпечення всіх вищевизначених етапів дистанційного обслуговування за рахунок використання електронної інформації та засобів телекомунікаційного зв'язку.

Таким чином, електронне середовище функціонально поєднує різні методи доставки документів та вдосконалює обслуговування, підносячи якісні та часові показники інформаційних послуг [4, 15]. По-перше, за рахунок використання локальних і онлайн-електронних каталогів, бібліографічних та реферативних БД, істотно прискорюється та якісно підвищується пошук першоджерел за будь-якою тематикою або елементами бібліографічного опису. По-друге, зростає перелік засобів подання документів (першоджерел або їх копій) віддаленим користувачам.

На схемі (див. рис.) відображено загальну архітектуру організації системи послуг бібліотеки з використанням можливостей електронного середовища. Схема дає наочне уявлення про те, наскільки за рахунок електронних документів та засобів електронного подання традиційних видань розширюються сервісні можливості бібліотеки.

Як приклад збільшення популярності електронної форми обслуговування слід навести дані щодо використання інформаційних ресурсів електронної бібліотеки НБУВ [11, 14]. Щодня Веб-сайт з електронними ІР книгозбірні відвідують понад 500 абонентів з оригінальними ІР-адресами,

які здійснюють близько 2 тис. пошуків та переписують приблизно 10 тис. файлів (www.nbu.gov.ua/library/webstat.html). Ці показники мають стійку тенденцію до збільшення (за останній рік помножилися вдвічі) та невдовзі перекинуть показники обслуговування в читальних залах НБУВ.

На схемі видно інформаційно-ресурсні складові електронної бібліотеки [4, 14, 16] та їх функціональне застосування в організації ДД і обслуговуванні по МБА. Таким чином, ілюструється те, що *в інформаційному середовищі саме електронна бібліотека має бути організатором доступу до знання, інформації та першоджерел* [15].

Слід додати, що електронна бібліотека, в якій реалізовані всі основні сервіси для віддалених користувачів та налагоджена обліково-фінансова система, може виконувати в електронному середовищі функції «комерційного» посередника між виробниками наукової інформації та споживачами, а саме забезпечувати відношення і комунікації між такими парами суб'єктів інформаційного ринку:

- фондами бібліотеки та замовниками (як виконавець обслуговування по МБА та ДД);
- виробниками друкованих або електронних видань і замовниками (як розповсюджувачами публікацій, у тому числі й за передплатою);
- авторами та споживачами (як електронне видавництво).

Отже, нова парадигма обслуговування віддалених користувачів бібліотеки полягає у функціональному поєднанні трьох компонентів, які мають безпосереднє відношення й до формування електронних бібліотек:

- інформаційні технології створення електронних документів;
- технології пересилки матеріалів;
- організаційні моделі співпраці установ.

Створення електронних документів — окрема велика тема, яка має такі основні аспекти:

- ✓ створення електронних копій документів із фондів книгозбірень;
- ✓ використання електронних видань та електронних матеріалів, створюваних у процесі комп'ютерної верстки друкованих видань.

Слід навести лише основні формати файлів, що застосовуються для подання повнотекстових документів в Internet, у практиці світових служб ДД, й, зокрема, використовуються в процесі формування фонду повнотекстових документів НБУВ [4—7, 12, 15, 16]: PDF, HTML, TXT, формати популярного текстового редактора

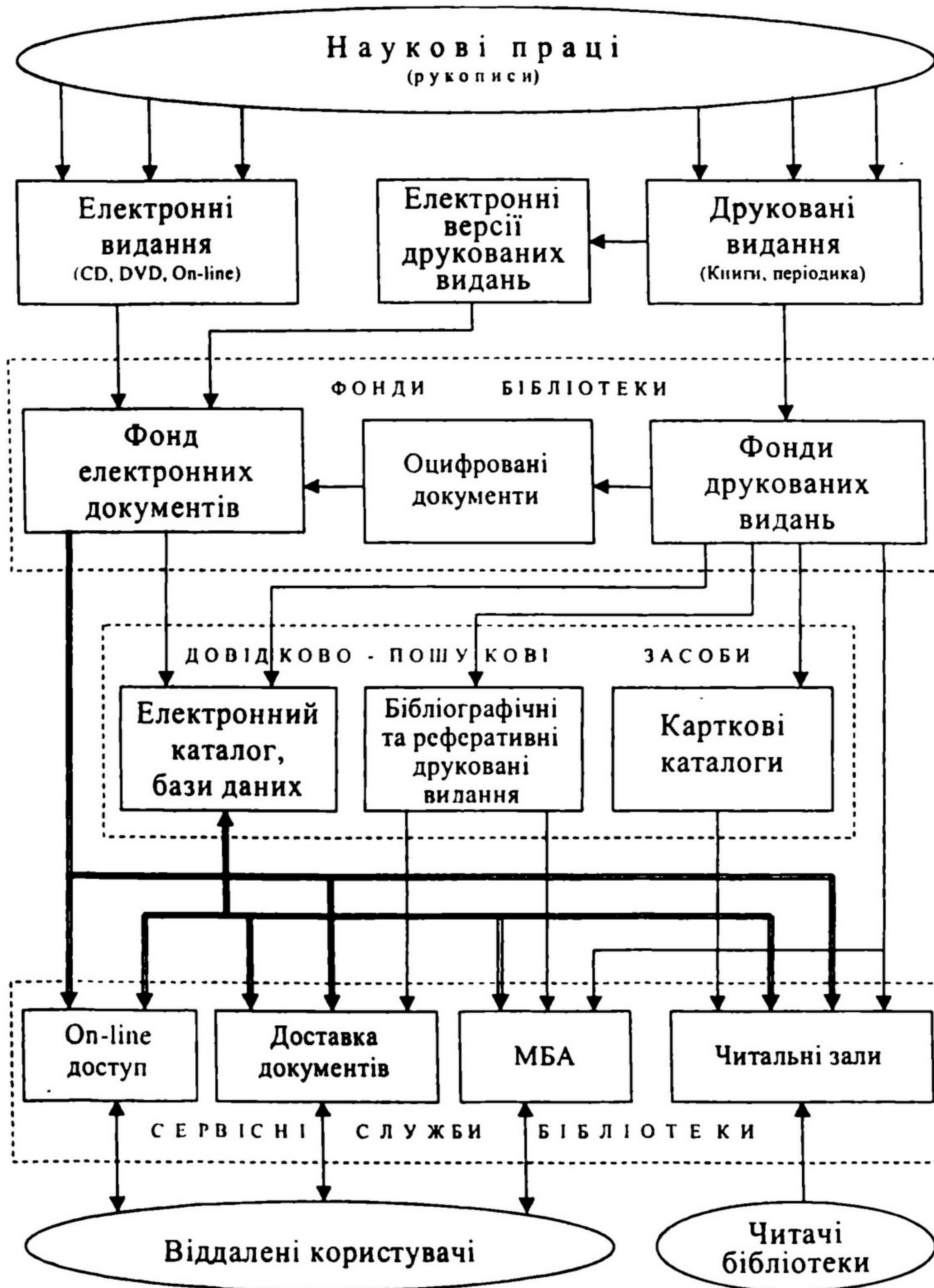


Рис. Загальна архітектура організації інформаційних послуг із застосуванням компонентів електронної бібліотеки.

WORD RTF і DOC в заархівованому вигляді (застосовуються архіватори RAR, ZIP, ARJ), JPEG та деякі інші формати графічного подання документів.

Про технології пересилки матеріалів згадувалося вище. Додамо, що освоєння нових методів роботи в електронному середовищі вітчизняним бібліотекам гальмує брак можливостей корис-

туватися якісними комунікаційними лініями та послугами кращих провайдерів Internet. Наявність високошвидкісних каналів зв'язку для всіх суб'єктів інформаційної взаємодії та відповідного серверного програмного забезпечення для постачальників інформації — перша найважливіша умова налагодження системи дистанційного обслуговування.

Другою важливою технологічно-організаційною умовою функціонування електронних бібліотек і сервісів дистанційного обслуговування є дотримання єдиних стандартів подання та передачі інформації в електронному середовищі (стандарту подання даних, у тому числі й комунікативні, стандартні протоколи мережевої передачі інформації та міжплатформеної взаємодії), стандартів на процеси обслуговування. З цими питаннями пов'язана й організація співпраці установ-фондотримачів у процесі інформаційного обслуговування.

Про організаційні питання і координацію зусиль з міждержавного інформаційного обміну йшлося на семінарі «МБА і доставка документів», зокрема, під час обговорення Проекту про СМБА та ДД. Було зроблено суттєві зауваження щодо необхідності відбиття в документі всіх можливостей застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою організації оптимальних умов для оперативного забезпечення колективних та індивідуальних замовників потрібними матеріалами із будь-яких бібліотек та органів інформації країн, представлених у СМБА та ДД. З огляду на тенденції розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу та телекомунікаційних технологій *запропоновано в основу взаємодії учасників СМБА та ДД покласти принцип децентралізації при організації обслуговування віддалених користувачів та організувати централізоване керування Системою МБА та ДД держав-учасників СНД.* Для ефективного функціонування СМБА та ДД необхідно державам-учасникам системи визначити національні центри МБА та ДД для розвитку національних систем та інтеграції їх у СМБА та ДД.

Інформація про «Проект положення про Систему міжбібліотечного абонементу й доставки документів держав-учасників СНД» викликала жвавий інтерес у представників вітчизняних бібліотек. Одноставною була думка про актуальність, важливість і своєчасність розробки Проекту. Його прийняття та представництво в міждержавній взаємодії українських бібліотек і органів інформації дасть змогу заснувати вітчизняні служби ДД та відновити діяльність МБА країни на новому рівні, який має відповідати сучасним технологіям і практиці світових служб МБА та доставки документів.

Намагання України влитися в світову інформаційну інфраструктуру передбачає освоєння технологій, які широко використовуються в електронному середовищі. Але на сьогодні практично єдиним засобом розповсюдження загальнодос-

тупних систематизованих політематичних наукових ІР на регіони країни є Наукова електронна бібліотека НБУВ (www.nbuv.gov.ua), що має фонд електронних документів (www.nbuv.gov.ua/eb/er.html) [6] та онлайн-пошуковий апарат, створений на основі реферативної бази даних «Україніка наукова» [1]. В електронній бібліотеці НБУВ безкоштовно здійснюється т. зв. «синхронна доставка», коли документ отримується одночасно з передачею замовлення протягом одного сеансу зв'язку [15]. За допомогою впровадження мережевої конвеєрної технології та організації інформаційної співпраці з виробниками наукової інформації країни, вирішуються питання оперативного наповнення електронних ІР Бібліотеки [3, 4, 16]. Правомірність використання електронних документів забезпечується тим, що фонд комплектується документами, які не мають обмежень у поширенні [4, 6], а саме:

- електронними версіями публікацій, що передаються індивідуальними та колективними інтелектуальними власниками для вільного подання в Internet;
- загальнодоступними Internet-документами, виставленими в мережу без обмеження використання;
- електронними копіями, отриманими при скануванні історико-культурних фондів бібліотек.

На підставі Закону України «Про авторське право і суміжні права» [18] розроблено типову угоду про інформаційну співпрацю на безфінансовій основі, яку НБУВ укладає з інтелектуальними власниками електронних документів [4]. В угоді визначаються умови постачання, збереження та використання документів, у тому числі вказується термін депозитарного збереження у фонді без подання в Internet для задоволення комерційних інтересів видавництва.

Загальний обсяг ІР електронної бібліотеки НБУВ:

- Фонд електронних документів* — 9 тис. книжок, статей, авторефератів дисертацій тощо;
 - Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова»* — 51 тис. записів;
 - Електронний каталог* — 147 тис. бібліографічних записів про вітчизняні видання;
 - Електронні картотеки* — 2 млн бібліографічних записів про видання світового репертуару.
- ІР наукової електронної бібліотеки НБУВ доступні через Internet за адресою: www.nbuv.gov.ua.

Висновки

1. Бібліотеки світу мають значний досвід об-

слуговування віддалених користувачів на базі служб МБА та доставки документів. Цей досвід слід вивчати та орієнтуватися на нього при вдосконаленні сервісів віддаленого обслуговування вітчизняних користувачів. Впровадження практично відпрацьованих механізмів організації роботи міждержавного МБА та світових служб ДД у практику вітчизняних бібліотек забезпечить піднесення рівня роботи МБА та сприятиме організації вітчизняних служб ДД на такому рівні, який дасть можливість українським бібліотекам співпрацювати з всесвітньо відомими системами постачання документів віддаленим замовникам.

2. Першочергову увагу слід приділити забезпеченню правового поля, організаційним та обліково-фінансовим питанням. Невідкладного вирішення потребує питання визначення національного центру МБА та ДД. На сьогодні саме ця проблема гальмує участь українських книгозбірень у створенні Системи міжбібліотечного абонементу й доставки документів країн-учасників Співдружності незалежних держав.

3. Техніко-технологічні питання обслуговування мають вирішуватися із застосуванням новітніх інформаційних та комунікаційних технологій і останніх досягнень у галузі програмно-технічного забезпечення з урахуванням особливостей електронного документообігу, загальноприйнятих в Internet форматів подання документів та дотриманням єдиних стандартів подання та передачі даних. Важливими є питання забезпечення державним установам, що беруть участь у мережевому формуванні електронних ІР і поданні їх в Internet, можливостей використання швидкісних та стабільних каналів телекомунікаційного зв'язку. Необхідна підтримка українських WWW-серверів наукового та бібліотечного сегменту Internet.

4. Розвиток системи МБА та створення служб ДД — процеси, які в умовах електронного середовища мають єдину ресурсно-інструментальну основу, що збігається із інформаційно-ресурсними, навігаційно-пошуковими складовими та засобами інтерактивного спілкування електронної бібліотеки. Тому електронну бібліотеку слід розглядати як організаційно-ресурсну структуру для надання комплексу інформаційних послуг віддаленим користувачам в електронному середовищі.

5. У книгозбірні повинні розвиватися такі взаємопов'язані процеси, як становлення та робота служб обслуговування віддалених користувачів і формування фонду електронних документів. При цьому МБА та ДД мають використовувати

пошуковий апарат та інтерактивні діалогові засоби електронної бібліотеки, а фонд електронних документів повинен поповнюватися документами найбільшого попиту за рахунок виконання замовлень на електронне копіювання.

6. З огляду на неминучість використання програмно-технічного та інформаційного потенціалу електронної бібліотеки в роботі служб МБА та ДД, а також те, що на сьогодні в Україні наукова електронна бібліотека НБУВ має найбільші ІР і є практично єдиним засобом обслуговування віддалених користувачів загальнодоступними електронними документами, необхідним є її активний розвиток за такими основними напрямками:

- наповнення інформаційних ресурсів електронної бібліотеки (бібліографічних, реферативних, повнотекстових) шляхом інтеграції електронної інформації, створеної всіма суб'єктами наукової інформаційної інфраструктури країни;
- формування розвинутого лінгвістичного апарату електронної бібліотеки та онлайнових інтерактивних діалогових засобів для забезпечення ефективного пошуку та дистанційного оформлення замовлень на доставку документів, у тому числі й електронних матеріалів.

Ці питання за своїм стратегічним значенням потребують відповідної уваги та дієвої підтримки з боку законодавчих та виконавчих органів держави.

Сьогодні українські бібліотеки суттєво відстають не тільки від світових бібліотек у реалізації інформаційно-бібліотечних сервісів, а й від інформаційних потреб сучасних користувачів. *Прагнення України увійти в інформаційне суспільство та простір знань потребує мобілізації зусиль усіх суб'єктів її інформаційної інфраструктури для надання споживачам таких інформаційно-бібліотечних послуг, які відповідатимуть темпам світового розвитку й забезпечать високий інтелектуальний потенціал нації та достойне майбутнє країни.*

1. «Україніка наукова» — Загальнодержавна реферативна база даних / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Уклад.: М. Б. Сорога, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко. — К., 2000. — 19 с.

2. Баркова О. Інформаційне обслуговування науковців за програмою INTAS (1997—1999) // Бібл. вісн. — 2000. — № 3. — С. 49—51.

3. Баркова О. В. Информационная технология сетевого конвейерного формирования электронных ресурсов большого объема // Электронные ресурсы:

проблемы формирования, хранения, обработки, распространения, защиты и использования — 2001: II Междунар. науч.-техн. конф., 28—29 ноября 2001 г., г. Киев. — К., 2001. — С. 30—31.

4. Баркова О. В. Информационная технология формирования электронной библиотеки НБУВ // Науково-технічні бібліотеки в єдиному інформаційному просторі України: Міжнар. наук.-практ. конф.: Тез. доп. та повідомл. — Київ, 2000. — С. 123—129.

5. Баркова О. В. Перший досвід оцифрування раритетів у НБУВ // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці НБУВ. — К., 2000. — Вип. 5. — С. 337—345.

6. Баркова О. В. Фонд електронних документів [Електрон. ресурс]. — Спосіб доступу: URL: http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep_inf.html. — Загол. з екрану.

7. Глухов В. А., Лаврик О. Л. Электронная доставка документов. — М.: ИНИОН РАН, 1999. — 132 с.

8. Грунцев А. Н. Обзор международных систем доставки документов [Электрон. ресурс] // Информационные технологии. — № 2. — 1997. — Спосіб доступу: URL: <http://www.informika.ru/koi8/inftech/gruntsev.htm>. — Загол. с экрана.

9. Давидова І. О. Електронні бібліотеки: правові засади функціонування в Україні // Нові обличчя бібліотек та організацій: Фокусний семінар: VIII міжнар. конф. «Крим—2001», 9—17 червня 2001 р., м. Судак. — 2001. — С. 47—51.

10. Ерошина Е. А. Авторское право и библиотечное сообщество: история и современность // Науково-технічні бібліотеки в єдиному інформаційному просторі України: Міжнар. наук.-практ. конф.: Тез. доп. та повідомл. — К., 2000. — С. 15—24.

11. Жабін О. І. Моніторинг використання інформаційних ресурсів Web-вузла НБУВ // Наук. праці НБУВ. — К., 2001. — Вип. 6. — С. 221—224.

12. Захаров В. П. Информационно-программная совместимость при электронной доставке документов (эдд) [Электрон. ресурс] // Электронные библиотеки. — 2000. — Т. 3. — Вып. 2. — Спосіб доступу: URL: <http://www.shpl.ru/textbook/procurus/zaharov.htm>. — Загол. с экрана.

13. Захаров В. П. Стандартизация средств межбиблиотечного обмена документами на основе электронных технологий // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 7-я Междунар. конф. «Крым 2000»: Материалы конф., 3—11 июня 2000 р., м. Судак. — 2000. — Т. 2. — С. 453—457.

14. Костенко Л. Й., Чекмарьов А. О. Мережеві інформаційні ресурси Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Наук.-техн. інформація. — 2000. — № 3. — С. 41—44.

15. Меррей Р. Компоненты цифровой библиотеки и их взаимодействие // Научн. и техн. б-ки. — 2000. — № 6. — С. 56—57.

16. Національна електронна бібліотека України. Основні проєктні рішення [Електрон. ресурс] / Уклад.: Л. Й. Костенко. — Засіб доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/library/col.html>. — Загол. з екрану.

17. Петров В. В., Онищенко О. С., Крючин А. А. та ін. Український реферативний журнал «Джерело» — кроки розвитку // Наук.-техн. інформація. — 2001. — № 1/2. — С. 24—28.

18. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792.

19. Рябев В. С. Доставка документов в цифровой библиотеке на базе Интернет. Защита авторского права на электронные документы // Интернет. Общество. Личность. (ИОЛ—99): Тез. докл. междунар. конф. — СПб., 1999. — С. 111—112.

Рассмотрены правовые, организационные и технологические вопросы работы МБА и доставки документов — сервисных служб библиотек для обслуживания удаленных пользователей. Представлены основные технологические процессы доставки документов. Проанализированы перспективы их развития в электронной среде. Подчеркнута необходимость использования информационных ресурсов и программно-технических средств электронной библиотеки для совершенствования дистанционного библиотечно-информационного обслуживания.

The author focuses on the legal, organizational and technological issues of ILL, the delivery of documents for distant users by Special Services of Library. The article gives the basic technological process of documents delivery and analyses the prospects of their development in electronic surroundings. The author stresses on necessity of utilization of informational resources and program — technological means for the improvement of distant library and informational service in electronic libraries.

Die Autorin beschreibt Rechts, Organisations- und Technologiefragen der Arbeit der Fernleihe und Dokumentenzustellung, d. h. Informationsvermittlungsstelle für Fernbenutzer.

Es wurden hauptliche Technologieprozesse der Dokumentenzustellung vorgestellt und die Perspektiven ihrer Entwicklung im Elektronenmedium analysiert. Man betont auch die Benutzungsnotwendigkeit der Informationsressourcen und Software der Elektronenbibliothek für die Vervollkommnung bibliothekarisch-informationellen Fernbedienung.

Sont examinés les problèmes de droit, d'organisation et technologique de l'activité du service de PEB ainsi que de la fourniture de documents c'est-à-dire les services de bibliothèques chargés de fournir les documents aux usagers à distance et les processus principaux de la fourniture de documents. Il analyse les nouvelles perspectives du développement dans l'environnement électronique.

L'article fait le point sur la nécessité de la mise en œuvre de ressources informatiques et de moyens programmatiques techniques de la bibliothèque électronique pour le perfectionnement de la desserte bibliothéco-informatique à distance.

Катерина Бардієр

Структура лінгвістичного забезпечення сучасних інформаційних сервісів

Бібліотека розглядається та оцінюється як специфічне підприємство з виробництва інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг на основі семантичного перетворення накопичених інформаційних ресурсів.

Проаналізовано з погляду функціонально-технологічного підходу до лінгвістичних засобів ті аспекти діяльності сучасних інформаційних сервісів, які потребують лінгвістичної підтримки.

На основі проведеного аналізу системних функцій, що виконує лінгвістичне забезпечення у сучасних інформаційних сервісах, визначено комплекс лінгвістичних засобів та основні групи його компонентів.

Як відомо рівень досконалості довідково-пошукового апарату наукової бібліотеки насамперед визначається рівнем розвинутої предметного доступу (Subject access) до інформаційних джерел, тобто можливістю пошуку літератури за тематичною ознакою. З виникненням перших автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), електронних каталогів та бібліографічних баз даних (БД) постало питання забезпечення, принаймні тих самих точок доступу до інформації, які забезпечують традиційні карткові бібліотечні файли, у тому числі впровадження досконалого тематичного інформаційного пошуку (ІП).

Ці ж проблеми тематичного доступу до АБІС слугували основою для розвитку напряму досліджень, пов'язаного з лінгвістичним забезпеченням (ЛЗ). Тут слід підкреслити, що проблема ЛЗ недостатньо досліджена, а дослідження у цій галузі протягом багатьох років обмежувались тільки вивченням інформаційно-пошукових мов. Поняття ЛЗ як органічної системи АБІС еволюціонувало і формувалось паралельно з розвитком технологічної основи бібліотечних інформаційних систем. Впровадження нових мережевих інформаційних технологій (ІТ) у бібліотечну сферу діяльності, створення електронних бібліотек та інформаційних служб Інтернет, потребує суттєвого перегляду поняття та основних компонентів ЛЗ. Сьогодні на інформаційно-

му ринку представлено багатий спектр лінгвістичних засобів, які виконують різноманітні функції у сучасних інформаційних сервісах, відбулися значні зміни структури ЛЗ та технологічної ролі його компонентів.

Найпоширенішою концепція ЛЗ автоматизованої бібліотечної технології викладена у роботах Н. І. Гендиної [3, 4]. Теоретичним підґрунтям створення концепції ЛЗ [3] бібліотечно-інформаційної технології слугував функціонально-технологічний підхід. При цьому бібліотеку розглядають та оцінюють як специфічне підприємство з виробництва інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг на основі семантичного перетворення накопичених інформаційних ресурсів (ІР). У ході формування концепції ЛЗ бібліотечної технології було використано досягнення та ідеї загального мовознавства і прикладної лінгвістики, термінознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, комп'ютерних наук та інформатики. У рамках сучасної трактовки ЛЗ відіграє роль одного з основних засобів інтелектуалізації ІТ, визначається як незамінний інструмент тематичного впорядкування масивів інформації, аналітичного опрацювання знань, реалізації зручного користувацького інтерфейсу, підтримки виробництва інформаційних продуктів і послуг (тематичні інформаційні довідки, бібліографічні покажчики, реферативні видання, аналітичні огляди, багатоаспектний ІП). Тобто технологічний статус комплексу лінгвістичних засобів визначається його призначенням — необхідністю забезпечувати роботу з інформаційною системою на рівні розкриття змісту знань, практично він є системою лінгвістичної підтримки інтелектуальної діяльності бібліотечно-інформаційного сервісу (рис. 1).

Проаналізуємо детальніше з погляду функціонально-технологічного підходу до лінгвістичних засобів ті аспекти діяльності сучасних інформаційних сервісів, які потребують лінгвістичної підтримки.



Рис. 1. Технологічний статус лінгвістичного забезпечення

Тематичне впорядкування накопичених масивів інформації

З практики роботи інформаційних бібліотечних систем добре відомо, що серед спектру запитів та інформаційних послуг, найактуальнішу групу утворюють тематичні запити. Тому тематичний принцип упорядкування знань лежить в основі найбільшої кількості інформаційно-аналітичних продуктів, створюваних інформаційною службою.

З бібліотечної практики відомо, що якість аналітико-синтетичної обробки інформації (перетворення її у знання) безпосередньо корелюється і, насамперед, визначається рівнем розвитку лінгвістичних засобів та методів семантичного аналізу інформації [6]. Проведення будь-якого виду робіт з аналітико-синтетичного опрацювання документів: анотування, реферування, індексування, контент-аналізу, бібліометричного чи наукометричного дослідження або створення прогнозно-аналітичних чи предметно-орієнтованих БД неможливо без відповідного тематичного впорядкування фонду документів. Так, індексування літератури при опрацюванні науково-технічної інформації передбачає стискання тексту: анотування, реферування, вибирання з нього ключових понять даної галузі знання за допомогою відповідного галузевого тезауруса або класифікатора.

Тобто, одним із основних засобів тематичного впорядкування та представлення знань у бібліотечному фонді (друкованих чи електронних документів і видань) є і залишається на сьогодні бібліотечна класифікаційна схема (тезаурус, рубрикатор, класифікатор, мова предметних рубрик). Отже, класифікаційна схема як універсальний механізм угруповання документів за певною ієрархічною структурою предметних категорій повноцінно виконує свої функції і у новій технології.

Опрацювання повнотекстових електронних документів

Очевидно, що повний текст електронного документа дає найбільш релевантні результати ІП за предметним запитом порівняно з іншими пошуковими елементами електронного тексту. Так метод предметного пошуку за ключовими словами, виділеними з заголовків документів KWIC (KeyWordsintheContext), який отримав у літературі характеристику «швидкий і брудний», за даними різних онлайн-бібліотечних каталогів служби OCLC [16, с. 489], дає втрату релевантної інформації в 35–53% порівняно з предметними заголовками та 63–81% порівняно з повним текстом документа [11, с.18–19]. Однак, неструктурованою текстовою інформацією важко маніпулювати, вона незручна для виконання різноманітних інформаційно-комунікативних функцій. Будь-то автоматична чи автоматизована обробка електронних документів у процесі їх каталогізації, необхідно включати етап їх аналітичного опису та створення змістового пошукового образу документа (ПОД) для подальшої ефективної реконструкції знань. Таке структурування тексту формує його «змістову модель», полегшує доступ до нього, скорочує час доступу, надає можливість підрахувати міру релевантності електронного документа запиту, відібрати найкращі (найбільш відповідні запиту) документи, закладає засади для проведення бібліометричного та наукометричного аналізу. До того ж наявність традиційних елементів бібліографічного опису (класифікаційних індексів, предметних рубрик) дає можливість органічно підключити електронний документ до прийнятої у даній інформаційній системі єдиної концепції представлення знань.

Відповідні елементи ПОД призначені для підвищення ефективності ІП та комунікативних властивостей інформаційного масиву. Вирішення питання про необхідні елементи ПОД істотно визначає технічну (інформаційну) та економічну ефективність інформаційної системи. Результати аналізу роботи автоматизованих інформаційних систем свідчать, що найвагомими елементами ПОД є: заголовок документа, реферат, ключові слова, список цитованої літератури [11]. Так, для повнотекстового електронного документа, його змістовими фрагментами, що доповнюють його бібліографічний опис, можуть бути згідно з [10]: заголовок, підзаголовки (розділи та підрозділи документа), зміст видання, реферат, резюме або анотація, ключові слова,

предметні рубрики, алфавітно-предметний покажчик видання, список цитованої літератури.

Крім того, важливо, що існування інформаційного джерела в електронному вигляді створює перспективу для застосування різноманітних семантичних методів комп'ютерної ідентифікації та перетворення накопичених знань, методів комп'ютерної лінгвістики для опрацювання природомовного тексту. Ці методи, що знаходять дедалі ширше застосування як системи підтримки інтелектуальної діяльності людини, ґрунтуються на представленні в пам'яті комп'ютера певних відомостей про природомовні об'єкти, на лінгвістичному забезпеченні та лінгвістичних процесорах.

Насамперед це методи ІП. Надалі слід зупинитись на методах автоматичної класифікації та кластеризації електронних документів для тематичного впорядкування як ресурсів Інтернет, так і фондів електронних документів, створення тематичних дерев для поліпшення навігації та перегляду електронних ресурсів. Використовуються також методи автоматичного реферування, анотування, фільтрації та екстрагування ключових фрагментів електронних текстів для структурування електронних документів з метою підвищення інформативно-комунікативних властивостей фонду електронних документів.

Онлайновий доступ до бібліотечно-інформаційних ресурсів

Рівень представлення лінгвістичних засобів має відповідати інтересам віддалених абонентів електронних бібліотек та мережових інформаційних сервісів. Так, ще у 80-х роках, коли в США почали функціонувати перші онлайнові загальнодоступні бібліотечні каталоги OPAC (Online public-access catalogs), постало питання про принципovu відмінність онлайнового режиму діалогу з віддаленими бібліотечними БД від будь-яких традиційних методів пошуку в бібліотечних каталогах.

Вільний відкритий доступ до бібліотечних БД втілює одвічну мрію бібліотекарів, висловлену ще в XIX ст. бібліотекарем Мак Алістером: «бібліотекар хотів би винайти таку автоматичну машину, що при натисканні кнопки відправила би книгу прямо читачу до дому» [16, с. 3]. Однак створення такої бібліотеки «без стін» призводить до того, що читач (користувач електронної бібліотеки) опиняється віч-на-віч з екраном комп'ютера. Режим безпосереднього «людино-машинного» діалогу висуває певні вимоги до засобів забезпечення взаємодії користувача з системою,

спричинює необхідність створення комфортно користувацького інтерфейсу та вдосконалення процедур і мов діалогу.

Наявність цих проблем викликала активізацію досліджень методів онлайнового тематичного доступу (Subject access) та розширеного представлення на новій технологічній основі лінгвістичних пошукових засобів мережових бібліотечних БД. А саме створення ієрархічних тематичних покажчиків (дерев) для каталогізації та надання доступу до IP Інтернету та електронних бібліотек. Тут провідною технологією реалізації онлайнового діалогу та реалізації асоціативного пошуку, адаптованого до особливостей людської психіки, є гіпертекстоподібний інтерфейс. Мова гіпертекстових ієрархічних тематичних покажчиків стала загальноприйнятною мовою діалогу з середовищем глобальної світової мережі. Такі гіпертекстові путівники ресурсів Інтернет практично відіграють роль традиційних бібліотечних рубрикаторів.

Гіпертекст як засіб організації нелінійного (у вигляді мережі) тексту, виявляється ідеальним інструментом для представлення бібліотечних класифікацій, рубрикаторів і тезаурусів та інших лінгвістичних засобів предметного пошуку [5, 13].

Структура лінгвістичного забезпечення

Розгорнута трактовка тлумачення об'єму і змісту поняття «лінгвістичного забезпечення» міститься у працях [1, 2, 4, 7].

З огляду на них лінгвістичне забезпечення автоматизованої інформаційної системи (АІС) визначається як сукупність застосовуваних у технології АІС інформаційних мов, лінгвістичних процесорів, засобів підтримки лінгвопроцесорних та інформаційно-мовних засобів на актуальному рівні, що забезпечує виконання системних функцій:

- ❖ тематичного інформаційного пошуку та «людино-машинного» діалогу;
- ❖ випуску інформаційних видань (у частині формування систематичних рядів у випусках видань);
- ❖ міжсистемної інформаційної взаємодії (пряме й обернене конвертування записів інформаційно-мовних словників, пряма і обернена трансляція пошукових образів документів).

Цим визначенням оформлюється істотно доцільне в умовах АІС повне відокремлення ЛЗ від інформаційного забезпечення.

На основі такого визначення та проаналізованих системних функцій, які виконує ЛЗ у су-

часних інформаційних сервісах, можна зробити висновок, що комплекс лінгвістичних засобів повинен включати такі основні групи компонентів:

Лінгвістичні засоби представлення даних:

- ✓ Структури і формати представлення лінгвістичних та бібліографічних БД.
- ✓ Елементи пошукових образів електронних документів.

Семантичні (тематично-орієнтовані) лінгвістичні засоби:

- ✓ Класифікаційні схеми та інформаційні мови (тезауруси, рубрикатори, класифікатори, мови предметних рубрик).
- ✓ Засоби комп'ютерної лінгвістики семантичного опрацювання текстової інформації (автоматична класифікація та реферування електронних документів, інформаційно-пошукові машини, машинний переклад).

Діалогові лінгвістичні засоби:

- ✓ Мови запитів і команд.
- ✓ Формати видачі даних і документів.

Засоби підтримки лінгвістичного забезпечення:

- ✓ Лінгвістичні бази авторитетних даних.
- ✓ Лінгвістичні та лексикографічні процесори.
- ✓ Довідкові інформаційні ресурси (у тому числі електронні енциклопедичні та лексикографічні ресурси).
- ✓ Лінгвістичні служби.

З погляду тих основних завдань, які вирішує, та функцій, які виконує лінгвістичне забезпечення у рамках нової мережевої ІТ, а саме завдань досконалого представлення, розкриття і активного використання акумульованих знань, найважливішу групу утворюють тематично-орієнтовані лінгвістичні засоби. Розв'язання цих проблем, як це можна побачити з діяльності провідних світових бібліотечно-інформаційних центрів, лежить на шляху поєднання традиційних лінгвістичних засобів та лінгвістичних засобів сучасних інтелектуальних комп'ютерних технологій.

Традиційні тематично-орієнтовані лінгвістичні засоби

Традиційними бібліотечними технологіями аналітико-синтетичного опрацювання документів закладено засади організації та представлення знань, накопичених у фондах бібліотеки, причому ці підходи є інваріантними щодо матеріальної основи носіїв інформації. Створення досконалих інструментів тематичного пошуку є складною, довгостроковою та дорогою справою,

тому реаліям відповідає необхідність наслідувати та вдосконалювати досягнення цієї галузі бібліотечно-інформаційної діяльності [8, 14].

На представлення класифікаційних схем на новій технологічній основі спрямовані зусилля провідних бібліотечно-інформаційних центрів. Розгорнуто міжнародні [17] та національні програми з розкриття та каталогізації ресурсів Інтернет, що передбачають використання традиційних бібліотечних схем: гіпертекстове представлення та фрейм-версія рубрикатора Державної системи Російської НТІ <<http://www.gc.spb.ru/cgi-bin/rubr.pl>>, <<http://www.gc.spb.ru/russian/grnti/grnti.html>>; гіпертекстовий тезаурус та перmutаційний покажчик предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США <<http://www.loc.gov/rmei/lexico>>; гіпертекстове представлення ББК для масових бібліотек на Web-сайті Російської Державної бібліотеки і проект з каталогізації за тематичними рубриками ББК російських ресурсів Інтернет <<http://www.rsl.ru>>. Онлайнний доступ до лінгвістичних засобів національних бібліотечних центрів сприяє міжбібліотечній кооперації, створює єдині основи для упорядкування національних ІР. Наприклад, у програму кооперації в галузі авторитетного контролю предметних рубрик (Subject Authority Cooperative Program) включено понад 75 бібліотек США, які вивчають і вносять нові заголовки до предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США (Library of Congress Subject Headings). У звіті міжнародної програми (1997 р.), присвяченої дослідженню ролі бібліотечних класифікаційних систем в описі та розкритті ресурсів Інтернету [17], наводяться кількісні дані про використання найвідоміших класифікаційних схем у інформаційних сервісах та пошукових системах глобальної мережі: UDC (УДК, Універсальна Десяткова Класифікація) — 5, DDC (ДДК, Десяткова Класифікація Дьюї) — 17, LCC (КБК, Класифікація Бібліотеки Конгресу США) — 5. Прикладом поєднання бібліотечної традиції та гіпертексту є електронний ієрархічний покажчик CyberDewey <<http://www.anthus.com/CyberDewey/CyberDewey.html>>, де за звичними категоріями ДДК, каталогізовані за тематичною ознакою найактуальніші тематичні сайти Інтернету.

Сьогодні в НБУВ розпочато роботи з конверсії українською мовою друкованих таблиць ББК і створення на їх основі електронної версії тематичного рубрикатора (Рубрикатор НБУВ). За Рубрикатором НБУВ уже індексуються записи електронного каталогу НБУВ, загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова», фонд

електронних документів, представлених на Web-сайті НБУВ, де є можливість пошуку за індексами рубрикатора та тематичними розділами.

Очевидно, що класифікаційні схеми з точки зору тематичного представлення знань в електронних бібліотеках мають цілий *ряд переваг*. На основі аналізу, проведеного в [18], бібліотечні класифікації:

- ◆ дають змогу здійснювати навігацію в бібліотечних БД недосвідченому користувачу, мало обізнаному з предметом або його структурою і термінологією;
- ◆ надають можливість легко маніпулювати бібліотечною інформацією та обмежувати сферу пошуку, виділяти необхідну тематичну частину великої колекції;
- ◆ закладають єдину основу для предметного пошуку електронних документів різного характеру (бібліографічних довідок, реферативної інформації, електронних текстів);
- ◆ створюють умови для тематичного впорядкування полілінгвістичної електронної бібліотечної колекції;
- ◆ зручні для гіпертекстового представлення та здійснення ІП за ієрархічними показниками.

Однак, попри безперечні переваги у справі тематичного впорядкування електронних ІР, класифікаційні схеми вирішують далеко не всі проблеми змістового розкриття накопичених знань і мають *ряд недоліків*.

Тому поряд з таким традиційним способом тематичного представлення знань в ідеалі для формування повноцінного ЛЗ сучасної інформаційної служби бажано було б застосовувати комплекс додаткових лінгвістичних засобів більш об'єктивного та розширеного представлення змісту електронних документів на основі досягнень комп'ютерної лінгвістики та інструментарія технологій штучного інтелекту.

Тематично-орієнтовані засоби комп'ютерної лінгвістики

Поширення діяльності Інтернету та виникнення програм створення електронних бібліотек, критичний час пошуку інформації та інтенсивне зростання обсягу електронних ІР акцентує останнім часом увагу спеціалістів-інформатиків на проблемах аналізу, обробки, представлення та подальшого відновлення змісту електронних текстів [15]. Найбільш перспективними та ефективними з техніко-економічної точки зору засобами формування ПОД електронних документів є методи автоматичної індексації, авто-

матичного реферування та анотування, класифікації і змістового аналізу повнотекстових електронних документів, які застосовують логіко-лінгвістичні моделі опрацювання текстової інформації (морфологічний аналіз, нормалізацію лексики, синтаксично-семантичні моделі тексту).

Структуру лінгвістичних засобів семантичної обробки текстової інформації (рис. 2) добре представлено на Web-сайті компанії «Гарант-Парк Інтернет» <<http://research.metric.ru>>, яка з 1995 р. займається питаннями побудови повнотекстових інформаційно-пошукових систем (ІПС) на основі аналізу досягнень у галузі штучних нейронних мереж, нейропсихології та лінгвістики.

Елементи таких інтелектуальних пошукових засобів застосовуються сьогодні на провідних пошукових сервісах Інтернету (морфологічний аналіз та нормалізація лексики, пошук за фрагментами слів ІПС «Артефакт» інформаційного агентства Integrum Techno, Росія <<http://www.integrum.ru/artefact>> та лінгвістичні технології пошукової системи «МЕТА», Україна <<http://meta-ukraine.com>>).

Технологія Excalibur'sAPRP корпорації Excalibur Technologies Corporation (США) використовує підхід, заснований на адаптаційному розпізнаванні образів засобами нечіткої логіки та концепції нейронних мереж, який має цілий ряд переваг для опрацювання текстової інформації. Вбудовані у програмний комплекс ExcaliburRetrievalWare семантичні мережі включають синтаксис, морфологію та семантику природомовних лінгвістичних об'єктів. Різноманітні лексичні джерела підтримувані ExcaliburRetrievalWare, авторитетні словники і тезауруси, багаторівневий тематичний словник (понад ~400000 значень слів та ~1500000 відношень між словами) забезпечують високу ефективність і гнучкість пошуку, його мовну незалежність та автоматичну самоорганізовану індексацію масиву електронних документів. Опрацювання природомовних запитів користувача включає процедури аналізу нечіткої інформації: морфологічний аналіз, ігнорування можливих орфографічних та граматичних помилок, розпізнавання ідіом та сприйняття їх як єдиного поняття [9].

Комплекс штучного інтелекту для автоматичного опрацювання та розкриття змісту повнотекстових електронних документів можна побачити на Web-сайті першого міжнародного електронного журналу з питань штучного інтелекту, заснованого в 1993 р., «Jornal of Artiffical Intelligence Research» <<http://www.cs.washington.edu/research/jair>>.

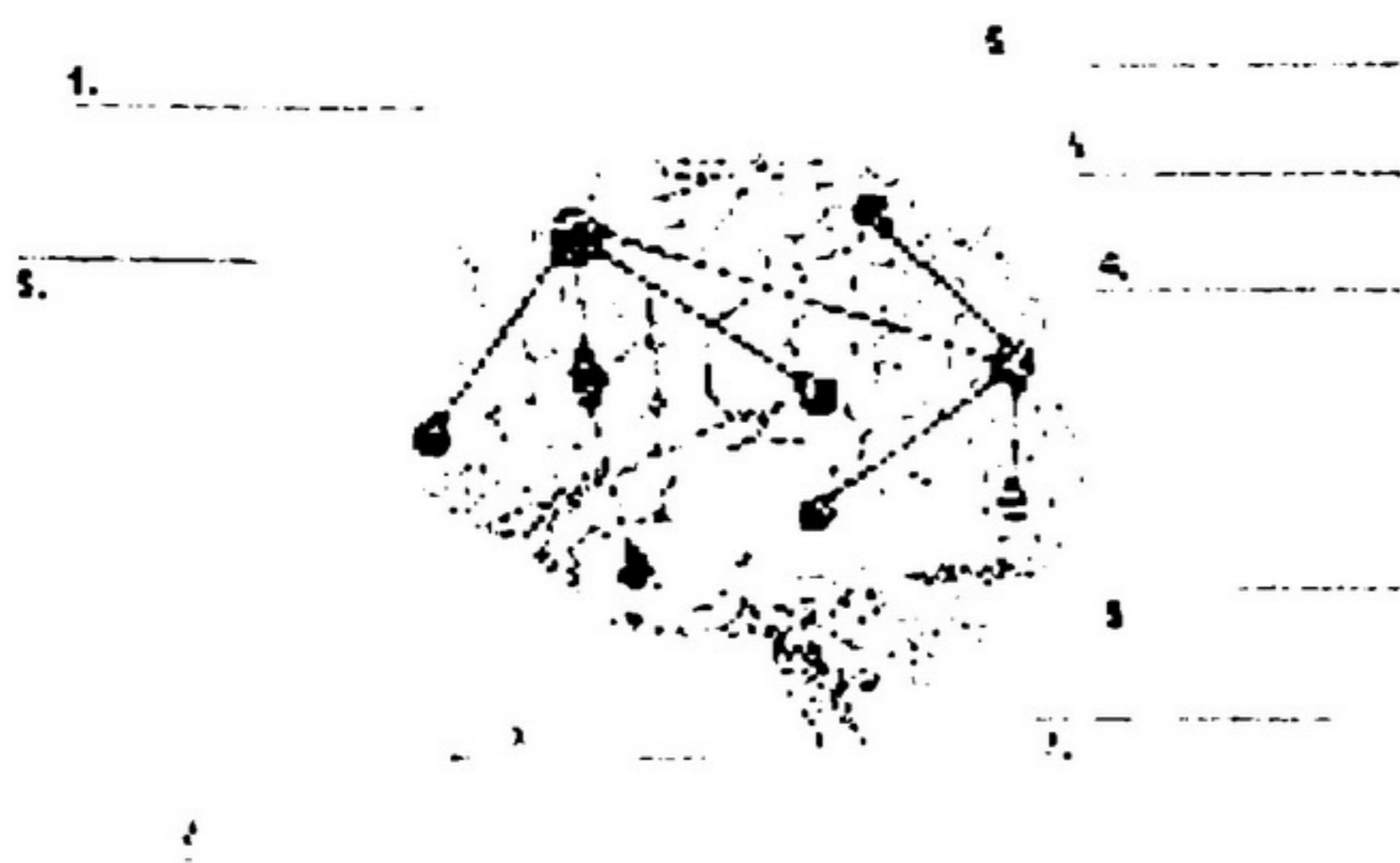


Рис. 2. Схема опрацювання текстової інформації

1. Обробка знань (тематичний аналіз, визначення зв'язків, автоматичні класифікація і анотування).
2. Пошукові засоби.
3. Лінгвістика (морфологія, синтаксис, семантика).
4. Візуалізація.
5. Авторубрикатор.
6. Семантична мережа.
7. Тематичні дерева.
8. Тематичні карти.

Широкий спектр лінгвістичних технологій тематичного ІП та семантичного аналізу текстової інформації представляють російські корпорації Медіалінгва <www.medialingua.ru> (індексо-пошукова машина, автоматизація класифікації та реферування документів, автоматичний переклад запитів) і Microsystems, Ltd <www.analyst.ru> (змістовий аналізатор TextAnalyst інструмент, призначений для аналізу змісту текстів, змістового пошуку інформації, формування електронних архівів).

На WEB-сайті ВІНІТІ <<http://www.viniti.msk.su>> представлено систему фразеологічного машинного перекладу (російська та англійська мови) користувацьких запитів (System of phraseological machine translation of polythematic texts), яка дає можливість подолати мовний бар'єр іноземним користувачам, що звертаються до баз даних ВІНІТІ.

Отже, серед головних напрямів комп'ютерної лінгвістики, які застосовуються у сучасних інформаційних сервісах для забезпечення процесів збору, обробки, пошуку та розповсюдження інформації, слід зазначити:

- ✓ Автоматизацію класифікації та реферування документів.
- ✓ Лінгвістичне забезпечення процесів пошуку інформації в одномовних та багатомовних БД (у тому числі повнотекстових).
- ✓ Машинний переклад текстів з одних природних мов на інші.

Висновки

Темпи технічного вдосконалення засобів пошуку інформації значно випереджають розвиток принципів побудови логіко-лінгвістичних моделей знань. Це пояснюється об'єктивними причинами: необхідністю залучення і кооперації зусиль висококваліфікованих фахівців різного профілю для створення якісного ЛЗ інформаційної системи. За своїм економічним масштабом завдання створення лінгвістичних засобів для наукової бібліотеки можна порівняти з проблемами придбання техніки чи розробки власного програмного забезпечення [8,12]. Сучасні традиційні бібліотеки, хоча і створюють та підтримують електронні ІР, але вони не є розробниками програмного забезпечення (у тому числі лінгвістичних процесорів). Крім того, в Україні проблеми розробки засобів семантичного опрацювання текстової інформації ускладнюються недостатньою розробленістю проблем україномовної комп'ютерної лінгвістики. Тому в процесі освоєння нових ІТ (середовища Інтернет та електронних бібліотек) традиційні бібліотеки відіграють свою роль — адаптують та використовують традиційні бібліотечні технології для представлення та реконструкції електронних ІР. Як було показано вище, традиційні лінгвістичні засоби семантики даних відіграють суттєву роль у представленні електронної інформації та реалізації комфортних умов для проведення тематичного пошуку ресурсів Інтернет. Отже, очевидно, що проблеми підтримки в актуальному стані та представлення на новій технологічній основі (в електронному та гіпертекстовому вигляді) традиційних тематично-орієнтованих лінгвістичних засобів (у першу чергу бібліотечних класифікаційних схем) є перспективним напрямом діяльності сучасних бібліотек.

1. Антопольский А. Б. Структура лингвистического обеспечения АСНТИ // Автоматизированная система ведения информационных языков. — 1990. — Вып. 2. — С. 1—19.

2. Белозеров В. Н. Лингвистическое обеспечение государственной системы баз и банков данных (ГСБД) // Автоматизированная система ведения информационных языков. — 1990. — Вып. 4. — С. 1—9.

3. Гендина Н. И. Концепция лингвистического обеспечения библиотечной технологии: научный статус и прикладные функции // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 3-я Междунар. конф. «Крым-96»: Материалы конф. — 1996. — Т. 2. — С. 183—185.

4. Гендина Н. И. Лингвистические средства автоматизации документального поиска / Под ред. В. П. Лео-

нова; Б-ка Рос. АН, Кемеров. гос. ин-т культуры. — СПб.: БАН, 1992. — 188 с.

5. Гринченко Т. А. Гипертекст — новая информационная технология // Кибернетика и системный анализ. — 1992. — № 5. — С. 116—135.

6. Забейжайло М. И. Новые информационные технологии и системы НТИ: некоторые тенденции и перспективы развития // Научн.-техн. информ (НТИ). Сер. 2. — 1990. — № 5. — С. 2—9.

7. Зайцева Е. М. Лингвистическое обеспечение системы кооперативной каталогизации: предложения на этапе проектирования // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 3-я Междунар. конф. «Крым-96»: Материалы конф. — 1996. — Т. 2.

8. Захаров В. П., Масевич А. Ц. Актуальные проблемы лингвистического обеспечения автоматизированных систем крупных библиотек России // Информационное обеспечение науки: Новые технологии. — М.: Б-ка по естест. наукам, 1997. — С. 143—150.

9. Клименко С. В., Крохин И. В., Куц В. М., Лагутин Ю. Л. Электронные документы в корпоративных сетях: второе пришествие Гутенберга. — М.: Анкей-Экотрендз, 1999. — 271 с.

10. Лавренова О. А. Семантическое представление текста на основе модели системы знаний // НТИ. Сер. 2. — 1984. — № 4. — С. 18—23.

11. Пащенко Н. А., Кнорина Л. В., Молчанова Т. В., Чепиго Т. С., Шумилина А. Л., Яровенко О. И. Проблемы автоматизации индексирования и реферирования // ВИНТИ. — 1983. — Т. 7. — С. 7—165.

12. Пшеничная Л. Э., Шрамко Л. М., Яковлева И. Н. Логико-лингвистическое обеспечение проблемно-ориентированного типа и его пользователь // НТИ. Сер. 2. — 1988. — № 2. — С. 6—10.

13. Сороко В. Н. Гипертекстовые технологии: теоретические основы и инструменты сетевой реализации. — К.: Главгосслужба, 1998. — 83 с.

14. Шрайберг Я. Л. На пути к созданию концепции Национальной электронной библиотеки // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 6-я Междунар. конф. «Крым-99»: Материалы конф. — 1999. — Т. 1. — С. 279—281.

15. Machine Learning for Information Processing and Management [Electronic resource] / Way of access: URL: <http://www.iit.nrc.ca/bibliographies/ml-applied-to-ir.html>. — Last updated: October 4, 2000.

16. Reynolds D. Library automation. — New York and London: R. R. Bowker Company, 1985. — 615 с.

17. The role of classification schemes in Internet resource description and discovery // Work Package 3 of Telematics for Research project DESIRE (RE1004) [Electronic resource] / Way of access: URL: http://ukoln.bath.ac.uk/metadata/desire/classification/class_tc.htm. — Last updated: 15-May — 1997.

18. Svenonius E. Use of classification in online retrieval // Library Resources & Technical Services. — 1983. — Vol. 27. — № 1. — P. 76—80.

Библиотека рассматривается как специфическое предприятие по производству информационно-библиотечных продуктов и услуг на основе семантического преобразования накопленных информационных ресурсов.

Проанализированы с точки зрения функционально-технологического подхода к лингвистическим средствам те аспекты деятельности современных информационных сервисов, которые требуют лингвистической поддержки.

На основе проведенного анализа системных функций, которые выполняет лингвистическое обеспечение в современных информационных сервисах, определен комплекс лингвистических средств и основные группы его компонентов.

A library is examined and estimated as the specific enterprise for manufacturing of information and library products and services on the basis of semantic transformation of the accumulated information resources.

The aspects of activity of modern information services needed a linguistic support were analyzed taking into consideration a functional-technological approach to linguistic means.

On the basis of the carried out analysis of system functions of the linguistic support in modern information services, the complex of linguistic means and the basic groups of its components are determined.

Man betrachtet die Bibliothek als spezifisches Betrieb der Erzeugung Informations- und Bibliotheksprodukten auf dem Grund der semantischen Transformierung gespeicherten Informationsressourcen.

Es wurden aus der Sicht funktional-technologischer Einstellung zur linguistischen Mitteln diejenige Aspekten der Funktionierung moderner Informationsservise analysiert die line linguistische Unterstützung brauchen.

Auf Grund durchgeführter Analyse der Systemfunktionen, die linguistische Unterstützung moderner Informationsservise erfüllen wurde auch Komplex linguistischen Mittel und Hauptgruppe seiner Komponenten bestimmt.

A l'heure présente la bibliothèque est considérée en tant qu'entreprise spécifique de la production des produits et des services bibliothéco-informatiques sur la base de la transformation sémantique des ressources informatiques accumulées.

Il analyse au point de vue de l'approche fonctionnelle et technologique à l'égard de moyens linguistiques ceux aspects de l'activité des services d'information modernes lesquels exigent l'assistance linguistique.

Sur la base de l'analyse des fonctions de système effectué par l'équipement linguistique des services d'information modernes on détermine le complexe des moyens linguistiques ainsi que les groupes fondamentaux de leur composants.

**Швецова-Водка Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій:
Моногр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — Рівне, 2001. — 438 с.**

Актуальність теми монографічного дослідження Г. М. Швецової-Водки «Документ і книга в системі соціальних комунікацій» окреслюється її значенням для теорії бібліографії, а також необхідністю застосування теорії соціальної інформаційної комунікації для розв'язання проблеми, спільної для документознавства, книгознавства, бібліографознавства та бібліотекознавства.

Монографія складається з п'яти розділів: 1. Формування різних значень поняття «документ»; 2. Визначення і класифікація документа з погляду теорії соціальної інформаційної комунікації; 3. Співвідношення понять «документ» і «книга». Функціональна сутність і властивості книги; 4. Типологія книги; 5. Визначення об'єкта бібліографії.

У першому розділі розглянуто такі питання: походження терміна «документ» і його первісні значення; застосування поняття «документ» у теорії документації Поля Отле; формування різних значень поняття «документ» у документаційно-інформаційній науці; співвідношення понять «документ» і «історичне джерело»; сучасні визначення документа.

Розвиток теорії та практики документації приводить до формування чотирьох різних значень «документа»: Документ I — будь-який матеріальний об'єкт, який містить закріплену інформацію, котру можна використовувати для вивчення якого-небудь фізичного чи інтелектуального явища; Документ II — матеріальний об'єкт, який є результатом людської праці і свідчить про інтелект людини та рівень розвитку цивілізації; Документ III — матеріальний об'єкт, який створюється з метою втілення людських думок, знань, почуттів (або відомостей, призначених для передачі); Документ IV — матеріальний (субстанціальний) об'єкт, на (в) якому соціальна (семантична) інформація закріплена способом запису. Найширше застосування у документаційно-інформаційній науці одержало четверте значення «документа».

Розвиток уявлень про документ як історичне джерело сформував значення Документа V — запис, створений у процесі певної людської діяльності, пов'язаної з фіксуванням семантичної інформації, який відображає саме цю діяльність, оскільки є її «залишком». Крім того, сформувалися значення Документа VI — запис, який містить юридичні факти; Документа VII — запис, який містить юридичні факти і має необхідний набір елементів їхнього засвідчення; Документа VIII — запис юридичного характеру, що засвідчує факти, які мають відношення до особи.

Як підсумок, у сучасному науковому використанні існують, щонайменше, вісім різних значень поняття «документ», які не суперечать одне одному, а співвідносяться як більш або менш широкі за обсягом поняття. Співвідношення між цими значеннями поняття «документ» показано в монографії як поступовий дихотомічний поділ цього поняття, а також як «матрьошка», у якій найширше значення — Документ I — поглинає менш широкі, від Документа II до Документа VIII.

У другому розділі завдяки аналізу документа з позицій теорії соціальної інформаційної комунікації виявляється його сутність як каналу комунікації, яким передається повідомлення в одному з видів соціальної комунікації. Визначено функції та властивості документа. Подана класифікація документа на рівні значення Документа IV,

яка складається з чотирьох блоків: А. За особливостями носія інформації; Б. За особливостями знакових засобів фіксації і передачі інформації; В. За обставинами існування документа у зовнішньому середовищі; Г. За інформаційною складовою.

Автор приділяє значну увагу визначенню ознак класифікації, поділу документа на види за різними ознаками, формулюванню назв видів документа.

У третьому розділі проведено аналіз співвідношення понять «документ» і «книга» на підставі порівняння «книги» з різними видами документа, а також порівняння функцій, властивостей, і, нарешті, сутності «книги» і «документа». Показано, що існують різні значення поняття «книга» як з погляду характеристики матеріального носія інформації, так і з погляду знакової системи запису інформації. Функції і властивості документа збігаються з функціями і властивостями книги, але, крім того, книга має специфічні функції і властивості. Особливе місце книги в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі дозволяє визначити її як документ опублікований, що надається у суспільне користування завдяки діяльності комунікаційних посередників — видавничої справи, книжкової торгівлі, бібліотечної справи.

У четвертому розділі розглядаються основні поняття типології книги: категорії книги («література», «твір друку», «видання» та ін.), способи типологічної книгознавчої класифікації тощо. Найбільшу увагу приділено типологічній класифікації літератури за критерієм соціального призначення та класифікації друкованих видань.

Виходячи із розуміння «документа» і «книги», в п'ятому розділі монографії визначається місце бібліотечно-бібліографічної діяльності у системі книжкової справи та інформаційних комунікацій суспільства взагалі. Г. М. Швецова-Водка відстоює документографічну концепцію бібліографії, але доповнює і уточнює деякі її положення. Зокрема, показує, що об'єктом бібліографії є не будь-який документ, а книга в найширшому значенні цього поняття, розглянутому вище.

У монографії піддано критичному розгляду дискусійні положення інформографічної та когнітографічної концепцій, що стосуються визначення об'єкта бібліографії.

Теоретичні проблеми визначення об'єкта бібліографії розглянуто і на прикладі таких її видів як поточна державна, загальна ретроспективна, історична. Аналіз підтверджує, що об'єктом цих видів бібліографії є книга в широкому значенні цього поняття.

Отже, монографія являє собою послідовне розв'язання однієї з найважливіших проблем книгознавства та бібліографознавства, що є безумовним внеском у теорію даних наукових дисциплін і може стати основою для вирішення практичних питань визначення об'єкта бібліографування.

*Марія Дмитрієнко,
д. і. н., проф., завідділом
спеціальних історичних дисциплін
Інституту історії України НАН України,
заслужений діяч науки України,
лауреат Державної премії України*

© Дмитрієнко М. Ф., Київ, 2002

Содержание

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: «БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ СЕРВИС»

- Отчет о международной научной конференции: «Библиотечно-информационный сервис» 2
- Коваль Т.* Библиотечно-информационный сервис: современное состояние и перспективы развития (теория и практика) 5
- Серия И., Горовой В.* Технология и организация библиотечно-информационного обслуживания 8
- Усенко И., Чепуренко Я.* Проблемы правового обеспечения управления и использования библиотечно-информационных ресурсов в процессе обслуживания 12
- Костенко Л.* Развитие информационных технологий и Интернет в библиотеках 16
- Юхимец Г.* Документальные ресурсы специализированных фондов: проблемы использования и обслуживания 19
- Муха Л.* Технологии защиты и сохранности библиотечно-информационных ресурсов в процессе их использования 23
- Сорока М.* Информационные продукты библиотек: проблемы кооперативного формирования и общественного использования 27
- Чуприна В.* МБА и служба доставки документов 31
- Павлуша Т., Смаглова Н.* Профессионализм, этика и культура библиотечного обслуживания 33

- Васильченко С., Солонская Н., Воскобойникова Е.* Библиотечно-информационное обслуживание людей с ограниченными возможностями 37
- Добко Т.* Организация справочно-библиографического обслуживания электронными информационными ресурсами 42
- Рекомендации международной научной конференции «Библиотечно-информационный сервис» 45

ЭЛЕКТРОННЫЕ БИБЛИОТЕКИ. ЭЛЕКТРОННЫЕ ИЗДАНИЯ.

- Баркова О.* Электронная библиотека как перспективное средство организации доставки документов и обслуживания по МБА 47
- Бардиер Е.* Структура лингвистического обеспечения современных информационных сервисов 55

РЕЦЕНЗИИ

- Ильганаева В.* Дерлеменко В. Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 452 с. (Сельскохозяйственные информационные консультационно-просветительские службы) 15
- Дмитриенко М.* Швецова-Водка Г. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: Моногр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2001. – 438 с. 62

Contents

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE «LIBRARY AND INFORMATIONAL SERVICE»

- Report on international scientific conference «Library and informational service» 2
- Koval T.* Library and Informational Service: Modern State and Perspectives of Development (Theory and Practice) 5
- Sira I., Horovyi V.* Technology and Organisation of library and Informational Service 8
- Usenco I., Chepurenko Ja.* Problems of Legal Ensuring of Management and Utilization of Library and Informational Service in Operating Process 12
- Kostenko L.* Development of Informational Technology and Internet in libraries 16
- Yuhimets H.* Documentary Resources of Specialized Funds: Problems of Utilization and Service 19
- Mukha L.* Technology of Defense and Safety of Library and Informational Resources in Process of Utilisation 23
- Soroka M.* Informational products of libraries: Problems of Co-operative Formation and Public Utilisation 27
- Chuprina V.* ILA and Service of Delivery of Documents 31
- Pavlusha T., Smaglova N.* Professionalizm, ethics and culture of library services 33
- Vasylichenko S., Solonska N., Voskoboinikova-Guzeva O.* Library and Informational Service of people with limited possibilities 37

- Dobko T.* Organisation of Reference and Informational Service of Electronic and Informational Resources 42
- Recommendations of International Science Conference «Library and Informational Service» 45

ELECTRONIC LIBRARIES. ELECTRONIC PUBLICATIONS

- Barkova O.* Electronic Library as Perspective Medium in Delivery of Documents and Service in ILA 47
- Bardier K.* Structure of Linguistic Ensuring of Modern Informational Service 55

REVIEWS

- Ilganaeva V.* Derlemenko V. Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби. ІАЕ УААН, 2001. 452 с. (Agricultural informational consultation and educational services) 15
- Dmytrienko M.* Shvetsova-Vodka G. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: Моногр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2001. – 438 с. (Document and Book in System of Social Communication: Monograph / Rivne State University of the Humanities – Rivne, 2001. – 438 p.) 62

Inhalt

INTERNATIONALE WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZ: «BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSSERVISE»

- Bericht über internationale wissenschaftliche Konferenz: «Bibliotheks- und Informationsservice» 2
- Kowal T.* Bibliotheks- und Informationsservice: Aktuelle Lage und Entwicklungsperspektiven (Theorie und Praktik) 5
- Sira I., Horowyi W.* Technology und Organisation Bibliotheks- und Informationsbedienung 8
- Usenko I., Čepurenko Ja.* Die Problemen rechtlichen Versorgung der Verwaltung und Benutzung Bibliotheks- und Informationsressourcen im Bedienungprozess 12
- Kostenko L.* Die Entwicklung der Informationstechnologien und Internet in den Bibliotheken 16
- Juchymetz' H.* Dokumentarressourcen spezialisierten Beständen: Problemen der Benutzung und Bedienung 19
- Mucha L.* Technology des Schutzes und der Erhaltung der Bibliotheks- und Informationsressourcen während der Benutzung 23
- Soroka M.* Informationsprodukte der Bibliotheken: Problemen kooperativen Formierung und öffentlichen Benutzung 27
- Čuprina V.* Fernleihe und Informationsvermittlungsstelle 31

- Pawluscha T., Smahlowa N.* Professionalismus, Ethik und Kultur der Bibliotheksbedienung 33
- Vasyl'čenko S., Solons'ka N., Voskoboynikova O.* Bibliotheks- und Informationsbedienung der Leuten mit begrenzten Möglichkeiten 37
- Dobko T.* Organisierung bibliographischer Auskunftsdienstes mit elektronen Informationsressourcen 42
- Empfehlungen internationalen wissenschaftlichen Konferenz: «Bibliotheks- und Informationsservice» 45

ELEKTRONENBIBLIOTHEKEN. ELEKTRONENAUSGABE

- Barkowa O.* Elektronenbibliothek als perspektives Mittel der Organisierung Dokumentenvermittlung und Bedienung per Fernleihe 47
- Bardijer K.* Die Struktur linguistischer Versorgung moderner Informationsservice 55

REZENSIONEN

- Ilhanajewa W. Derlemenko W.* Landwirtschaftliche informationelle Beratungs- und Bildungsdienste 15
- Dmytrijenko M. Schwezowa-Wodka W.* Dokument und Buch im System der Sozialkommunikationen 62

Sommaire

CONFÉRENCE SCIENTIFIQUE INTERNATIONALE SUR LE THÈME «LE SERVICE D'INFORMATION ET DE BIBLIOTHÈQUE»

- Compte rendu de la conférence scientifique internationale sur le thème «Le service d'information et de bibliothèque»
- Koval T.* Service d'information et de bibliothèque: état actuel, perspectives du développement (théorie et pratique) 2
- Sira I., Gorovy V.* La technologie et l'organisation de la desserte bibliothéco-informatique 8
- Oussenko I., Tchepourenko Ja.* Les problèmes d'assistance de droit de la gestion et de la mise à profit de ressources bibliothéco-informatiques au cours du processus de la desserte 12
- Kostenko L.* Le développement des technologies informatiques et d'Internet dans les bibliothèques 16
- Yokhymets G.* Les ressources documentaires des fonds spécialisés: problèmes de la mise en œuvre et du service 19
- Moukha L.* Les technologies de la protection et de la conservation de ressources bibliothéco-informatiques dans le processus de leur mise en œuvre 23
- Soroka M.* Les produits informatiques des bibliothèques: problèmes de la constitution coopérative et l'utilisation sociale 27
- Tchouprina V.* Le service de prêt entre bibliothèques (PEB) et le service de la fourniture de documents 31
- Pavloucha T., Smaglova N.* Le professionnalisme, l'éthique et la culture du service de bibliothèque 33

- Vassyltchenko S., Solonska N., Voskoboynikova-Gouseva O.* Le service bibliothéco-informatique des handicapés 37
- Dobko T.* L'organisation du service de référence et d'information des ressources électroniques informatiques 42
- Les recommandations de la Conférence scientifique internationale sur le thème «Le service d'information et de bibliothèque» 45

LES BIBLIOTHÈQUES ÉLECTRONIQUES. LES ÉDITIONS ÉLECTRONIQUES

- Barkova O.* La bibliothèque électronique en tant que moyen perspectif de l'organisation de la fourniture et de la desserte de documents par l'intermédiaire du service de PEB 47
- Bardière K.* La structure de l'équipement linguistique des services d'information modernes 55

COMPTES RENDUS

- Ilkanaéva V. Derlemenko V.* Les services civilisateurs, consultatifs, informatifs et agricoles. K.: 2001. – 452 p. 15
- Dmétrienko M. Chvetsova-Vodka G.* Le document et le livre dans un système de communications sociales: Monogr./ L'Université d'Etat humanitaire de Rivne, 2001. – 438 p. 62

До відома авторів

До розгляду редколегії приймаються статті обсягом не більше одного обліково-видавничого аркуша (авторський аркуш, як і обліково-видавничий, дорівнює 40 тис. друкованих знаків чи 40 кілобайт комп'ютерного тексту (разом з проміжками). Нумерація посторінкових посилань робиться наскрізною по всій роботі.

Стаття подається згідно з вимогами до оформлення наукового матеріалу:

- текст приймається в завершеному вигляді. Зміни в коректуру вносяться автором тільки як виняток;
- рукописи статей надаються в двох примірниках;
- стаття редагується відповідно до інформації, записаної на дискеті. Текст роздруківки повинен відповідати файлу;
- цитати та посилання мають бути звірені за першоджерелами;
- при посиланнях необхідно керуватися правилами пристатейного бібліографічного оформлення, за стандартами видавництва «Наукова думка»;
- до статей з метою створення, зокрема електронної версії, додаються резюме, обсягом 500-600 знаків;
- обов'язкові короткі відомості про авторів: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, звання, посада, місце роботи, телефон, факс, e-mail. Автор має зазначити, яку інформацію він хоче оголосити про себе.

Автор не має права передавати в інші видавництва статті, прийняті до друку і відредаговані у відділі наукових видань НБУВ.

Редакція виправляє мову і скорочує статті за згодою автора. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. Матеріали друкуються за постановою Вченої ради. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове. Відхилені редколегією матеріали не рецензуються і не повертаються.

Телефон для довідок: 267-48-62, 267-48-63.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 12.02.2002 (прот. № 3)

Літературна, мовна, технічна редакція Н. Солонської
Комп'ютерна верстка Л. Климова, Т. Павлюк
Комп'ютерний набір Т. Галемова
Переклад іноземними мовами Т. Арсеєнко, Н. Волинець, М. Воробей, Р. Кириченко

Підписано до друку 12.02.2001 р. Офсетний друк. Формат 60x84/8. Друк. арк. 7,84.
Обл.-вид. арк. 6,91. Тираж 1500. Зам. № 2

Адреса редакції – 03039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, НБУВ, тел. 267-48-62.
E-mail: ellib@csl.freenet.kiev.ua
www.nbu.gov.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію № 189. Передплатний індекс 74049

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Library News, issue 1, 2002
National Academy of Sciences of Ukraine, V. Vernadsky National Library of Ukraine,
The journal is founded in 1993. Frequency of publication is bi-monthly. The journal is being published in Ukrainian.
Editor-in-chief O. Onyshenko
03039, Ukraine, Kyiv, 3 prosp. 40-richya Zhovtnja

Библиотечный вестник, № 1, 2002
Национальная академия наук Украины, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского
Основан в 1993 г. Выходит 6 раз в год. На украинском языке
Главный редактор А. С. Онищенко
03039, Украина, Киев-39, пр-т 40-летия Октября, 3, НБУВ

2. 100-90

W